

מבוא

שער 1-
טבלאות

מבוא, מהי תכנית התפתחותית לחינוך וטיפול לגיל הרך

עקרונות עבודה על פי
התכנית ההתפתחותית

מטרות העל של התכנית
ההתפתחותית לגיל הרך

מהי התכנית
ההתפתחותית לחינוך
וטיפול לגיל הרך?

הבהרות לגבי הספר

תחומים מרכזיים בהם
מתרכזת התכנית
ההתפתחותית

מבוא: מהי תוכנית התפתחותית לחינוך ולטיפול בגיל הרך?

אחד האתגרים המרכזיים בחינוך במאה ה-21 קשור בצורך לסייע לילדים לחיות בעולם המשתנה במהירות והמצריך רמות גבוהות של תפקוד קוגניטיבי (קליין, 2008). בשנת 2016 הגדירה ועדת מומחים מהן המיומנויות המרכזיות להן יזדקקו ילדים במאה ה-21 (Slot, 2016): יצירתיות וחדשנות, חשיבה ביקורתית ופתרון בעיות, תקשורת, שיתופיות, גמישות והסתגלות, פתיחות להתנסויות וללמידה, יוזמה ואחריות, ויסות עצמי, יכולות חברתיות ובין-אישיות. מיומנויות אלה עשויות להוות בסיס להגדרת מטרות פדגוגיות מפורטות עבור ילדים בגיל הרך.

מקובל להשתמש במונח "קוריקולום" בהתייחסות לתוכניות לימודים בכל הגילאים. בספר זה המונח "קוריקולום" תורגם ל"תוכנית התפתחותית לחינוך ולטיפול בגיל הרך" (להלן "תוכנית התפתחותית"), זאת מתוך רצון להשתמש בשפה העברית ולהתאים את המונח לאוכלוסיית היעד: תינוקות, פעוטות וילדים צעירים.

בספרות המקצועית קיימות התייחסויות אחדות ל"קוריקולום" - להגדרתו ולתכולתו:

- בהגדרתו הפשוטה מוגדר קוריקולום כ"מה ללמד" ו"איך ללמד" (Ackerman & Frede, 2007). כאשר מדובר בתינוקות ובפעוטות מקובל להגדיר קוריקולום כ"כל מה שמתוכנן וכל מה שלא מתוכנן במסגרת, כולל כל הפעילויות והתכנים, האינטראקציות עם מבוגרים וילדים וכל ההתנסויות והחוויית של הילד במהלך היום. ילדים צעירים סופגים כל מה שקורה בסביבתם הקרובה. הכול הוא בגדר למידה" (Gordon & Browne, 2017: 331).

- קבוצת חוקרים אירופית, שעסקה בנושא חינוך איכותי בגיל הרך, התייחסה אל הקוריקולום כמערך של ערכים, עקרונות, קווים מנחים או סטנדרטים המנחים את המטרות, את התוכן ואת הגישה הפדגוגית לחינוך ולטיפול של ילדים (European Commission Working Group, 2014).
- בקרב אנשי מקצוע קיימת הסכמה, שעל הקוריקולום לכלול פירוט של המטרות בתחום החינוך והטיפול בגיל הרך, תוך התמקדות במטרת העל: מתן תמיכה מרבית לשלומותם ולהתפתחותם של הילדים בהווה ובעתיד לבוא.
- סקירת קווים מנחים של קוריקולום בארצות אירופה שונות מגלה הבדלים ביניהם. למרות ההבדלים, קיים גם גרעין משותף לקווים המנחים אשר בא לידי ביטוי בהתייחסות לילד כאל לומד אקטיבי השותף להתפתחותו, בהתייחסות למטרות הרחבות והכוללניות המקדמות למידה והתפתחות ובהכרה בתרומת המשחק להתפתחות וללמידה של ילדים (Sylva et al., 2015).

בדיון על התוכנית ההתפתחותית נציין שני נושאים עיקריים, הקשורים זה לזה:

תוכן: תחומי ההתפתחות או המיומנויות שעליהם מושם דגש בתוכנית ההתפתחותית כוללים, למשל, יכולות אישיות ובין-אישיות, היבטים כמו יצירתיות וייסודות הנחשבים ל"מיומנויות רכות", ומיומנויות בתחומי התפתחות ייחודיים, המתייחסים למשל, לשפה, לניצני אוריינות ולניצני מתימטיקה הנחשבים ל"מיומנויות קשות" או "קדם-אקדמיות".

פדגוגיה: האופנים שבהם ייושמו התכנים במטרה לסייע לכל הילדים להתפתח בכל תחומי ההתפתחות. כאשר מדובר בתוכנית התפתחותית לתינוקות ולפעוטות, אין כוונה לתוכניות דמויות בית ספר, גם כאשר ההתייחסות היא למיומנויות "קדם-אקדמיות". על תוכנית התפתחותית לתינוקות ולפעוטות לבטא מגוון רחב של דרכי הוראה/למידה הכוללות חקירה, משחק ואינטראקציה (מבוגר-ילדים, ילדים-ילדים, מבוגר-מבוגר) (Sylva et al., 2015), באופן תואם התפתחות לגיל הילדים, למקום ההתפתחותי שבו כל אחד מהם נמצא, ליכולותיו ולתחומי העניין שלו.

האופן שבו מוצעים המשחק והפעילויות בתוכנית ההתפתחותית אינו פחות חשוב מהתוכן המוצע. משחק, פעילות פרטנית ופעילות בקבוצות קטנות הם המתאימים ביותר לעשייה החינוכית בגיל הרך. בקבוצות קטנות מתאפשרים משא ומתן, דו־שיח ואינטראקציה מעמיקה בין המחנכת לילדים כקבוצה ועם כל אחד מהם לחוד, ובין הילדים לבין עצמם. חקירה וגילוי מאפשרים אף הם הזדמנויות לילדים לפתח מיומנויות, כמו: יצירתיות, פתרון בעיות, התמדה, ויסות עצמי, במיוחד אם מעודדים את הילדים לשחק ביחד ובכבוד הדדי. המשחק והפעילות בקבוצה קטנה מזמנים התנסויות המשלבות שימוש ב"מיומנויות רכות" וב"מיומנויות קשות". תוכן המשחק או הפעילות עשויים להתייחס לאחת המיומנויות הקדם-אקדמיות ("קשות"), בעוד שאופן הפעילות עצמה, כאשר זו מתרחשת בקבוצה ובתיווך מותאם של מבוגר, עשוי לקדם את המיומנויות ה"רכות". לדוגמה: פעוטות בני שנתיים-שלוש הבונים ביחד מגדל גבוה מקוביות גדולות, צריכים להמתין בתור, לפתור בעיות ולעבוד ביחד כדי לבנות את המגדל הגבוה שהם רוצים, בעוד המבוגר מעודד אותם.

תוכנית התפתחותית לגיל הרך, פדגוגיה ואיכות חינוך-טיפול קשורים אלה באלה. מקובל להגדיר את איכות המסגרת החינוכית-טיפולית באמצעות שני סוגי מרכיבים: (1) מבניים

(לדוגמה: גודל הקבוצה, היחס המספרי בין המבוגר לילדים, השכלת המחנכות); (2) תהליכיים (לדוגמה: איכות האינטראקציות בין המחנכת לילדים, בין הילדים לבין עצמם, איכות התוכנית החינוכית). המרכיבים התהליכיים מושפעים מהמרכיבים המבניים כאשר האחרונים משמשים כתשתית לקיומם של תהליכים רגשיים וחינוכיים משמעותיים במסגרת החינוכית-טיפולית.

במחקר שבו נותחו ממצאי מחקרים מ-30 השנים האחרונות (Burchinal, 2018) נמצא, כי שימוש בתוכנית התפתחותית תואמת התפתחות כבסיס לאינטראקציות הוראיות עבור קבוצת הילדים ועבור היחידים בתוכה הוא אחד המרכיבים התורמים לאיכות המסגרת החינוכית-טיפולית. במחקר זה נבדק הקשר שבין איכות החינוך והטיפול בגיל הרך לבין הישגי ילדים במבדקים. נמצאו קשרים עקביים וחזקים בין הישגי הילדים לבין קיומה של תוכנית התפתחותית, תוכנה ושיטות ההוראה המלוות את יישומה. מן הניתוח עולה, כי מלבד ההתמקדות בתוכן של הפעילויות החינוכיות והאינטראקציות המתקיימות במסגרת, על המחנכים לזמן לילדים התנסויות משמעותיות ללמידה ולשימוש באופן פעיל כ"בוני פיגומים" בתהליכי הלמידה שלהם. בהינתן תשתית של מרכיבים מבניים ותהליכיים נוספים, התוכנית ההתפתחותית עשויה לשחק תפקיד משמעותי בהבטחת מתן טיפול וחינוך לילדים צעירים, התומך ומאפשר את התפתחותם ואת שלומותם (wellness).

התוכנית ההתפתחותית למסגרות חינוכיות-טיפוליות, המשלבות חינוך וטיפול (educare) לגיל הרך, מתבססת על תפיסה פילוסופית-חברתית לפיה קבלת טיפול וחינוך איכותיים היא זכות בסיסית שווה לכל הילדים כבני־אדם וכאזרחים בעלי זכויות בחברה. יש להכיר בשנות החיים הראשונות כשלב ייחודי ובעל ערך במעגל החיים האנושי. טיפול וחינוך איכותיים צריכים להינתן לא רק בהקשר לתוצאות קצרות טווח וארוכות טווח של התפתחות וחינוך, אלא כחלק משלומות הילדים בהווה (Belsky, 2015).

מטרות העל של התוכנית ההתפתחותית לחינוך ולטיפול בגיל הרך

1. לאפשר לתינוקות ולפעוטות להתפתח באופן מיטבי ולהכשירם להסתגל לעולם משתנה, המחייב למידות חדשות ואפשרויות ליצור וליזום.
2. להבטיח את שלומותם של תינוקות ופעוטות, לתמוך בהתפתחותם הרגשית-חברתית, הפיזית והקוגניטיבית ולקדמה.

התוכנית ההתפתחותית המתוארת במסמך זה מבוססת על גישה התפתחותית ומשקפת את רעיונות ההתאמה ההתפתחותית (Copple & Bredekamp, 2009). כבסיס לעשייה חינוכית-טיפולית איכותית בשנות החיים הראשונות, מקובלת כיום הגישה שהנחיל בתחום זה ארגון החינוך האמריקני לגיל הרך (National Association for Education of Young Children - NAEYC): עשייה תואמת התפתחות בגיל הרך (Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood - DAP). על פי גישה זו העשייה החינוכית-טיפולית היא תוצאה של תהליך קבלת החלטות מושכל, המבוסס על שלושה מקורות מידע וידע המתייחסים אל:

1. ההתפתחות והלמידה של ילדים.
2. החוזקות, תחומי העניין וצרכיו של כל פרט בקבוצה.
3. ההקשרים החברתיים והתרבותיים שבהם ילדים גדלים.

עקרונות העבודה על פי התוכנית ההתפתחותית לחינוך ולטיפול בגיל הרך

1. הבנת שלבי ההתפתחות על פי תקופות גיל.
2. התבוננות והיכרות עם כל ילד וילדה כפרטים וכחלק מקבוצה.
3. היכרות והתייחסות לרקע המשפחתי והתרבותי של כל ילד וילדה.
4. פיתוח מערכת יחסים איכותית בין המחנכת לבין כל ילד וילדה ובין הילדים לבין עצמם.
5. ארגון סביבה מאפשרת למידה.
6. שותפות ושיתוף פעולה עם הורי הילדים.

התחומים המרכזיים שבהם מתמקדת התוכנית ההתפתחותית לחינוך ולטיפול בגיל הרך

(נכתב בהשראת מסמך שפרסם The British Association for Early Childhood
(Education, 2012)

1. תחום ההתפתחות הפיזית

תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה.
מודעות לגוף, בריאות ושלומות.

2. תחום ההתפתחות הרגשית-חברתית

בניית מערכות יחסים.
מודעות וביטחון בעצמי.
ויסות רגשות וויסות התנהגות.

3. תחום התפתחות התקשורת והשפה

הקשבה ותשומת־לב.
הבנה.

דיבור.

4. תחום החשיבה והקוגניציה

זיכרון.
קשב ותפקודים ניהוליים.
תכנון והתמדה בפתרון בעיות.

5. ניצני אוריינות

קריאה.
כתיבה.

6. חקירה, הבעה ויצירה

"מאה שפות לילד".
פיתוח הדמיון.

7. הבנה מתמטית

מספרים.
צורות, מרחב ומדידה.

8. הבנת העולם

הסביבה האנושית (אנשים וקהילה).
העולם החי והדומם.
טכנולוגיה.

ולסיום הבהרות אחדות:

1. הכתוב בספר מופנה ישירות אל אשת המקצוע אשר באה במגע יום־יומי עם תינוקות ופעוטות. במהלך הכתיבה נתקלנו בשאלה לגבי שימוש במונחים, כמו: "מטפלת", "מחנכת", "מחנכת־מטפלת", וכן לגבי "מעון", "מסגרת חינוכית", "מסגרת חינוכית־טיפולית". הקושי שנתקלנו בו משקף את חוסר האפשרות להפריד בין חינוך לבין טיפול כאשר מדובר בתינוקות ובפעוטות. כך, המונח המגדיר את התפקיד החשוב והמשמעותי של אשת המקצוע הדואגת לשלומותם, לרווחתם ולהתפתחותם של תינוקות ופעוטות עדיין לא הוטבע במקומותינו, על אף שמזה שני עשורים מתקיים דיון בנושא. בדומה לכך הם פני הדברים גם בנוגע למונח המגדיר את המוסד שבו שוהים התינוקות והפעוטות.

2. השימוש במונחים: "תינוק", "פעוט" ו"ילד" מציינים את שני המינים.

3. במציאות הנוכחית, רוב העוסקים בתחום הגיל הרך הן נשים. לכן הפנייה המגדרית לאורך המסמך היא בלשון נקבה. עם זאת, מיותר לציין, שהדברים מתייחסים במידה שווה גם לגברים העוסקים בתחום הגיל הרך, והלוואי שירבו כמותם במקומותינו.

תודה מיוחדת והערכה רבה למיכל כרמל, ממונה תוכניות הכשרה ומובילת תוכנית "מסגרות תחילה", על החזון לקידום איכות החינוך והטיפול בתינוקות ובפעוטות ועל היוזמה לפיתוח התוכנית ההתפתחותית וכתיבתה.

תודתנו נתונה לכל מי שסייעו בהכוונות, בהערות ובמתן חוות דעת: שותפינו לצוות החשיבה בתוכנית "מסגרות תחילה" ועמיתותינו בבית הספר לחינוך באוניברסיטת בר־אילן.

בברכה,

צילי שוחט, דבורה גבעון, אסתר עדייפה

שער 1 - טבלאות התפתחות

התפתחות
חשיבה
וקוגניציה

התפתחות
תקשורת ושפה

התפתחות
רגשית-חברתי

התפתחות
פיזית

הבנת העולם

הבנה מתמטית

חקירה, הבעה
ויצירה

ניצני אוריינות

התפתחות פיזית

טבלאות
ומידע כללי

מבוא
משמעות התפתחות פיזית, מטרות
ועקרונות ביישום מותאם

משמעותה של ההתפתחות הפיזית עבור ילדים

- תינוקות, פעוטות וילדים מאופיינים בתנועות ובחינויות רבה ולומדים תוך כדי היותם פעילים. ההתפתחות הפיזית חוצה את כל תחומי ההתפתחות והלמידה של הילדים.
- התנסות בתנועה במרחב ובפעילות סנסו־מוטורית מאפשרת לתינוקות, לפעוטות ולילדים צעירים, לקדם את מיומנויות הקואורדינציה שלהם ואת השליטה והתמרון שלהם במרחב, תוך שימוש בכל חושיהם, במטרה להתנסות וללמוד על העולם שסביבם. ההתנסויות האלה תורמות להתפתחות המודעות העצמית ולביטחון העצמי של הילדים.
- התפתחות פיזית מסייעת לילדים לרכוש אמון ביכולתם לעשות ולפעול.
- התפתחות פיזית מאפשרת לילדים להכיר ולהרגיש את היתרונות החיוביים של היותם בריאים ופעילים ולפתח תחושת רווחה ושלמות.
- בריאות טובה בשנות החיים הראשונות מסייעת בשמירה על בריאות לאורך החיים. חשוב שילדים יפתחו הרגלי בריאות בלומדם לראשונה על תזונה ועל פעילות גופנית. גדילה עם משקל תקין בשנים הראשונות לחיים מסייעת להימנעות מהשמנת יתר בשנות החיים המאוחרות יותר.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

- לאפשר ולתת הזדמנויות לתינוקות ולפעוטות להיות פעילים בעצמם, עם אחרים ועם אובייקטים בסביבה.
- לפתח את מערכות החישה והקואורדינציה שלהם, את השליטה בגופם ואת תנועתם.
- לספק להם תזונה איכותית.
- לזמן להם הזדמנויות לפעילות גופנית ולפיתוח מודעות לגוף ולבריאותו.

תתי־נושאים

- בתחום ההתפתחות הפיזית שני תתי־נושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:
- תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה.
- מודעות לגוף, בריאות ושלמות.

עקרונות ביישום מותאם של עשייה חינוכית־טיפולית בתחום ההתפתחות הפיזית

מערכות יחסים איכותיות

- תמכי וסייעי לילדים בבניית האמון שלהם ובמוכנותם להעז ולקחת סיכונים סבירים במהלך המשחק.

- עודדי ילדים להיות פעילים וסייעי להם לפתח מיומנויות תנועה באמצעות עידוד ומתן תחושת יכולת, הצעת משחקים והנחיה מותאמת.
- הכירי והעריכי את התנועות הטבעיות והספונטניות של ילדים שדרכה הם לומדים על גופם וחוקרים את חושיהם (למשל: שיווי משקל).
- הקצי זמן כדי לתמוך ולסייע לילדים להבין כיצד פעילות גופנית, תזונה נכונה, אכילה, שינה והיגיינה מקדמים בריאות טובה.
- זמני לילדים עם מוגבלות פיזית או עם קשיים מוטוריים הזדמנויות לפתח את המיומנויות הפיזיות שלהם, בשיתוף ובהדרכת אנשי מקצוע (פיזיותרפיסטית, מרפאה בעיסוק).
- בסיוע מבוגר נוסף, אם יש בכך צורך, תמכי בילדים מסוימים הזקוקים לכך ועודדי אותם לרכישת עצמאות בפעילויות פיזיות.

סביבה (פיזית ואנושית) המאפשרת יוזמות, למידה והתפתחות

- תכנני פעילויות המציבות אתגרים פיזיים והזדמנויות רבות לפעילות גופנית.
- הקצי די זמן עבור שימוש בציוד מגוון המאפשר לכל הילדים להתמיד בפעילותם ובאימון הן במיומנויות שכבר רכשו והן במיומנויות חדשות וללמוד מטעויות.
- לווי את פעילות הילדים במלל מתאים, תני משמעות לפעולותיהם, הוסיפי תחושת יכולת והרחיבי במקום שמתאפשר ומתאים.
- התייחסי לארוחות כחוויה שיש בה הנאה מן האוכל, כהזדמנות להדגיש ולהסביר מהן בחירות מושכלות של תזונה וכהזדמנות לתמוך בהתפתחות החברתית של הילדים.
- ספקי ציוד וחומרים מאתגרים ומעניינים (בכמות מספקת), שניתן להשתמש בהם בדרכים מגוונות ולפתח באמצעותם מיומנויות ייחודיות.
- הקצי, בתוך הכיתה ובחצר, מרחב מותאם כדי להציע לילדים פעילויות משחק מוטוריות.

מידע כללי

טבלה 1:

תנועה במרחב
וסנסו-מוטוריקה

טבלה 2:

מודעות לגוף,
בריאות ושלומות

טבלאות מידע כללי

שער ראשון: טבלאות

שער זה בנוי מטבלאות של תחומי התפתחות מרכזיים ותחומי תוכן ייחודיים. הטבלאות מספקות מידע מפורט והצעות יישומיות ריצד לחינוך רהפפתחות ורלחידה של ילדיהם השוהים במסגרת קבוצתית, תוך דאגה לשלומותם. ההצעות הכתובות אינן מחייבות את המחנכת, שעליה מוטלת חובת ההתאמה לילדים. מטרת ההצעות לתמוך במחנכת, בתיווך המדריכה, בתכנון פעילויות המבוססות על גישת ההתאמה ההתפתחותית (DAP) ומותאמות למאפייני הגיל של הילדים שבקבוצתה ולצרכיהם האישיים. ילדים שונים אלה מאלה וקיימים ביניהם הבדלים אישיים, מכאן שיש לצפות להבדלים בהתפתחות ובתחומי העניין שלהם ולכן אין להשתמש בטבלאות כרשימת תיוג (check list).

בטבלאות מוצעות פעילויות והתנסויות מותאמות לתינוקות ולפעוטות, המספקות הזדמנויות לילדים ללמוד באווירה מכבדת של רגישות, תמיכה והערכה כלפיהם ומאתגרות את למידתם. בהצעות דגש גם על רכיב ההערכה המתבצע באמצעות התבוננות בילדים מנקודת מבט התפתחותית ותרבותית לצורך היכרות עם הילדים, הערכת (appreciation and assessment) התקדמותם והתאמת הפעילויות המוצעות ל"כאן ועכשיו", לכל ילד וילדה, בהתאם להתקדמותם האישית. עם זאת, לצד ההתבוננות האישית בילדים, הטבלאות משקפות את "החיים בקבוצה" המחייבים את המחנכות לראות בוזמנית את כל ילדי הקבוצה ולקבל החלטות מושכלות בנוגע לאיון שבין צורכי הפרט והקבוצה. מכיון שהתוכנית ההתפתחותית מיועדת ליישום במסגרות חינוכיות קבוצתיות המורכבות מיחידים, מופנה בטבלאות

זרקור לעבר היחיד בקבוצה ולהבדלים האישיים בין היחידים בקבוצה. לפיכך נעשה שימוש בגוף יחיד ובגוף רבים לחילופין.

כל אחד מתחומי ההתפתחות המרכזיים ומתחומי התוכן הייחודיים מוצג בטבלה הנחלקת לעמודות. בכל טבלה ארבע עמודות (הממוספרות באותיות א, ב, ג, ד, אליהן מתקשר אינדקס הנושאים שרעמוד 192).

לשתי העמודות הראשונות בכל טבלה כותרת על: "הילד הזה הוא אני". עמודות אלה מפרנות את הזרקור אל עבר ההתפתחות הנורמטיבית בגילים השונים, בנושא המדובר בטבלה, והתבוננות על מאפייניה האישיים.

העמודה הראשונה בכל טבלה היא: "אבני דרך בהתפתחות".

אבני דרך בהתפתחות מלידה ועד 50 חודשים: בעמודה זו מתואר הידע ההתפתחותי הרלוונטי לקבוצת הגיל המסוימת וכן ביטויים התנהגותיים מרכזיים המשקפים את המאפיינים ההתפתחותיים באותה קבוצת גיל. תקופת הגיל שבין לידה עד 50 חודשים נחלקת לחמישה טווחי גיל: לידה עד 11 חודשים; 8-20 חודשים; 16-26 חודשים; 22-36 חודשים; 30-50 חודשים. קיימת חפיפה בין טווחי הגיל המצוינים מתוך תפיסה התפתחותית, שעל פיה קצב ההתפתחות ואופיו עשויים להשתנות מילד לילד. יהיו תינוקות/פעוטות שלא בהכרח יתקדמו בדיוק על פי אבני הדרך המוצגות בטבלה. חלק מן הביטויים ההתנהגותיים עשויים להופיע אצל ילדים מסוימים מוקדם יותר מן המתואר ואצל אחרים מאוחר יותר. במעבר משלב התפתחותי אחד למשנהו, תינוקות ופעוטות ממשיכים לבנות על הלמידה הקודמת שלהם, להתאמן במה שכבר רכשו ולייעל אותו. לעיתים הם זונחים כליל את מה שלמדו בעבר כדי להתמקד בפיתוח יכולת חדשה (למשל,

טבלאות מידע כללי המשך

במעבר בין זחילה להליכה). ההחלטה להציג טבלה שבה מוצג רצף התפתחותי עד גיל 50 חודשים נעוצה בעובדה, שבמסגרות חינוכיות טיפוליות רבות שוהים ילדים מעבר לגיל שלוש. יתרה מכך, מתוך התפיסה ההתפתחותית שעליה בנוי הספר, חשוב שכל מחנכת תכיר את מאפייני ההתפתחות של קבוצת הגיל בכיתה, את אלו המאפיינים את קבוצת הגיל הצעירה יותר ואת מאפייני קבוצת הגיל הבוגרת יותר.

העמודה השנייה בכל טבלה היא: "התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך".

בעמודה זו מופנית תשומת לב של המחנכת אל הילד האינדיווידואלי בתוך הקבוצה. תשומת לב זו (התבוננות והקשבה) מתאפשרת כאשר המחנכת עוצרת, צופה, מהרהרת ומפרשת (וכשמתאפשר, מתעדת) את התנהגותו של כל תינוק או פעוט בקבוצה אל מול אבני הדרך ההתפתחותיות וצרכיו האישיים. תהליך זה מסייע למחנכת להחליט היכן נמצא הילד בהתפתחות ובלמידה, מהן העדפותיו, במה הוא מתעניין בעת הזאת, מה לתכנן עבורו באופן אישי מעבר להתנסויות בקבוצה, והיכן הוא צריך עידוד וסיוע מיוחדים. אבני הדרך ההתפתחותיות המופיעות ברצף של טבלאות מלידה עד גיל 50 חודשים מאפשרות למחנכת לקבל תמונה התפתחותית רחבה, ואף להדליק "נורות אדומות", במקרים שבהם התפתחותו של תינוק או פעוט אינה בהכרח תואמת את הגיל הכרונולוגי של הקבוצה שאליו הוא שייך.

ההקשבה, ההתבוננות והתיעוד מאפשרים למחנכת:

- להכיר את התינוק והפעוט ולפתח מערכת יחסים חיובית עם כל ילד וילדה והוריהם.
- לתכנן התנסויות של משחק ולמידה מותאמות על בסיס הצרכים והעניין שיש לילד וגם לזהות קשיים.
- לפתח הבנה עמוקה בהקשר של התפתחות הילד וחשיבות ההתפתחות כבסיס להתאמת הלמידה לילדים.

- לפתח שגרה קבועה ושיטתית של תצפית ומעקב על ילדים במהלך היום.

שתי העמודות הבאות בטבלה מספקות למחנכת המלצות פרקטיות ליישום בעשייה החינוכית-טיפולית הכוללות דוגמאות לביטוייה של מערכת יחסים מטפחת בכל הנוגע לנושא הטבלה, וכן המלצות לאבזור ולארגון סביבה המאפשרת למידה.

העמודה השלישית בכל טבלה: מערכת יחסים איכותית - מה רצוי לזכור ולעשות.

בעמודה זו מובאים רעיונות ועקרונות עבודה שמחנכות יכולות לאמץ כדי לתמוך ולהעשיר את הלמידה של תינוקות ופעוטות, תוך שמירה על איזון בין יוזמות של המחנכת, יוזמות של הילדים, הצטרפות ליוזמות של הילדים, מעורבות והעלאת רעיונות. הרעיונות בעמודה זו הם תוצר של עיבוד הידע ההתפתחותי לפרקטיקה בעבודה עם תינוקות ופעוטות, שבאה לידי ביטוי בסיוע למחנכת בהבנה של ידע זה ויישומו באינטראקציה מכבדת, מותאמת ומעשירה, שהמחנכת מקיימת עם הילדים ועם הוריהם.

העמודה הרביעית בכל טבלה: סביבה מאפשרת למידה - מה רצוי לספק ולאפשר.

בעמודה זו מוצעים למחנכת רעיונות לתכנון, לארגון ולהעשרת הסביבה החינוכית במטרה לתמוך בלמידה של התינוקות והפעוטות ולעשותה אפקטיבית, מרגשת, מעניינת ומקדמת. תכנון, תוך גמישות והתאמה למתרחש "כאן ועכשיו", הוא המפתח לכך.

טבלה 1: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה

גילאי:
16-26 חודשים

גילאי:
8 עד 20 חודשים

גילאי:
לידה עד 11 חודשים

גילאי:
30-50 חודשים

גילאי:
22-36 חודשים

העמודה הראשונה בכל טבלה היא: "אבני דרך בהתפתחות".

אבני דרך בהתפתחות מלידה ועד 50 חודשים: בעמודה זו מתואר הידע ההתפתחותי הרלוונטי לקבוצת הגיל המסוימת וכן ביטויים התנהגותיים מרכזיים המשקפים את המאפיינים ההתפתחותיים באותה קבוצת גיל. תקופת הגיל שבין לידה עד 50 חודשים נחלקת לחמישה טווחי גיל: לידה עד 11 חודשים: 8-20 חודשים: 16-26 חודשים: 22-36 חודשים: 30-50 חודשים. קיימת חפיפה בין טווחי הגיל המצוינים מתוך תפיסה התפתחותית, שעל פיה קצב ההתפתחות ואופיו עשויים להשתנות מילד לילד. יהיו תינוקות/פעוטות שלא בהכרח יתקדמו בדיוק על פי אבני הדרך המוצגות בטבלה. חלק מן הביטויים ההתנהגותיים עשויים להופיע אצל ילדים מסוימים מוקדם יותר מן המתואר ואצל אחרים מאוחר יותר. במעבר משלב התפתחותי אחד למשנהו, תינוקות ופעוטות ממשיכים לבנות על הלמידה הקודמת שלהם, להתאמן במה שכבר רכשו ולייעל אותו. לעיתים הם זונחים כליל את מה שלמדו בעבר כדי להתמקד בפיתוח יכולת חדשה (למשל, במעבר בין זחילה להליכה). ההחלטה להציג טבלה שבה מוצג רצף התפתחותי עד גיל 50 חודשים נעוצה בעובדה, שבמסגרות חינוכיות טיפוליות רבות שוהים ילדים מעבר לגיל שלוש. יתרה מכך, מתוך התפיסה ההתפתחותית שעליה בנוי הספר, חשוב שכל מחנכת תכיר את מאפייני ההתפתחות של קבוצת הגיל בכיתתה, את אלו המאפיינים את קבוצת הגיל הצעירה יותר ואת מאפייני קבוצת הגיל הבוגרת יותר.

לתמיכה בהתפתחות הסנסו-
מוטורית נדרשת נגישות יומית,
בכיתה ובחצר, לאביזרים
מגוונים, הדורשים שימוש
במיומנויות שונות.

התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- היחסי ארזיריח וחושחיקי רנויחחייח על יד התינוקות או תלי מעליהם. כדי לגרות את סקרנותם ואת רצונם לגעת בהם. - דאגי לתאורה נאותה בחדר, הכוללת גם אור טבעי, לסמפרטורה נוחה ולרמת רעש סבירה. - ספקי מרבד או מחצלת שעליהם התינוקות יכולים לשכב ולנוע מחוץ לעריסה. - ספקי מגוון אביזרים, צעצועים ומשחקים שניתן למצוץ, לדחוף, למעוך ולהחזיק כדי לעודד התפתחות מוטוריקה עדינה. - הבטיחי שלתינוקות יהיה מרחב בטוח ומספיק לתנועה: לזחילה, להתהפכות, לגלגול, למתיחת איברים ולחקירה עצמאית - בתוך הכיתה ובחצר. תרגול חוזר של התנועות יעזור ברכישת מיומנויות אלו.	- חייעי לחיחוקוח להיות חודעיה לנפח באמצעות מגע ותנועה. לדוגמה: הניעי את כפות הרגליים של התינוק בעדינות ולווי את פעולתך בדיבור רך המתייחס לתנועה, לשם האיבר ולתחושה המתלווה לפעולה. - עודדי תינוקות לבעוט ולהימתח כשהם שכובים על הבטן או על הגב (על שטיח או בעריסה). - שחקי משחקים, כמו: הצעת צעצוע קטן לתינוק (כגון: קשקשן), קרבי והרחיקי את הצעצוע והיי ערה לניסיונותיו של התינוק להושיט יד, לגעת ולאחוז בצעצוע. לווי את תנועותיו במלל: שקפי ותני משמעות לפעולה שהוא עושה.	- ריעד חיחוקוח חחחיליח לחקור את סביבתם באמצעות תנועות הגוף. - המיומנויות הפיזיות שבהן תינוקות שונים משתמשים כדי לתקשר עם אנשים (מטפלים ותינוקות אחרים) ועם חפצים בסביבתם. - כיצד תינוקות שונים מגיבים למזון מוצק המוגש להם להאכלה עצמית בשעת ארוחה.	חאפיינים התפתחותיים - בעל דחף ביולוגי להשתמש בגופו ולפתח את המיומנויות הפיזיות שלו. - מגיב בתחילה לגירויים באופן אוטומטי (רפלקסים). בהדרגה הופכות תנועות ידיו ורגליו למכוונות ולנשלטות. - חוזר שוב ושוב על התנסויות מוטוריות חדשות כדי לרכוש שליטה במיומנות מסוימת. - משתמש בתנועה ובחקירה חושית כדי להכיר את סביבתו המיידית ולהתחבר אליה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מפנה את הראש בתגובה לקולות או למראות. - בהדרגה מפתח יכולת להרים את ראשו ולהחזיקו מורם. - מחקה תנועות של אחרים הנעשות מולו.

לידה עד 11 חודשים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	- בשוכבו על הבטן מסוגל להרים קודם את הראש ואחר כך את החזה, כשהוא נתמך באמות הידיים ואחר כך בידיים ישרות; מתבונן וחוקר את ידיו ורגליו, למשל, בשעה ששוכב על הגב מרים את רגליו בכיוון אופקי, מקפל את רגליו ותופס את כף הרגל בידיו. מכניס ידיים/רגליים לפה. - מתהפך מן הבטן לגב ומן הגב לבטן. - מושיט ידיים לחפצים בסביבתו, נוגע בהם ומתחיל להחזיק. - תופס חפץ ומשחרר, תופס מחדש ומשחרר. - בועט או חובט בחפץ במטרה לגרום להמשך תזוזה או להשמעת צליל של החפץ. - בודק וחוקר חפצים באמצעות הפה. לשם כך, מניע באופן מתואם או רתמי את הפה, הלשון והלסת. - בודק וחוקר באמצעות האצבעות חפצים בעלי מרקמים שונים. - פותח את הפה כשרוצה שיאכילו אותו (בסביבות גיל חצי שנה) ומגלה נכונות לטעום מזונות בעלי מרקם שונה. - זוחל (מתחיל לזחול בדרך כלל בסביבות גיל שבעה עד תשעה חודשים).		- כאשר התינוק משחק בחפץ ומאבד בו עניין, סובבי אותו כך שיראה בו דבר מה חדש. בכך תעזרי לתינוק להאריך את משך הקשב שלו. - עודדי תינוקות לחקור את סביבתם הקרובה באופן עצמאי. היי ערה ליוזמותיהם והגיבי בהתאם, תוך שיום פעולתם ומתן תחושת יכולת. - עודדי תינוקות בניסיונותיהם להחזיק בקבוק בכוחות עצמם. - עודדי את התינוק לחוש את האוכל המוגש לו ולאכול בכוחות עצמו, כשיכול, תחילה בידיים ובהמשך בידיים ובעזרת כפית. - בצעי תנועות ידיים/העוויות פנים פשוטות מול פני התינוק, ואפשרי לו לחקות אותך.	- הציעי לתינוקות מגוון של משטחים, כגון: רצפה, שטיח, דשא, משטח עץ, משטח ספוג, כדי לגוון את החוויה התחושתית שלהם. - ספקי מגוון צעצועים ומשחקים רחיצים המשמיעים קולות או זזים בעקבות מגע והניחי אותם בקרבת התינוקות כדי לגרות אותם לנסות ולהגיע אליהם באמצעות מתיחת ידיים והפעלת רגליים. הקפידו שליד כל תינוק יהיה חפץ אחד או שניים שיעוררו את סקרנותו. נסי להימנע מריבוי חפצים כדי למנוע הצפת גירויים. - הניחי חפץ מעניין במרחק נגיעה מהתינוק כדי לעודד אותו לזחול, להגיע אל החפץ ולחקור אותו. אפשרי לו לחקור את החפץ בזמן ובקצב שלו בטרם תניחי חפץ אחר.

לתמיכה בהתפתחות הסנסו-
מוטורית נדרשת נגישות יומית,
בכיתה ובחצר, לאביזרים
מגוונים, הדורשים שימוש
במיומנויות שונות.

התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו-מוטוריקה

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מבצע תנועות מכוונות וחזקות, בדרך כלל נע וזז מן המקום שבו הוא ממוקם. • משתמש בתנועותיו ההולכת וגוברת כדי להגיע לצעצועים, למשחקים, לעצמים ולאנשים. • מגלה סימני שביעות רצון והנאה מהחופש שרוכש באמצעות התנועה ומהחלפת נקודות מבט על העולם, שמביאות עימן יכולת לעמוד ותחילת ההליכה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • יושב על הרצפה ללא תמיכה. • כאשר יושב יכול להתכופף קדימה כדי להרים חפצים וצעצועים קטנים.	• האופנים שבהם תינוקות ופעוטות שונים פועלים עם גופם כדי לנוע במרחב. מהי דרכו המועדפת של כל תינוק לנוע. • עם אילו אתגרים מוטוריים תינוקות ופעוטות שונים מתמודדים. לדוגמה: תינוק שנעמד אך אינו יודע כיצד להתיישב חזרה. • באילו דרכים תינוקות ופעוטות מגלים להגיע כדי לגעת, לקחת ולשחק ומהן המיומנויות שהם מפתחים לצורך כך. • למשל, דחיפה לצורך קימה על הרגליים והליכה. • כיצד תינוקות ופעוטות מגיבים לחומרים ממרקמים שונים, כגון, מאכלים, בדים, חול ולריחות שונים.	• עודדי תינוקות להשתמש באביזרים שהם יכולים לאחוז, למעוך ולזרוק באופן עצמאי. היי ערה ליוזמותיהם והגיבי באמצעות תיווך מותאם. • עודדי תינוקות לשים לב לתינוקות ולפעוטות אחרים, הנמצאים לידם או חולפים על פניהם. • תמכי בתינוקות ועודדי את רצונם לעמוד וללכת. • במקרים שבהם תינוקות או פעוטות חווים קושי, תמכי בהם וסייעי להם בפתרון הבעיה באמצעות תיווך מותאם. • השגיחי בקפדנות על תינוקות או פעוטות כדי להגן על בטיחותם.	• ארגני את הכיתה כך שתעודד תנועה חופשית במרחב. • ארגני משטחים רכים וספקי אביזרים רכים זמינים במקומות שונים בכיתה (שטיח רך, כריות). • זמני לפעוטות התנסויות פיזיות מגוונות, כמו הקפצה, גלגול, נדנד, בתוך הכיתה ובחצר. • הנגישי את אביזרי המשחק לתינוקות ולפעוטות כדי שיוכלו להגיע אליהם באופן עצמאי. • הציעי לפעוטות תצורף (פאזל) בצורות פשוטות (עיגול, ריבוע, משולש). • סייעי להם בתיווך לוויסות התנהגות (במלל ו/או בהדגמה) כדי שיצליחו להתאים ולהניח את החלקים במקומות המתאימים (לדוגמה: "תסובבי עוד קצת את המשולש כדי שיכנס בדיוק לפה...").

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	• מרים חפצים קטנים באמצעות האגודל והאצבע (אחיזת פינצטה). • מתאים ומניח צורה פשוטה (עיגול, ריבוע) בפאזל צורות. • אוחז בחפץ בכל יד ומקרב את ידיו זו לזו ולאמצע הגוף, למשל: מחזיק שתי קוביות ומקיש אותן זו בזו. • מעביר צעצוע מיד אחת לשנייה. • משליך חפצים ועוקב אחר נפילתם. • מושך עצמו לעמידה כשהוא נשען על רהיט או על אדם לצורך תמיכה. • הולך סביב לרהיטים תוך שהוא מרים רגל אחת וצועד הצידה (cruising). • הולך תוך שמבוגר מחזיק בו ביד אחת או בשתיים. • עושה צעדים ראשונים באופן עצמאי. • נהנה מההתנסות הסנסורית של הטבעה בבובץ, בדבק ובצבע. • מאכיל את עצמו באמצעות אצבעותיו ובהדרגה עם כפית.		• שימילב לכך, שלתינוקות ולפעוטות יש מעט תחושת סכנה בשעה שהם מנסים להשיג משהו שהם רוצים. השגיחי על בטיחותם. • חשוב לעודד אותם לפעול בשעה שהם יוזמים, מתנסים וחוקרים, תוך כדי העברת מסרים מילוליים ולא מילוליים המשדרים: "אני איתך", "כדאי לפעול". • עודדי תינוקות ופעוטות להשתמש בכלי אוכל: כוס, כפית, מזלג - בגודל מותאם התפתחותית.	• ספקי אביזרים וצעצועים בעלי דרגות קושי שונות, המעודדים תינוקות ופעוטות להשתמש בהם ולפעול איתם (צעצועים עם לחצנים, ספרים עם "חלונות", אפשרויות השחלה והברגה). • שני וחדשי את פני הסביבה החינוכית בהתאמה לגיל התינוקות והפעוטות כדי לעודד אותם להשתמש בכל החושים ולנוע בחופשיות בתוך המרחב המשתנה. • ספקי בסביבת הילדים ציוד בגובה נמוך, המאפשר לתינוקות ולפעוטות להתרומם לעמידה (כגון מעקות או רהיטים נמוכים). • ספקי מנהרות, מגלשות ומדרגות נמוכות, שיהיו בשימוש רוב היום, כדי לאתגר את הפעוטות לפעילות מוטורית. • ספקי לתינוקות ולפעוטות בדים מרקמים שונים כדי לחוש את מגוון המרקמים. לזווי את ההתנסות בתיאור המרקמים (לדוגמה: זה רך, זה מחוספס) והרחיבי לגבי השונות ביניהם. • הגישי לתינוקות ולפעוטות "מזון אצבעות" כדי שיתנסו במיון האכלה עצמית.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- אוחז ספל בשתי ידיים ומצליח לשתות ממנו כמעט בלי לשפוך. - אוחז בצבע בכל כף היד (Palmar) ומשאיר סימנים מקריים על הדף באמצעות הקשה ומשיכת צבע. - מסתיר חפצים מתחת למגבת/בגד/כרית. - מטפס במדרגות בסיוע מבוגר. - מטופף, מתכופף, רץ אחורנית בצעדים אחדים. - מנסה לפתור בעיות כמו הגעה לחפץ רחוק. לדוגמה: מטפס על כיסא כדי להגיע לחפץ המונח גבוה.			- אפשרי לפעוטות (לבד או בקבוצה קטנה) לשחק בקוביות, בכדורים, במכוניות, במשחקי השחלה (פונפונים, מקלות וכדומה) במגוון גדלים, צבעים, ומחומרים שונים. תארי את הצבע ואת האובייקט במילים (מתן משמעות). - הגישי לתינוקות ולפעוטות (לבד או בקבוצה קטנה) חומרים המאפשרים התנסות סנסו־מוטורית מותאמת גיל, כגון: צבעי אצבעות, תערובת קורנפלור (כך שהפעוטות יוכלו ליהנות מהתחושה המלווה את טבילת האצבעות בתערובות והוצאתן ממנה). - בנוסף לאלו, הציעי חומרים, כגון: בצק, חמר, בוץ, שבהם ניתן להטביע סימנים על ידי ערבוב, לחיצה, הקשה, או על ידי פעולה אחרת. לזו את פעילות הילדים במלל ובשיום הפעולות שהם מבצעים. - במסגרת חינוכית שהדבר אפשרי, צאי לטיול רגלי בסביבה הקרובה עם שניים-שלושה פעוטות, לצורך עידוד ותרגול הליכה. - ספקי הזדמנויות לפעוטות להריח ריחות שונים, למשל: מגוון צמחי תבלין. לזו את הפעילות בתיאור הצמח והריח.

התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה

פיזית

לתמיכה בהתפתחות הסנסו-מוטורית נדרשת נגישות יומית, בכיתה ובחצר, לאביזרים מגוונים, הדורשים שימוש במיומנויות שונות.

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מבטא עצמו באמצעות פעולות והשמעת קולות. - נרגש ומתפעל מיכולת התנועה שלו הגוברת והולכת; מעמיד לעצמו אתגרים לעיתים קרובות. - בעל תנועות מגושמת. - מצוי בתנועה מתמדת. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - יורד במדרגות בזחילה אחורנית. - רץ אבל לא בשטף (בתחילת התקופה). - מקשר בין התנועה שלו לבין העקבות והסימנים שהיא משאירה כאשר הוא מתנסה בחומרים, כגון: חול, מים, בוץ, צבעי אצבעות וכדומה. - מתחיל לבנות מגדל של שתיים עד שלוש קוביות. - זוחל כשממהר. - הולך בפישוק רגליים, זרועות פשוטות כשראשו מוטה קדימה.	- כיצד פעוטות זזים ונעים עם כל הגוף כדי לבטא התרגשות, עניין, הנאה או רוגז. - כיצד פעוטות שונים חווים התנסויות סנסוריות-מוטוריות, כמו גלגול, סיבוב, נדנד ומגע פיזי עם מבוגרים. - כיצד פעוטות שונים חווים מגע ו/או פעילויות מוטוריות עם ילדים אחרים. - באילו מצבים פעוטות מחפשים תגובות של מבוגרים להתנסויות הסנסוריות-מוטוריות שלהם (הרמזות חברתית). - כיצד פעוטות שונים חווים מגע עם חומרים (מזון, חול, בדים מרקמים שונים, חומרי יצירה). - מהם האופנים השונים שבהם פעוטות פועלים עם גופם ומפתחים מיומנויות מוטוריות: זחילה על הגחון, זחילה על שש, טיפוס, הליכה, זריקה.	- עודדי את עצמאות הפעוטות כאשר הם נעים במרחב הכיתה וחוקרים דפוסי תנועה מסוימים (סכמות). - סייעי לפעוטות לפתח מיומנויות חדשות ולהשתמש בציד מאתגר יותר. לדוגמה: הראי להם כיצד להשתמש במגלשה קטנה, כיצד להתנהל עם בימבה. - התייחסי לזמן הארוחה כהזדמנות לסייע לפעוטות להשתמש באצבעות וגם בכפית ובכוס כדי לחוש את מרקמי המזון ולהאכיל את עצמם. - סייעי לפעוטות למצוא דרכים מתאימות לתפיסה, לאחיזה ולשימוש בחפצים שבהם הם מעוניינים להשתמש, כגון: צבע, מכחול, קומקום, פטיש וכדומה, כדי שהשימוש בהם יהיה יעיל ומותאם למטרת השימוש בכלי. לזי את ההתנסות במלל ובהדגמה במידת הצורך (תיווך וויסות התנהגות).	- הבטיחי לזמן לפעוטות מדי יום פעילות גופנית משחקית, יחידנית או בקבוצה קטנה. - ארגני את הסביבה ואת אביזרי המשחק בדרכים מגוונות כדי לעודד את הפעוטות לזחול, למעוך, להתגלגל, לטפס באופן עצמאי. - ודאי שהמרחב שבו הפעוטות פועלים מותאם לתנועותיהם המהירה שלהם, שלעיתים אינה צפויה. - הבטיחי שהמרחב הפיזי יהיה נגיש לפעוטות עם צרכים מיוחדים. - השמיעי מוזיקה כדי לעורר ולעודד התנסות בתנועה עם מקצבים מגוונים במסגרת פעילות המיועדת לכך (לבד או בקבוצה קטנה). הי ערה ליוזמות הפעוטות ולזי את הפעילות במתן משמעות לתנועות שהם מבצעים עם המושגים המתבקשים. לדוגמה: מהר, לאט, גבוה. - השתמשי בדקלומים ובשירים המעודדים פעוטות לפעול ולנוע עם גופם.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
• ספקי מגוון צעצועים על גלגלים, הן בתוך הכיתה והן בחצר, כמו: עגלת בובות, משאיות, עגלת קניות, אופניים. • ספקי אביזרים למילוי, לריקון, לנשיאה, כגון: שקיות נייר/בד, סלים, דליים. • הגישי לפעוטות חפצים ואביזרים שיאפשרו להם להיות שותפים (לבד, בזוג ובקבוצה קטנה) בעבודות, כמו: טאטוא, האכלת בעלי חיים, חפירה לצורך שתילה, מזיגה ממכל למכל. • ספקי לפעוטות התנסויות סנסור מוטוריות (בקבוצה קטנה) בחול, במים, בבצק, בחמר, בגזרי נייר ובעיתונים (לקימוט ולקריעה) ובצבעי אצבעות. • ספקי לפעוטות עם מוגבלויות פיזיות ציוד שנגיש להם בקלות ומותאם לצרכיהם.			• מתקשה לפנות סביב לפינות. • יורד לתנוחת כריעה לפרקי זמן ארוכים. • אוהב למשוך ולדחוף אביזרים. • משתמש בזרועותיו לצורך תנועות גדולות. • משחק בעיפרון/צבע, משרבט. • נהנה לשאת חפצים ולהשליכם. • מדפדף ומעביר בספר שניים עד שלושה דפים בוזמנית. מצביע על דברים המעניינים אותו בדף. • פותח וסוגר רוכסן גדול. • אוהב לאחוז שני חפצים, אחד בכל יד. • מחפש אחר מקומות צרים להיכנס אליהם. • נהנה מכניסה ומציאה ממכלים גדולים (תיבות משחקים, ארגזים).

26-16
חודשים

גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - בהדרגה משיג שליטה על כל גופו ומתחיל להיות מודע כיצד לתמרן במרחב ועם האובייקטים שסביבו. - נע באופן ספונטני במרחב המאפשר זאת. - מגיב למשמע מקצבים, מוזיקה, סיפור, דקלום או שיר, באמצעות מחוות ותנועות. - יכול לעצור תנועה. - מארגן את גופו כדי ליצור תנועות מכוונות. - משלב וחוזר על טווח תנועות. - מפגין שליטה בהחזקה ובשימוש בספרים, בצבעים, במברשות, בפטיש, בקנקן או בבקבוק לצורך מזיגה. - עשוי להתחיל להראות סימנים להעדפה של יד דומיננטית.	- מהן המיומנויות החדשות שפעוטות ממשיכים לרכוש, כגון: קפיצה, בעיטה בכדור או עמידה על רגל אחת. - אופני תנועה שפעוטות שונים בוחרים וכיצד הם בוחרים להתנסות עם תנועה ועם שיווי משקל, להתהפך, לזחול, להתגלגל. - כיצד פעוטות מגיבים מבחינה פיזית לגירויים שונים (ויזואליים, שמיעתיים, תחושתיים). - כיצד פעוטות שונים מגיבים לסוגים של מוזיקה. - באילו דרכים פעוטות מנסים לחקות תנועות (שלך או של חבריהם) או לחזור על מיומנויות שכבר רכשו. - באיזו מידה וכיצד פעוטות מצטרפים לפעילויות ומתנסים בתנועות, כמו: ריצה, עצירה, קפיצה, טיפוס, סיבובים.	- היי מודעת לעובדה שפעוטות יכולים להיות מלאי אנרגיה לפרקי זמן קצרים ושהם זקוקים לפרקי זמן של מנוחה ורגיעה. - עודדי והדריכי פעוטות להתמיד בתרגול מיומנות מסוימת. - כבדי את האופן שבו פעוטות בוחרים לנוע ולפעול. - שוחחי עם הפעוטות על התנועות שלהם וסייעי להם להתנסות ולחקור אופני תנועה חדשים, לדוגמה: זחילה בפיתול כמו נחש. - השתמשי במונחים של יחסים במרחב, כגון: בין, מלפנים, מאחור, מתחת. - עודדי פעוטות בשעת משחק דרמטי להתנסות בתנועת המזיגה לכוס, ברכיסת כפתורים, בהלבשת בובות וכדומה. - לווי את הפעילויות של הפעוטות, בעת משחק חופשי, בתיאור הפעולות שלהם ובמתן תחושת יכולת במקומות המתאימים.	- זמני לפעוטות אפשרויות, ככל האפשר, לנוע בחופשיות (בהשגחה) בין הכיתה לחצר. - הבטיחי לזמן לפעוטות מדי יום פעילות גופנית משחקית (לבד או בקבוצה קטנה). - העריכי את מידת המסוכנות במרחב, הבטיחי מקום בטוח שבו פעוטות יוכלו לנוע באופן חופשי. סמני אזורי פעילות תנועתית והסבירי לילדים ולהורים את כללי הבטיחות. - אפשרי לפעוטות (לבד או בקבוצה קטנה) לנוע תוך כדי הפעלת חלקים שונים של הגוף, ליזום ולבצע תנועות במהירויות שונות (לאט, מהר, על כל כף הרגל, על הבהונות). עודדי אותם לעשות כך. - אפשרי ועודדי פעילויות (לבד או בקבוצה קטנה), הדורשות הפעלת מתח בגוף, כמו: מתיחות, הושטת ידיים ורגליים, התפתלויות, סיבובים.

1/3

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- תכנני פרקי זמן במשך היום שבהם פעוטות יכולים להתנסות, באופן עצמאי, בחפצים ובמשחקים שונים ולהתאמן במיומנויות תנועה שהם בוחרים (לבד או בקבוצה קטנה). - ספקי מקלות, מערכים, שבלונות כדי שפעוטות יוכלו להשתמש בהם עם בצק, חמר, חול (ודאי שלילדים היו התנסויות קודמות עם החומרים עצמם ללא אביזרים נלווים). - הציעי לפעוטות התנסות בחול ובמים מדי יום ביומו. - ספקי לפעוטות הזדמנויות להתמודדות עם מגוון גבהים ומשטחים, כולל שטח מישורי, שטח קמור, דשא, חלוקי נחל, חצץ, אספלט, רצפה ושטיחים. - ספקי אביזרים ומתקנים מגוונים וגדולים שניתן להשתמש בהם בדרכים שונות, כמו: קופסאות, ארגזים, סולמות. - הניחי חרקיח וזוחלים להחממות, רחוקי ניילון "פצפצים".	- היי מודעת לביטחונם של הפעוטות בעת פעילויות מוטוריות במרחב. עם זאת, עודדי אותם להתנסות ולפעול במרחב גם אם הוא מאתגר. במצבים מאתגרים עזרי לילדים למצוא את אופן התנועה המתאים בעזרת תיווך לוויסות התנהגות: "פה כדאי לרוץ יותר לאט כדי לא לקבל מכה". - היי מודעת להבדלים אישיים בין הפעוטות: נסי לעודד ולתמוך באלו הנמנעים מהתנסויות ולווסת ילדים הנוטים לסכן את עצמם. - קחי בחשבון שחשוב לכבד את קצב ההתפתחות של כל פעוט ואת משך יכולת המעורבות שלו. אפשרי לכל פעוט לחקור ולהתאמן בסוגי ובאופני התנועה שהוא בוחר ותני זמן לכך.	- האופנים השונים שבהם פעוטות משתמשים בגופם ומגוון דרכי הביטוי היצירתי של השימוש בגוף. - באיזה אופן פעוטות שונים מנסים להבין כיצד צעצוע/משחק פועל.	דוגמאות להתנהגויות אופייניות - רץ בביטחון כשהוא דורך על כל כף הרגל. - כורע כשהוא יציב כדי לנוח או כדי לשחק עם צעצוע שעל הרצפה ומתרומם חזרה על רגליו מבלי להיעזר בידיו. - מטפס בביטחון ומתחיל למשוך את עצמו על מתקנים המיועדים לטיפוס. - בועט בכדור גדול. - מסדר אביזרים שונים - גדולים, כדי שיוכל לדרוך/לקפוץ עליהם. - עומד והולך על בהונות. - עומד לשניות על רגל אחת כשמדגימים לו. - עולה ויורד במדרגות תוך החזקת המעקה, מניח שתי רגליים בכל מדרגה. בהדרגה עולה במדרגות, רגל אחת בכל מדרגה. - אוחז בכף, במזלג, בספל, אבל עדיין שופך.

36-22
חודשים

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
- הגישי לפעוטות אביזרים המאפשרים בנייה ויצירה תלת־ממדית. לדוגמה: הדבקה של קופסאות קרטון בגודל מתאים. - השמיעי מוזיקה והגישי לפעוטות מטפחות, סרטים, כלים מוזיקליים כך שיוכלו להגיב באופן ספונטני למוזיקה. - תכניי פעילויות המערבות תנועה ועצירה בליווי דקלום ו/או מוזיקה ("גלגל וגלגל ועצור"), לבד או בקבוצה קטנה.			- מדפדף בספר, לעיתים מעביר כמה דפים יחד. - מתחיל להשתמש בשלוש אצבעות (אחיזה משולשת) כדי לאחוז בכלי כתיבה. - מעתיק ציור של צורות פשוטות, כמו עיגולים וקווים. - משתמש במכחול, אבל אינו שולט בטפטוף הצבע.

כדי לתמוך בהתפתחות התנועה והסנסורמטוריקה של תינוקות ופעוטות יש לאפשר להם נגישות על בסיס יומיומי, בכיתה ובחצר, לאביזרים מגוונים (צבע, גודל, מרקם, צליל וכו'), הדורשים שימוש במיומנויות שונות (אחיזה, נענוע, משיכה, דחיפה, שרבוט וכו').

לתמיכה בהתפתחות הסנסו-
מוטורית נדרשת נגישות יומית,
בכיתה ובחצר, לאביזרים
מגוונים, הדורשים שימוש
במיומנויות שונות.

התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו-מוטוריקה

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - נע בחופשיות, בהנאה ובביטחון במגוון דרכים, כמו: החלקה, דשדוש רגליים, גלגול, זחילה, ניתור, קפיצה, גלישה, דילוג. - משתמש בתנועה כדי להביע רגשות. - רץ במיומנות, מתמקן במרחב בהצלחה תוך שהוא משלב מהירות וכיוון כדי להימנע ממכשולים. - יושב, קם ומתייציב בעזרת איברי גופו השונים. - מפגין שליטה הנדרשת כדי להחזיק בתנוחה קבועה. - מתפעל דברים באמצעות תנועות דחיפה ומשיכה. - משתמש בחפצים כדי להפעיל/לפתוח/להגיע אל חפצים אחרים. - בוחר בנתיב מתאים בעת הליכה או ריצה או בעת שימוש ב"כלי רכב" בתוך הכיתה או בחצר.	- כיצד ילדים נעים כשהם מתלהבים, למשמע מוזיקה, כאשר הם עצובים, שמחים, או מתרגשים. - מהם הביטויים ההתנהגותיים של הביטחון הגובר והולך של ילדים שונים במה שהם יכולים לעשות וכיצד הם מבטאים את הנאתם מפעולות פיזיות. - באילו אסטרטגיות ילדים שונים נוקטים כדי להימנע מלהיתקל אחד בשני או בחפצים בסביבה בזמן שהם מתמרנים במרחב. - באיזה אופן מתפתחות מיומנויות אצל ילדים שונים. לדוגמה: בחקירה ובניסוי, בחזרתיות, בהתמדה בעת התמודדות עם אתגר חדש.	- עודדי ילדים לנוע תוך כדי מאמץ מבוקר והשתמשי באוצר מילים הקשור לתנועות, כמו: חזק, נוקשה, עדין, כבד, מתוח, מתנפנף, להגיע, מהר, לאט. - למדי ילדים מיומנויות הנדרשות כדי להשתמש בציד ובמשחקים בבטיחות. לדוגמה: בעת שימוש במספרים ובמכשירים אחרים; הסבירי מדוע בטיחות היא גורם חשוב ומרכזי בשימוש במכשירים, בציד ובחומרים. - כאשר הילדים לומדים מיומנות חדשה אפשרי להם לחזור פעמים רבות על ההתנסות החדשה. זכרי שלכל ילד דרוש מספר שונה של חזרות כדי ללמוד. - עודדי את הילדים להשתמש במילים המבטאות תנועה וקשורות לתנועה, כמו: לדהור, להחליק.	- הקציבי זמן ומקום עבור משחקים מהנים המאפשרים פעילות גופנית אנרגטית, מדי יום (לבד או בקבוצה קטנה). - הבטיחי שהציוד בכיתה ובחצר מתאים לגודל ולמשקל הילדים ומזמן אתגרים לילדים המצויים ברמות התפתחות שונות. - השמיעי מוזיקה, מסגנונות שונים ומתרבויות שונות, כדי ליצור אווירה ושוחחי עם הילדים על האופן שבו אנשים נעים עם גופם כאשר הם עצובים, שמחים או כועסים. - אפשרי לילדים לשחק במשחקים המערבים פעילות תנועתית, כמו משחקי חיקוי (בקבוצה קטנה) ועודדי אותם לכך. - ספקי לילדים ציוד נייד שאיתו יוכלו להתנהל בבטיחות ובשיתוף פעולה כדי ליצור ולבנות כרצונם: קרטוני חלב, גלגלים, צימורות קרטון רחבים, ארגזי ירקות מקרטון.

1/4

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	• יודע לשפוט ולזהות את מיקום גופו במרחב נתון גם כאשר נמצא בחלל מצומצם. • מכבד את המרחב האישי של ילדים אחרים ראשוני חושך עיחח. • מתמיד בחזרה על פעולות מסוימות או על ניסיונות מסוימים כאשר לומד מיומנות חדשה. • משתף פעולה בתכנון ובחלוקת תפקידים, כולל אלו המחייבים ציות לחוקים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מטפס ועולה במדרגות או בסולם עם כל רגל בנפרד. • יורד במדרגות, שתי רגליים לכל מדרגה, בעודו מחזיק חפץ קטן ביד. • עומד על רגל אחת. • תופס כדור גדול. • מצייר עיגולים ושורות תוך כדי שימוש בתנועות מוטוריקה גדולות. • מצייר לראשונה דמות אדם (בשנה הרביעית לחייו).	• כיצד ילדים נעים כשהם מתלהבים, למשמע מוזיקה, כאשר הם עצובים, שמחים, או מתרגשים. • מהם הביטויים ההתנהגותיים של הביטחון הגובר והולך של ילדים שונים במה שהם יכולים לעשות וכיצד הם מבטאים את הנאתם מפעולות פיזיות. • באילו אסטרטגיות ילדים שונים נוקטים כדי להימנע מלהיתקל אחד בשני או בחפצים בסביבה בזמן שהם מתמרנים במרחב. • באיזה אופן מתפתחות מיומנויות אצל ילדים שונים. לדוגמה: בחקירה ובניסוי, בחזרתיות, בהתמדה בעת התמודדות עם אתגר חדש.	• שאלו שאלות מאתגרות, לדוגמה: "האם את יכולה לעבור בין השלבים של הסולם מבלי שהברכיים שלך יגעו במסגרת?" • לוו את הילדים ותווכי להם כיצד לשתף פעולה ביניהם במשחקים שבהם נדרש לזרוק, לתפוס, לגלגל. • דברי עם הילדים על הצורך בהתאמת פעולותיהם למרחב שבו הם נמצאים. • שוחחי עם הילדים על הצורך להיזהר בעת תנועה במרחב וסייעי להם בזכירת כללי זהירות בסיסיים, המאפשרים לנו לנוע במרחב בלי לפגוע בעצמנו או באחרים. • כאשר ילדים אינם מגיעים להצלחה מיידית עודדי אותם להתמדה באמצעות מתן תחושת יכולת בליווי הסבר מילולי על חשיבות ההתמדה ו/או בליווי הדרכה והדגמה בעת הצורך (תיווך ויחוח החוהגוח). • השתמשי במילים המבטאות תפעול חומרים וחפצים. לדוגמה: למעוך, לסחוט, לדחוף, ועודדי ילדים להשתמש במילים אלה.	• ספקי לילדים הזדמנויות לשכלול מיומנויות תנועה, באופן עצמאי, באמצעות חבלי קפיצה, כדורים, קונוסים, שקיות אפונה, ארגזי ירקות מקרטון. • תכנני פעילויות תנועה דמיוניות (בקבוצה קטנה), המבוססות על תחומי העניין של הילדים, כמו: טיסה לחלל, בעלי חיים בגן החיות ובגזנל, צללים. • שחקי במשחקים המעודדים את הילדים להבין, באמצעות התנסות בגופם ושיום, מושגי מרחב, כמו: מעל, מתחת, לפני, אחרי. • תני לילדים להתנסות במגוון אפשרויות הקשורות לאותה מיומנות, למשל גזירה במספרים שונים, משחק במרקמים שונים (מותאם לגילאים הבוגרים יותר בטווח). לוו את ההתנסות במתן משמעות ובתיווך לוויסות התנהגות. לדוגמה: "רדי ושמעילי לנזור אח הויר, החזק ביד הזאת בנייר וביד השנייה במספרים. בוא אני אעזור לך".
		2/4		

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל 50-30 חודשים
• ודאי שרמת הקושי עולה בהדרגה במהלך לימוד מיומנות. • תכנני פעילויות שבהן ילדים יכולים להתנסות באופנים מגוונים ובמהירויות שונות: ריצה, קפיצה, הליכה, מצבי שיווי משקל, קליעה למטרה, גלגול, בעיטה בכדור, זריקה ותפיסה (לבד או בקבוצה קטנה). • ספקי ציוד ואביזרים בכמות מספקת כדי שילדים יוכלו לחלוק ביניהם, כך שהמתנה בתור לא תפגע בהנאה מהפעילות. • הגדירי תחום במרחב לפעילויות מסוימות, כמו משחק בכלי רכב ובכדורים, כך שילדים יוכלו לווסת את פעולותיהם ביתר קלות. • תכנני פעילויות (לבד או בקבוצה קטנה) המזמנות אפשרויות ומעודדות את הילדים לשכלל מיומנויות הדורשות תפעול כלים, חומרים ואביזרים, כמו: בישול, צביעה, ציור, כלי מוזיקה, חול חמר, פלסטלינה.			• משתמש במכשירים המצריכים פעולה של יד אחת, למשל, עושה חתכים בנייר עם מספריים בגודל מתאים לילדים. • מחזיק עיפרון בין האגודל לבין האצבע והאמה, קרוב לחוד, לא באחיזה של כל היד. • יכול להעתיק חלק מהאותיות. לדוגמה: אותיות המרכיבות את שמו.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- למדי את הילדים מיומנויות הנדרשות לשימוש בכלים ובחומרים באופן יעיל ובטיחותי. - סייעי לילדים עם מוגבלות פיזית (אם ישנם כאלה בכיתה) והתאימי את הציוד לצרכיהם, למשל: מגשים קטנים עבור הציוד, צבעים עבים יותר. - ספקי מגוון משחקי בנייה בגדלים שונים, מעץ, מגומי, מפלסטיק, ממתכת, שניתן לחברם באמצעות סיבוב, דחיפה, הברגה, מגנט. - ספקי אביזרים למשחק ולחקירה, כולל מיניאטורות, משחקי בנייה והרכבה, השחולה, בגדיט להלבשת בובה. - ספקי לילדים פעילויות הדורשות עבודה על שיווי משקל, כמו: הליכה על קו ישר או על קו מעוגל (לבד או בקבוצה קטנה). - צלמי את הילדים כדי ליצור אלבום שכותרתו: "אני ומה שאני יכול לעשות".			גיל 50-30 חודשים

טבלה 2: התפתחות פיזית- מודעות הגוף, בריאות ושלומות

גילאי:
16-26 חודשים

גילאי:
8-20 חודשים

גילאי:
לידה עד 11 חודשים

גילאי:
30-50 חודשים

גילאי:
22-36 חודשים

כשמתגלות אי-הסכמות עם ההורים בנושאי שינה, החתלה, גמילה ואכילה, חשוב לקיים עימם דיאלוג ולהגיע להבנות מותאמות לצורכי הילד.

התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתפתח באופן מיטבי כאשר צרכיו התזונתיים מסופקים. - מגיב, נענה ומתפתח באופן מיטבי כאשר חווה מגע פיזי וטיפול חם ורגיש. - מבטא אי-נוחות, רעב וצמא. - יודע לצפות לזמני ארוחות שבשגרה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - בוכה כאשר נמצא במצוקה (רעב, עייף, סובל כאב פיזי). - נרגע למראה דמות ההתקשרות או למשמע קולה.	- מה הם דפוסים/מעגלי הרעב של תינוקות שונים וכיצד הם מווסתים את קצב היניקה ואת עוצמתה. - באילו דרכים תינוקות שונים מבטאים את היותם נינוחים ובטוחים. - מהם דפוסים/מעגלי השינה של תינוקות שונים ובאילו אופנים הם מבטאים את הצורך שלהם בשינה. - מהם דפוסים ההתקדמות במרחב של תינוקות שונים. לדוגמה: זחילה על גחון, או על שש. לאן תינוקות שונים נוהגים להגיע בשיטותיהם.	- שוחחי עם הורי התינוקות עוד בטרם הכניסה למסגרת החינוכית על עמדתם לגבי צורכי האכילה, השינה, ההחתלה וההיגיינה של תינוקם; ודאי לכבד ולקחת בחשבון את ציפיותיהם ולספק לכל התינוקות את צרכיהם. זכרי שתיתכן שונות בתפיסת ההורים לגבי תזונה, האכלה, שינה והיגיינה. - כשאת נמצאת עם תינוק באינטראקציה אחד על אחד, שימילב לאיתותים אופייניים שלו המסמנים את מוכנותו להיות מעורב באינטראקציה (to engage). - דברי אל התינוק ולטפי את לחיו, ידיו או גבו, כדי להזכיר לו שאת נמצאת על ידו והוא בטוח ומוגן.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
	- שוחחי עם עם הורי התינוקות על דפוסי האכילה וההאכלה של ילדם, זכרי שייתכן שיש הורים שאינם דוברי עברית ויזדקקו למתווך בשיח על הארוחות. היי מודעת לשונות באופן שבו הורים מאכילים את ילדיהם בבית. - בזמן ההאכלה הקפידי על תחושת רגיעה ונוחות. - הקפידי לדבר אל התינוק בעת מצבים טיפוליים אישיים, כמו, האכלה, החתלה, השכבה (בהתאם אליו ואל המצב). - היי מודעת לבעיות בריאותיות מיוחדות בקבוצת התינוקות שבאחריותך, שדווחו על ידי ההורים, זכרי אותן והקפידי לפעול על פיהם.		גיל לידה עד 11 חודשים

כשמתגלות אי-הסכמות עם ההורים בנושאי שינה, החתלה, גמילה ואכילה, חשוב לקיים עימם דיאלוג ולהגיע להבנות מותאמות לצורכי הילד.

התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפייני שלב ההתפתחות • זקוק למנוחה ולשינה, כמו גם לתזונה לצורך גדילה והתפתחות. • זקוק למרחב משלו לתנועה ולהתנסות. • כשמתחיל לזחול, לעמוד, ללכת ולטפס - מבצע שרשרת פעולות מכוונות מטרה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • פותח את פיו כדי לאכול מכפית. • מחזיק בקבוק או ספל. • משתמש בידיו כדי לגעת באוכל, לאחוז בו ולהביאו אל פיו באמצעות כל כף היד ו/או באמצעות אחיזת צבת. • מנסה להשתמש בכפית. יכול לכוון אל פיו, אך שופך לעיתים את תכולת הכפית. • יכול לשתף פעולה בהחלפת חיתול. • מתחיל לאותת על עשיית צרכים.	• כיצד משתנה התנהגותם של תינוקות ופעוטות שונים כאשר הם מתעייפים וזקוקים לשינה. • הדרכים שבהן תינוקות ופעוטות שונים מסמנים שהם זקוקים לעזרה. • אופן האכילה המועדף על תינוקות ופעוטות שונים. לדוגמה: אכילה עצמאית או האכלה על ידי מבוגר, אכילה בכפית, ו/או באמצעות הידיים.	• שוחחי עם ההורים והכירי דרכם את האופן שבו ילדם מבטא את צרכיו. • שימילב להורים שאינם דוברי השפה העברית ואפשרי להם להתבטא בנושא. • הקפידו לדבר אל התינוק בעת מצבים טיפוליים, כמו, האכלה, החתלה, השכבה (בהתאם אליו ואל המצב). • סייעי לתינוקות ולפעוטות ליהנות מן המזון המוגש להם ועודדי בחירות "בריאות" יותר באמצעות שילוב טעמים ומזונות אהובים ומוכרים עם טעמים ומרקמים חדשים. • הקפידו להשחמש ררלי אורל חוחאחח בגודלם להתפתחות הפעוטות. • היי מודעת לחוסר תחושת המסוכנות של התינוקות והפעוטות כאשר הם ממוקדים ברצון להשיג משהו שבו הם מתעניינים.	• הכיני מרחב עבור התינוקות והפעוטות שיוכלו להתרומם, ללכת, לדשדש, לנוע בחופשיות. הבטיחי את בטיחותם, הקפידו על נוכחותו של מבוגר משגיח, אך נסי לא להגביל את חקירתם. • הכיני מקום נוח ונגיש שבו תינוקות ופעוטות יכולים לנוח או לישון כשהם רוצים בכך. • הכיני פעילות חלופית לתינוקות ולפעוטות ערים כאשר אחרים ישנים. • עם רכישת המיומנויות הפיזיות הנדרשות, הדגימי לפעוטות כיצד לשחק פעולה רחשחקי שרהח ויחן לגלגל, לזרוק ולתפוס כדורים או חפץ משחק אחר. • הבטיחי שבעת הארוחה יהיו רגלי הפעוטות על הרצפה או על מתקן להנחת רגליים. הדבר מסייע ליציבות ולשליטה בפלג הגוף העליון בקשר עין־יד.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים			- השגיחי על הפעוטות בעת הארוחה, היי ערה לצורכיהם והגיבי אליהם בנעימות. - זהי מצבים שבהם התינוק או הפעוט מחפש גירוי מעניין כאשר הוא ערני, ומצבים שבהם הוא זקוק לשינה; היעני להם. - זהי מצבים שבהם הפעוט מאותת על עשיית צרכים והיעני בהתאם. - הכיני את הפעוטות בהדרגה לקראת סדר זמנים קבוצתי של השינה. אם הפעוט עייף, אפשרי לו לנוח במקום שקט לפני השעה המיועדת לשינה קבוצתית.	- הציעי לתינוקות הניזונים ממזון מוצק (או טחון) כפית (בגודל מתאים) לצורך התנסות בהאכלה עצמית, במקביל להאכלתם על ידך. - סייעי לתינוקות ולפעוטות להירגע באמצעות מוזיקה שקטה וליטוף.

כשמתגלות איהסכמות עם ההורים בנושאי שינה, החתלה, גמילה ואכילה, חשוב לקיים עימם דיאלוג ולהגיע להבנות מותאמות לצורכי הילד.

התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
- הציעי לפעוטות בחירה באשר לסוג ה"שירותים" (סיר, אסלה קטנה, אסלה גדולה עם סולם), שבהם ירצו להשתמש בתקופת הגמילה מחיתולים. - הנהיגי שגרה שהפעוטות יכירו ואשר בה יוכלו לדאוג לחלק מצרכיהם. לדוגמה: רחיצת ידיים, תליית בגד, הנחת בגדים במגרה וכדומה. - הציבי בהישג יד בקבוקי מים, או כוסות מותאמות לגיל, כדי שפעוטות יוכלו לשתות באופן עצמאי בעת שירצו.	- עודדי את עצמאות הפעוטות וסייעי להם לבצע בחירות מושכלות התורמות לבריאות בכל הקשור למזון שהם אוכלים ולמשקאות. לדוגמה: במה נבחר? מיץ, מים, חלב ומדוע. - העניקי תחושת יכולת לילדים על גילויי עצמאות בעת שהם רוכשים מיומנויות כמו: אכילה, התלבשות. לדוגמה: כאשר פעוט מנסה לאכול באופן עצמאי, או כאשר מנסה להכניס את ידו לשרוול הבגד עודדי אותו לכך. - היי מודעת להבדלים תרבותיים באשר לעידוד הפעוטות לעצמאות. - שוחחי עם ההורים על גישתם לגבי גמילה מחיתולים או צורות ישיבה בשירותים (בחלק מהתרבויות מקובל שבנים יושבים על האסלה ולא עומדים). - כבדי את בחירות הפעוטות בעת הארוחה ועודדי אותם לנסות מזונות חדשים ובריאים. - התאימי את התנהלותך בנושא הגמילה על פי איתותי כל פעוט ופעוט וגישת ההורים בנושא זה. היי גמישה בנושא.	- העניין שמגלים פעוטות שונים בתפקודי הגוף, מתי ובאיזה אופן הם מאותתים על צרכיהם. - הפתיחות של הפעוטות למאכלים חדשים. - דפוסי משחק פיזי המאפיינים פעוטות שונים. לדוגמה: עלייה וירידה ממדרגה או מסולם שוב ושוב.	מאפיינים התפתחותיים - מגלה העדפות אישיות לגבי אוכל, שתייה וסוגי פעילות. - מבטא מודעות מסוימת לגבי עשיית צרכים. - מתאמן במה שיכול כבר לעשות ובכך מפתח יכולות שונות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מודיע באופן מילולי או לא מילולי על חיתול/מכנס רטוב או מלוכלך. - מראה סימני הבנה לגבי תפקידו של סיר/שירותים. - מנסה לקחת חלק פעיל בהתלבשות ובפעולות הקשורות להיגיינה (רחיצת ידיים, צחצוח שיניים). - מוכן לנסות טעמים ומרקמים חדשים באוכל. - אוחז בספל בשתי ידיו ושותה מבלי לשפוך.	26-16 חודשים

כשמתגלות איהסכמות עם ההורים בנושאי שינה, החתלה, גמילה ואכילה, חשוב לקיים עימם דיאלוג ולהגיע להבנות מותאמות לצורכי הילד.

התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מבטא ומתקשר את צרכיו לגבי אוכל, שתייה, עשיית צרכים, או תחושת אי נוחות. - מגלה עצמאות הולכת וגדלה בתחום הטיפול העצמי. עדיין זקוק לעיתים לסייע של מבוגר. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מאכיל את עצמו בכפית. - שותה מבלי לשפוך. - מתחיל לזהות סכנה ומבקש את עזרת המבוגר בעת כזו. - מסייע בהתלבשות. לדוגמה: מוריד מכנסיים בעצמו, חובש כובע, פותח רוכסן.	- מהם הסימנים, המחוות, המילים שבהם פעוטות שונים משתמשים כדי לסמן למבוגר מהם הצרכים שלהם בזמנים שונים. - מהם גילויי העצמאות שפעוטות שונים מבטאים וכיצד הם מבטאים זאת. עד כמה הם מבקשים סיוע ממבוגר. - כיצד פעוטות מגיבים לנוכחות הפיזית של ילדים אחרים בקרבתם ומהו סוג המגע ביניהם.	- עודדי פעוטות לחזור על תנועות ועל התנסויות סנסומוטוריות. - תמכי בטיפול ההורים בגמילת ילדיהם מחיתולים באמצעות הגמשת השגרה ועידוד הפעוטות לעצמאות. - היי בקשר עין עם פעוטות בעת השימוש בשירותים. - העניקי תחושת יכולת לפעוטות על גילויי עצמאות גדלים והולכים שלהם כאשר הם עושים פעולות בעצמם. - לדוגמה: הרמת המכנסיים לאחר השימוש בשירותים. עודדי אותם לכך. - כבדי את השונות לגישות ההורים בנושא. - שתפי פעוטות בהכנת הארוחה. - אפשרי לפעוטות לשוחח על מה שהם אוהבים לאכול, תוך שאת מרחיבה בנושא ומעבירה מסר של תזונה בריאה. - היי ערה לשונות בהרגלי אכילה במשפחות שונות. למשל, במשפחות מסוימות נהוג לאכול בידיים, בתרבויות מסוימות שוללים שימוש ביד שמאל.	- צרי הזדמנויות בתוך סדר היום שיאפשרו לפעוטות לפתח עצמאות. לדוגמה: דאגי למתקן נמוך של סבון ולברז מים נגיש בגובה הילדים כך שילדים יכולים לסבן ולשטוף ידיים בסיוע מבוגר או באופן עצמאי. - בעת גילוי יוזמה מצד הפעוטות: הרשי לילדים לרחוץ ידיים, למזוג את השתייה שלהם בעצמם, לסדר את כלי האוכל, להגיש ארוחה לשולחן, להשקות צמח. - הציעי לפעוטות בחירה באשר לסוג ה"שירותים" (סיר, אסלה קטנה, אסלה גדולה עם סולם), שבהם ירצו להשתמש. - הבטיחי את שלומם של הפעוטות מבלי למנוע מהם לקחת סיכונים סבירים.

1/1

כשמתגלות איהסכמות עם ההורים בנושאי שינה, החתלה, גמילה ואכילה, חשוב לקיים עימם דיאלוג ולהגיע להבנות מותאמות לצורכי הילד.

התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מודע לצרכיו באשר לתזונה, לשינה ולהיגיינה. - זקוק לעיתים לסיוע מבוגר כדי לספק את צרכיו. - מבין שיש להשתמש באופן זהיר ובטיחותי בכלים ובמכשירים. - מודע למגוון פעולות והתנהגויות בריאותיות בהתייחס לתזונה, לשינה ולהיגיינה. - מזהה את השפעת הפעילות הגופנית על גופו. - שולט על עשיית צרכיו (שליטה על סוגרים). דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מודיע כאשר הוא רעב או עייף, או כשרוצה לנוח או לשחק. - יכול להשתמש בשירותים בעצמו. - יכול לרחוץ ולייבש ידיים בעצמו. - מתלבש עם עזרה (מכניס ידיים לשרוול, המעיל המוגש לו, מרים את מכנסיו, מצליח לסגור רוכסן).	- באיזה אופן ילדים מפגינים את הבנתם לגבי פעולות היגייניות, כמו רחיצת ידיים לאחר ביקור בשירותים, חיפוש ממחטת נייר לניגוב האף, הנחת כוס לרחיצה בכיור. - ביטויי מודעות של ילדים שונים לצרכים כמו מנוחה ושינה. באיזה אופן הם דואגים לסיפוק הצורך - באופן עצמאי ו/או בבקשת סיוע מהמבוגר.	- דברי עם הילדים והסבירי להם מדוע חשוב לנוח כשעייפים, מדוע חשוב להתלבש היטב בקור, מדוע חשוב לשתות. שוחחי עם הילדים על חשיבות רחיצת ידיים ועל חשיבות הפעילות הגופנית לבריאות. - סייעי לילדים המתקשים בטיפול עצמי באופן עצמאי על ידי פירוק משימות לחלקים כדי לאפשר להם תחושת יכולת. לדוגמה: הרימי את מכנסייהם עד גובה מסוים ועודדי אותם להשלים את הפעולה. - הפני את תשומת לב הילדים ועודדי אותם להבחין בשינויים הקורים בגופם לאחר פעילות פיזית. לדוגמה: דפיקות הלב. - זכרי שפעילות גופנית תורמת למודעות לגוף ולבריאותו ועשויה למנוע מצבים של אכילת יתר ומשקל עודף בגיל מאוחר יותר. - בעת פעילות, עודדי את הילדים להפעיל איברים שונים בגופם, כדי לחוש כל איבר בנפרד. לוו את הפעילות במתן משמעות מילולית ורגשית לפעולות הילדים עם גופם. היי ערה לשונות בין הילדים.	- דאגי למרחב שקט בכיתה (כריות רכות, אור רך) כדי שילדים הזקוקים למנוחה יוכלו לנוח. - דאגי לפעילויות גופניות מגוונות עבור הילדים, כולל עבור ילדים עם מוגבלויות פיזיות. - תכנני פעילות עם משחקים המחייבים פעילות גופנית כדי לעודד ילדים להיות פעילים. - הכני קנקני מים וכוסות שיהיו בהישג ידם של הילדים, לאורך היום ובעיקר לאחר פעילות גופנית.

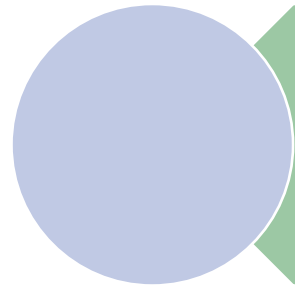

טבלאות
מידע כללי

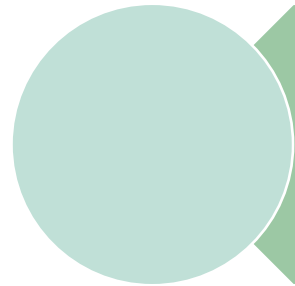
מבוא
משמעות התפתחות רגשית עבור
ילדים, מטרות ועקרונות ליישום

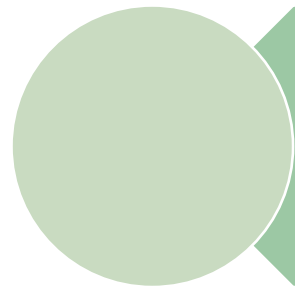
טבלה 1

בניית מערכות יחסים

טבלה 2:

ויסות רגשות
וויסות התנהגות

טבלה 3:

מודעות וביטחון עצמי

מבוא

משמעותה של ההתפתחות הרגשית חברתית עבור ילדים

היותו של הילד מיוחד עבור אדם אחר, שאוהב אותו ודואג לו ולצרכיו, היא קריטית להתפתחותו הרגשית חברתית, להתפתחותו הפיזית, לבריאותו ולרווחתו.

קבלת הכרה, חיזוק ואישור מאנשים משמעותיים בחייו של הילד, באמצעות התקשרות בטוחה עימם, מובילים לפיתוח תחושת יכולת של הילד וביטחון העצמי.

יחסים קרובים ובטוחים מאפשרים לילד מלידה לחקור את העולם מבסיס בטוח וכך לפתח תחושת שייכות וביטחון בעצמו.

תינוקות, פעוטות וילדים צעירים זקוקים למבוגרים שיהוו מודל התנהגות חיובי עבורם ויזמנו להם אפשרויות לאינטראקציה עם אחרים ולפיתוח תפיסות חיוביות לגבי עצמם ולגבי אחרים.

כאשר מבוגרים משמעותיים מעודדים ילדים לבטא באופן חופשי את רעיונותיהם ואת הרגשתם (כמו: שמחה, עצב, תסכול, פחד), הילדים עשויים לפתח אסטרטגיות להתמודדות עם מצבים חדשים ומצבים מאתגרים.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום הרגשי חברתי

- לסייע לילדים לפתח תחושה חיובית כלפי עצמם וכלפי אחרים (ילדים ומבוגרים).
- לפתח מערכות יחסים חיוביות וכבוד כלפי אחרים.
- לפתח מיומנויות חברתיות וללמוד דרכי ויסות של רגשות והתנהגות.
- להבין ולרכוש מיומנויות של התנהגות מתאימה ומסתגלת לחיים בקבוצת השווים.
- לפתח ביטחון ביכולותיהם.

תתינושאים

התחום הרגשי חברתי כולל שלושה תתינושאים, בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- בניית מערכות יחסים.
- ויסות רגשות וויסות התנהגות.
- מודעות וביטחון בעצמי.

עקרונות ביישום מותאם של עשייה חינוכית טיפולית

בתחום ההתפתחות הרגשית חברתית

מערכות יחסים איכותיות

- צרי התקשרויות חיוביות וחמות עם הילדים בקבוצה.
- הקפידו לבנות ולקיים יחסים חיוביים עם ההורים ועם שאר חברי הצוות.
- כבדו את הצרכים השונים של הילדים בקבוצה והיעני להם.

- זמני לילדים אפשרויות לשחק וללמוד, לעיתים לבד, לעיתים בקבוצה קטנה ולעיתים בקבוצה גדולה.
- **סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה והתפתחות**
- תכנני פעילויות המעודדות התפתחות רגשית חברתית מסתגלת ומותאמת לחיים בחברה ובתרבות.
- זמני התנסויות לילדים שיסייעו להם בפיתוח עצמאות מחשבתית וגישה חיובית ללמידה.
- סייעי לילדים עם קשיים התפתחותיים, התנהגותיים ותקשורתיים, באמצעות גישה טיפולית-חינוכית סדורה וברורה, כדי לאפשר להם התפתחות אישית, חברתית רגשית מותאמת.
- דאגי שלכל ילד יהיה מטפל עיקרי המכיר אותו היטב.
- ודאי שלכל הילדים מוקצה זמן ומקום לפעול, לחקור, להתנסות ולפתח את תחומי העניין שלהם.
- תכנני סדר יום שיש בו איזון בין פעילויות "שקטות" ורגועות לבין פעילויות מוטוריקה גסה. רצף של פעילויות בישיבה מקשה על הילדים לווסת את עצמם.
- תכנני סדר יום שיש בו גמישות בכל הקשור לזמני אכילה ושינה, על פי צרכים אישיים, כדי לתמוך בהתפתחות הוויסות עצמי של תינוקות ופעוטות.
- הציגי תמונות ופריטים חזותיים אחרים המייצגים באופן חיובי ומכבד שונות על כל גווניה (כמו: שונות תרבותית, שפתית, אתנית, דתית, מגדרית, כמו גם ילדים עם צרכים מיוחדים).
- הציעי אביזרי משחק המאפשרים חשיפה של רקעים תרבותיים שונים של הילדים ומשפחותיהם והיכרות עם רקעים אלה.
- תמכי בפיתוח מיומנויות ויכולות של ילדים המפתחות את עצמאותם.

טבלה 1-בניית מערכות יחסים

גילאי:
16-26 חודשים

גילאי:
8 עד 20 חודשים

גילאי:
לידה עד 11 חודשים

לגילאי:
30-50 חודשים

גילאי:
22-36 חודשים

התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
- חזרי על שגרה של אמירות וברכות בעת קבלת תינוקות ובעת פרידה מהם, כך שיזהו ויכירו את השגרה היומיומית. - תכנני פרקי זמן במהלך היום שבהם תוכלי להיות באינטראקציה עם תינוק אחד. זאת, כאשר הוא במצב של ערות ותגובתיות ומביע רצון להיות באינטראקציה. - קיימי אינטראקציות משחקיות שיש בהן כדי לעודד תינוקות ליזום, כמו גם להגיב אלייך, או לחקות את פעולותייך, בתהליך תקשורת הדדית. - שחקי משחקי חיקוי עם התינוקות. אספי מידע מההורים לגבי משחקי חיקוי שתינוקם אוהב והשתמשי בהם בעת המשחק עימו. - הציגי תמונות של קרובי משפחה משמעותיים בחיי התינוקות.	- זכרי את חשיבות ההתקשרות בהתפתחות של תינוקות ופעוטות. "שוחחי" עם תינוקות במהלך היום. לדוגמה: חזרי על קולות שהם משמיעים, חקי את תנועותיהם כתמונת מראה, תארי את פעולותייך, תוך כדי הטיפול בתינוק, הגיבי במלל ליוזמות של התינוק. - הקפיד לברך כל תינוק בקבוצתך ואת הוריו בבואם, ולקבל אותו מידיהם באופן מותאם לתינוק, להוריו ולמצב. - בעת הפרידה העבירי את התינוק לידי הוריו כך שירגיש בטוח ונתמך. קיימי תקשורת מותאמת בינך לבין ההורים. - זכרי, בהיותך אחראית על קבוצת תינוקות, את משמשת כדמות התקשרות עבורם. - היכרות עם כל תינוק והקשר הרגשי אתו, הבנת צרכיו ורצונותיו - לאלה חשיבות ראשונה במעלה (במקומות שבהם אין חלוקה לקבוצות חשוב שלכל ילד תהיה מטפלת עיקרית שמכירה אותו).	- אילו קולות תינוקות שונים משמיעים ובאילו מצבים. - לאילו דברים תינוקות שונים קשובים. - כיצד תינוקות שונים מגיבים לתנועות ולהבעות הפנים הרגשיות של המטפל העיקרי. - כיצד תינוקות שונים מגיבים למגע ולהחזקה (מהנאה מלאה ועד רתיעה).	מאפיינים התפתחותיים - נהנה מחברתם של אחרים ומחפש קשר עם אחרים מיום שנולד. - תלוי בקשר קרוב ובהתקשרות עם מטפל משמעותי עבורו (כולל במסגרת החינוכית). - לומד באמצעות אינטראקציה עם אחרים. - יוצר קשר עם סביבתו האנושית באמצעות השמעת קולות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - יוצר קשר עין. - מתבונן בפנים אנושיות ומחקה תנועות פנים, כמו: חריצת לשון, פעירת פה, הגדלת עיניים. - מחייך כבר במהלך החודש הראשון לחיים. - מגיב כאשר מדברים אליו. לדוגמה: בהנעת זרועות ורגליים, בשינוי הבעת הפנים, בהזזת הגוף, בתנועות הפה ובהשמעת קולות.	לידה עד 11 חודשים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	- מזהה ומגיב לקולו של המטפל העיקרי (הורה ו/או מטפלת במסגרת החינוכית): פניו מאירות ופעילותו גוברת כשמטפל מוכר מופיע. - מגיב למה שהמטפל העיקרי (הורה ו/או מחנכת במסגרת החינוכית) מתמקד בו. לדוגמה: עוקב במבטו אחר מוקד ההתעניינות של המטפל. - אוהב חיבוקים ואוהב להיות מוחזק על הידיים, כך הוא נרגע, מתכרבל, מחייך, מתבונן בפני המטפל או מלטף את עורו.		- בשעת החלפת משמרת הבטיחי לברך לשלום את התינוקות ואת המבוגרים בכיתה כדי לבסס יחסי אמון וביטחון בין התינוקות לבין המטפלים ובין המטפלים לבין עצמם. - היי רגישה ומכווננת לתינוקות וספקי להם טיפול חם, אוהב ועקבי. הגיבי במהירות האפשרית לצורכי התינוקות ולאיתותיהם, תוך שאת מלווה את פעולתך במתן משמעות מילולית לפרשנותך לאיתותי התינוקות. לדוגמה: "אוי, אתה רעב? בוא ניקח את הבקבוק שלך..." - שבי במקום נמוך כדי להיות נגישה לתינוקות בגופך. - היי קשובה לכל תינוק, לכי בעקבות יוזמות ופעולות שלו והגיבי אליו. - החזיקי תינוקות הזקוקים לכך על הידיים. - היי ערה למצבים שבהם התינוק מסובב את ראשו כאיתות לצורך בפחות גירויים. - דברי עם תינוקות על מבוגרים או על ילדים חשובים בחיי המשפחה שלהם (סבים, אחים, אחיות). - הכירי את הרקע המשפחתי-תרבותי של התינוק, בררי מהי השפה המדוברת עימו בבית.	

התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- מאפיינים התפתחותיים - מחפש תשומת־לב בדרכים שונות, מנסה למשוך אחרים לאינטראקציה חברתית. - משתמש במיומנויות הפיזיות המתפתחות שלו כדי ליצור קשר חברתי. - מבטא אמפתיה כלפי ילדים אחרים. - בונה מערכת יחסים עם אנשים מיוחדים עבורו. - מתעניין בפעולות של אחרים, באופן מיוחד באלה של ילדים. - חוקר מצבים חדשים כאשר נתמך על ידי מבוגר מוכר המשמש בסיס בטוח עבורו. - נהנה לחקור אובייקטים ביחד עם אדם אחר כבסיס ליצירת מערכת יחסים. - לעיתים חושש מפני אנשים, מקומות ואובייקטים לא מוכרים. - חוזה ומבטא רגשות בושה.	- מהן המיומנויות החברתיות (התקשורתיות) שבהן תינוקות ופעוטות שונים משתמשים כדי ליצור קשר עם אחרים בסביבתם (קשר עין, הטיית ראש, נענוע של אצבעות, חיוך, השמעת קולות, דפיקה). - כיצד תינוקות ופעוטות שונים מגיבים כאשר הם שומעים בכי של תינוק אחר. - כיצד תינוקות ופעוטות שונים מגיבים כאשר אדם זר נכנס לחדר. - מיהם האנשים בכיתה שאיתם התינוק או הפעוט יוצר קשר. - כיצד תינוקות ופעוטות שונים משחקים, האם הם מתייחסים זה לזה, באיזה אופן.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - הפני את תשומת־לב התינוקות והפעוטות לשאר הילדים בקבוצה. עודדי אותם ליצור קשר אלו עם אלו. תמכי בניסיונות התקשורת הראשוניים שלהם. - עודדי מגע מותאם בין תינוקות ופעוטות. לדוגמה: הדגימי נגיעה עדינה במקום מכה.	כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
			גיל 20-8 חודשים דוגמאות להתנהגויות אופייניות • נוגע בפעוטות אחרים מתוך רצון לקרבה. • מבקש מאחרים לעשות פעולות למענו. • לדוגמה: להביא בובה, לקרוא ספר. • מתבונן בילדים או במבוגרים שבסביבתו בעת שהם פועלים. • מביט בילד בוכה, או ילד הזקוק לעזרה. • בהמשך עשוי לבצע פעולות במטרה לסייע לילד במצוקה. לדוגמה: להביא מוצץ. • מראה סימני חשדנות וזהירות כאשר נפגש עם אנשים לא מוכרים.

התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתבונן באחרים לקבלת תגובות המאשרות, מעשירות או מאתגרות את הבנת העצמי שלו. - עשוי להיות אכפתי כלפי אחרים. - משתמש במבוגר מוכר כבסיס בטוח שממנו ניתן לצאת ולחקור סביבה לא מוכרת. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - משחק לצד אחרים. - מתרחק מהמבוגר והולך לשחק ו/או להיות באינטראקציה עם אחרים, אך חוזר לקבלת חיבוק ולאישור אם מרגיש מודאג. - משחק בשיתוף פעולה עם מבוגר מוכר. לדוגמה: גלגול או זריקת כדור מאחד לשני.	- באילו מצבים פעוטות מתבוננים במבוגרים כדי לקבל אישור לפעולותיהם. - מהם האופנים השונים שבהם פעוטות מראים דאגה ואמפתיה לילדים אחרים. - מה מאפיין את המשחק של הפעוט כשהוא לצד אחרים: האם הוא מנותק ממה שקורה סביבו או מתעניין במשחק של אחרים. - האם יש לפעוט חבר בכיתה.	- שתפי את כל הפעוטות בקבלת פנים בעת בואם של ילדים אחרים לכיתה ועודדי את תשומת הלב והאכפתיות שלהם אחד לשני. - שימי לב והגיבי במצבים שבהם פעוטות מתבוננים בך ומחכים לתגובתך/אישורך. - הגיבי לניסיונות של פעוטות ליזום מגע גופני. לדוגמה: הניחי זרוע מסביב לילד שנשען עליון בעת הקראת ספר. - אפשרי לפעוטות לחקור את סביבתם באופן עצמאי בעת שאת משמשת בסיס בטוח עבורם. היי ערה ליוזמותיהם וסייעי להם בלמידה באמצעות תיווך מותאם. - סייעי לפעוטות להבין רגשות של אחרים ושל עצמם על ידי שיום רגשות, כמו: עצב, שמחה, כעס. הרחיבי באמצעות דיבור על כך. - היי מודעת לאופן שבו את מגיבה לפעוטות שונים בהתאמה להבדלים האישיים ביניהם. - עודדי את ההורים להפגיש את הילדים גם אחרי שעות הפעילות שבמסגרת החינוכית.	- שחקי משחקי שמות (של הפעוטות ושל הצוות) כדי שהילדים יכירו זה את זה ואת המחנכות. - ודאי שלפעוטות תהיינה הזדמנויות לשחק לצד ילדים אחרים וכן הזדמנויות במהלך היום למשחק משותף עם מבוגר המוכר להם. - ספקי פריטי משחק זהים כדי לעודד משחק חיקוי הדדי. - ספקי ספרים וספרי סיפורים שבהם הדמויות מגלות אמפתיה לאחר. - ספקי ספרים המביאים לידי ביטוי את הרקעים השונים של הפעוטות. - עודדי הורים להביא תמונות של ילדיהם והכיני ספרים עם צילומים של הפעוטות בכיתה.
		1/1		

התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • לומד מיומנויות חברתיות ונהנה משיח עם מבוגר ועם ילדים אחרים. • נעשה יותר מודע לרגשות של אחרים. • מחפש אחרים כדי לחלוק חוויות ומגיב לרצונות ולרגשות של אחרים. • מתחיל להעריך את התועלת שבשיתוף פעולה עם אחרים. • מגלה יכולת גדלה והולכת לוויסות עצמי בקשר שלו עם אחרים. • משחק באופן הדדי עם חבר או עם עמיתיו במסגרת החינוכית. • עשוי לפתח יחסי חברות עם ילד אחר. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מתעניין במשחקם של אחרים ומתחיל להצטרף למשחק. • מראה ביטויי חיבה ודאגה לאנשים החשובים לו. • מפגין הנאה ממשחק. • נהנה מפעילויות בקבוצה קטנה. • עשוי לנחם פעוט אחר בעת הצורך.	• מהן האסטרטגיות שבהן פעוטות שונים משתמשים כדי להצטרף למשחק של פעוט אחר או של פעוטות אחרים. • באילו מצבים ובאיזה אופן פעוטות שונים חולקים חוויות עם מבוגרים ועם ילדים. • האם מתקיים משחק בין הפעוט לפעוטות אחרים במהלך היום ומה מאפיין אותו. • האם יש לפעוט חבר בכיתה.	• הבטיחי שלפעוטות תהיינה הזדמנויות להצטרף למשחקם של אחרים. • סייעי לפעוטות באמצעות תיווך מותאם להצטרף למשחק של ילדים אחרים. • סייעי לפעוטות להכיר ולהבין את הכללים המתחייבים במשחק משותף. • לדוגמה: לחכות בתור. • שוחחי עם הפעוטות ותני משמעות לרגשות שבאים לידי ביטוי בהתנהגות הילדים, כגון: עצב, שמחה, כעס ופחד. • שמי מודל עבור הפעוטות ברגישותך כלפי רגשות של אחרים, בניחום ילדים, בעזרה המוגשת להם. • השתמשי במגע גופני חם במהלך פעילויות למידה ומשחק: לטפי, חבקי. • סייעי לפעוטות ללמוד בעזרת הדגמה ותיווך מילולי מותאם (ויסות התנהגות), כיצד לבקש צעצוע מעמית. • עודדי יחסי חברות בין פעוטות, תמכי בילדים המבקשים ליצור תקשורת זה עם זה, באמצעות מתן תחושת יכולת עם הסבר ליוזמות אלה.	• הקדישי פרקי זמן במהלך סדר היום כדי שפעוטות יוכלו להיות עם המטפלת העיקרית שלהם, לבד ובקבוצה קטנה (בהתאם לגישת העבודה הנהוגה במסגרת החינוכית לגבי חלוקה לקבוצות ובהתאמה לצורכי הילדים). • צרי מתחמים נעימים שבהם פעוטות יכולים לשבת בנוחות ולשוחח עם חברים. • ספקי אביזרים/משחקים המחייבים שיתוף פעולה בין שני פעוטות. לדוגמה: כדור לזריקה או לגלגול מאחד לשני.

1/1

התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מרגיש בטוח ומבטא אמון באחר. • מבין את כוונותיהם של אחרים - ילדים ומבוגרים. • יוצר יחסים חיוביים עם עמיתים ועם מבוגרים מוכרים. • יוצר חברויות עם ילדים אחרים. • מגלה גמישות ומתאים את התנהגותו למצבים חברתיים שונים או לאירועים ולשינויים המתרחשים בשגרת היום. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • משחק בקבוצה, מרחיב ומשכלל רעיונות במשחק. לדוגמה: משחק תפקידים עם ילדים אחרים. • יוזם, משחק ומזמין אחרים להצטרף. • בעת המשחק מגיב למה שאחרים אומרים ועושים ותורם בכך להמשך המשחק. • מפגין התנהגות חברית, יוזם שיחות. • מבטא רעיונות לקיום הוגנות והגינות בהתנהלות שבין הילדים. • משתף חבר בחוויותיו.	• האופנים שבהם ילדים מבטאים תחושת ביטחון ותחושה שהם "מטופלים" (שמישהו דואג להם). • מיהם הילדים שמעדיפים להיות בקרבת ילדים אחרים ומיהם אלו שזקוקים לסיוע כדי להצטרף לאחרים. • באילו אסטרטגיות ילדים שונים נוקטים כדי להתמודד עם שינויים. • האם ילדים עוזרים לילדים אחרים וכיצד. • באילו אופנים ילדים שונים מבטאים רעיונות בנוגע להוגנות ולהגינות ביחסים החברתיים שביניהם. • מיהם הילדים המובילים משחק קבוצתי. • האם מתקיימים יחסי חברות בין ילדים בכיתה.	• עודדי ילדים לשחק עם ילדים שונים, גם עם ילדים מרקעים שונים, כך שכל ילדי הכיתה ירגישו שייכים. • הכיני ילדים באמצעות תיווך מילולי מותאם לקראת שינוי שעשוי להתרחש בסדר היום. • סייעי לילדים בפיתוח מערכות יחסים חיוביות, הביעי מורת רוח מכל פעולה או אמירה שלילית כלפי ילד או מבוגר. • סייעי לילדים להבין רגשות של האחר על ידי התייחסות ודיבור על רגשות, מתן שם לרגש, כמו: בודד, פוחד, דואג, עצוב, שמח, כועס. • תני תחושת יכולת לילדים על מאמץ שעשו כדי להתחשב בילדים אחרים ו/או לשתף עימם פעולה. • ידעי את ההורים על חברויות בכיתה. • סייעי לילדים שעדיין לא יצרו חברויות בבניית קשרים עם עמיתים.	• הקפידו על שגרה עם אירועים צפויים כדי שילדים יוכלו לצפות למה שעומד לקרות. • תכנני פעילויות המחייבות שיתוף פעולה. לדוגמה: החזקת מצנח גדול. • הבטיחי יציבות בצוות, בחלוקה לקבוצות ובמטפלת העיקרית המיועדת לכל קבוצה (בהתאם לגישת העבודה הנהוגה במסגרת החינוכית ובהתאמה לצורכי הילדים). • ספקי זמן, מקום וחומרים שיעודדו ילדים לשתף פעולה בדרכים שונות, בעת משחק חופשי. לדוגמה: בנייה משותפת. • הקצי מתחם למשחק תפקידים עם אביזרים מגוונים מחיי היומיום של הילדים בבית ובקהילה, כולל ממקומות פחות מוכרים, כדי להרחיב את עולמם של הילדים; הדגישי את המשותף ביניהם. • בחרי ספרים, בובות, כפפה, המעודדים ילדים להעלות רעיונות וליזום שיחה עם חברים וחברות על רגשות.

טבלה 2- וויסות עצמי וויסות התנהגות

גילאי:
16-26 חודשים

גילאי:
8 עד 20 חודשים

גילאי:
לידה עד 11 חודשים

גילאי:
30-50 חודשים

גילאי:
22-36 חודשים

גמישות בכל הקשור לזמני
אכילה ושינה, על פי צרכים
אישיים, תורמת לפיתוח יכולות
לזמניות עצמי של תינוקות
ופעוטות.

התפתחות רגשית-חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • זקוק למבוגר כדי להירגע. בדרך כלל נרגע על ידי תגובות רגשיות, מווסתות, מרגיעות ועקביות של מבוגר מוכר. • מתחיל להסתגל לשגרת טיפול. • מבטא טווח של רגשות, כמו: הנאה, פחד, התרגשות. • מגיב לרגשות של אחרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • נרגע באמצעות מגע, הבעות פנים וקולות של מבוגר. • נרגע כאשר מרימים אותו, מנענעים אותו בעדינות, מדברים אליו, מחבקים אותו, שרים לו בקול מרגיע. • מחייך וצוחק כשמחייכים אליו, מראה סימני מצוקה כשתינוק אחר בוכה. • עלול להראות מצוקה כאשר אדם זר נכנס לחדר הכיתה.	• מה מרגיע את התינוק ומה מסייע לו בשעת מצוקה או אי־נוחות. • כיצד הוא מגיב לאנשים שונים. • האם יש לתינוק התקשרות עם דמות ייחודית. • אילו רגשות התינוק מביע ובאיזו עוצמה. • שימי לב להבדלים בין תינוקות שונים בהקשר לנקודות ההתבוננות שהוזכרו לעיל.	• אספי את מרב המידע האפשרי מההורים על תינוקם (בעת הרישום ובמהלך השנה): לגבי סדר היום שלו, הרגלי האכילה שלו, מה מרגיע אותו, מה גורם לו למצוקה, כדי ששגרת הטיפול של המסגרת תהיה מותאמת לכל אחד מהתינוקות. • הקפידו לאפשר לתינוקות אכילה ושינה על פי צרכיהם האישיים. • דברי בקול מרגיע אל התינוקות, נענעי, חבקי, הרימי - אלו הן התנהגויות מרגיעות ומווסתות עבור התינוקות. • התאימי לכל תינוק במצבים שונים את אופן ההרגעה המתאים לו באמצעות: תנועה, מגע קול, הסחת דעת.	• הכירי לתינוקות מגוון של שירי ערש המושרים בבתים השונים. • הכיני מקומות נוחים לשיבה, כמו ספה או כריות, כדי ליצור סביבה נוחה ומאפשרת קרבה לתינוקות ולמטפלים שלהם. • הכיני פינה שקטה וחמימה המאפשרת רגיעה עבור התינוקות. • הציעי להורי התינוקות להביא חפץ מוכר ומרגיע מן הבית, כדי שישמש כחפץ מעבר. • השמיעי מוזיקת רקע מרגיעה כשתינוקות מראים סימני עייפות.

גמישות בכל הקשור לזמני אכילה ושינה, על פי צרכים אישיים, תורמת לפיתוח יכולות לזיוסות עצמי של תינוקות ופעוטות.

התפתחות רגשית-חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- ספקי לפעוטות ספרים ותמונות להתבוננות, הממוקדים בטווח רגשות, בהתאמה לגיל. - לזיו פעילות של התבוננות בתמונות והקראת סיפורים (בקבוצה קטנה) במתן משמעות לרגשות המוצגים בהם, במחוות גוף ובהבעות פנים מתאימות לביטויי רגש. - הבטיחי שצעצועים וחפצי המעבר של התינוקות והפעוטות ימוקמו במקומות מוכרים וידועים להם. - הבטיחי שתינוקות ופעוטות יוכלו להשתמש בחפצי מעבר מן הבית.	- הציבי לתינוקות ולפעוטות גבולות וכללים ברורים ועקביים, תואמי גיל. לדוגמה: איפה אוכלים ואיפה לא, איך מתנהגים לחברים ואיך לא, מה מותר ומה אסור. כל זאת, בצד רגישות, תמיכה וניסיונות הרגעה במקרה הצורך. - הסבירי במילים פשוטות מדוע התנהגויות מסוימות אינן מקובלות. - הציבי ציפיות מאתגרות אך הגיוניות. - השתמשי בתגובות מילוליות חיוביות ובגישה חיובית להכוונת התנהגות הילדים. - הגיעי להסכמות ולהבנות עם הורי התינוקות והפעוטות לגבי דרכי תגובה לביטויים רגשיים של ילדיהם. - הרגיעי תינוק או פעוט המגלה מצוקה בשעת רעב או עייפות.	- באילו תחומים תינוקות ופעוטות שונים משתפים פעולה עם התנסויות שבשגרת הטיפול ובאילו מהם הם מתקשים. - כיצד משתנה יכולת הזיוסות של תינוקות ופעוטות שונים במשך היום: בעת הפעילויות השונות במסגרת החינוכית, בעת משחק לבד או בקבוצה ובעת המעברים. - מהם פרקי הזמן ביום שבהם כל אחד מהתינוקות והפעוטות קשוב, רגוע, ובאילו לא. - האם רעב ו/או עייפות קשורים ליכולתו של התינוק/הפעוט לזוסת את עצמו. - כיצד מגיבים תינוקות ופעוטות שונים לדרישות מצד המבוגר? האם הם נענים? כיצד הם מגיבים לעידוד מצד המבוגר על היענותם.	מאפיינים התפתחותיים - נענה לניסיונות מעטים מצד המבוגר לשימת גבולות. - מפתח יכולת גדלה והולכת להרגיע את עצמו. - משתף פעולה עם התנסויות שבשגרה. - שם לב לפעוטות במצוקה בסביבתו הקרובה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - משתמש במבוגר מוכר כדי לחלוק רגשות כמו הנאה והתרגשות ולצורך "התמלאות רגשית" כאשר הוא מרגיש עייף, במצוקה או כשהוא מתוסכל. - נוטה להשתמש בחפץ אהוב להרגעה. - משתף פעולה בהתלבשות. - מתחיל להבין "כן", "לא" וגבולות מסוימים. - מפנה את הראש לעבר תינוק בוכה בעקבות זאת עלול להראות סימני חוסר רגיעה.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
	- הבטיחי שהמטפל העיקרי בתינוקות ובפעוטות (במקומות שבהם נהוג שיהיה מטפל עיקרי), או כל איש צוות קבוע מהכיתה, יימצא בקרבת מקום וישמש בסיס בטוח במצבים שבהם התינוקות והפעוטות מפגינים חרדה. - סייעי לתינוקות ולפעוטות המבטאים חרדה בעת פרידה מהוריהם על ידי מתן משמעות מילולית ולא מילולית לרגשותיהם, תוך מתן תמיכה ותחושת ביטחון לכל ילד. - סייעי להורים שילדם מתקשה בתהליך הפרידה ותמכי בהם. זכרי, שלעיתים יש צורך לווסת קודם כל את ההורה כדי שיוכל לתמוך בילדו. - חלקי עם הורי התינוקות והפעוטות מידע כדי להבטיח עקביות ורצף בין הבית לבין המסגרת לגבי "מותר ואסור".		גיל 20-8 חודשים

התפתחות רגשית חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתחיל להבין שדברים מסוימים שייכים לו, שדברים מסוימים עליו לחלוק עם אחרים ושדברים מסוימים שייכים לאחרים ולא לו. - מודע לרגשות של אחרים כשאלו מובעים באופן בולט ומובחן. - מפתח רצון והחלטות אשר עלולים להתבטא ברגשות כמו זעם ותסכול שקשה לו לווסת. - נענה להצבת גבולות מותאמת, כשזו מלווה בעידוד ובתמיכה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - נראה מודאג כששומע בכי. - מתרגש כששומע קול מוכר. - במצבי תסכול עלול להיכנס להתקפי זעם.	- כיצד הפעוט מבטא את הבנתו בדבר מה שייך לו ומה שייך לאחר, איזה חפץ מרגיע אותו ואיזה חפץ מרגיע את האחר. לדוגמה: נותן לילד במצוקה חפץ משלו המרגיע אותו עצמו, או מביא חפץ השייך לילד שבמצוקה, כדי להרגיע אותו. - כיצד הפעוט מגיב בשעה שפעוט אחר בוכה. - כיצד פעוטות שונים מגיבים להצבת גבולות מצד המבוגר. - באילו מצבים או שעות במהלך היום קשה לפעוטות שונים לווסת את עצמם (בעת החתלה, האכלה, השכבה, פעילויות, מעברים). האם הם מצליחים להירגע בעזרת מבוגר.	- נסי להפחית מצבי תסכול וקונפליקט באמצעות שמירה על סדר יום גמיש, כך שפעוטות יוכלו לממש את סקרנותם. - סייעי לפעוטות לתת משמעות לרגשות כמו עצב או שמחה, תוך כדי דיבור על מה שהם מרגישים ומה שאחרים מרגישים. - סייעי לפעוטות במצבי מצוקה לווסת את רגשותיהם ואת התנהגותם בליטוף, בקרבה פיזית, בדיבור רך אך אסרטיבי, תוך שיקוף ומתן משמעות לרגשותיהם. - היי ערנית לסכנות אפשריות בסביבת הפעוטות ועם זאת עודדי אותם לפתח את חוש החקירה ולקחת סיכונים מחושבים בהתאמה לגילם. - היי רגישה להבדלים תרבותיים בהבעת רגשות. - היי רגישה לקשרים שנוצרים בין פעוטות, ותני תמיכה להתייחסות הראשונית שלהם אלו לאלו. הקשר בין פעוטות הוא גורם המסייע בתהליך הוויסות שלהם במהלך היום (לאו דווקא במצבי מצוקה).	- ספקי חומרים, אביזרים, צעצועים, חפצים כדי להפחית הסתברות לקונפליקטים. לדוגמה: שני ספרים זהים ואף יותר, שני כלי רכב מאותו סוג ואף יותר. - ספקי ספרים וסיפורים שבהם ילדים מסייעים זה לזה ותומכים זה בזה. - הקריאי לילדים סיפורים העוסקים ברגשות פשוטים כמו שמחה, עצב, הפתעה, כעס או פחד.

התפתחות רגשית-חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מחפש תמיכה ממבוגר מוכר בעת הצורך. • מודע לכך שפעולות מסוימות עלולות להכאיב או לגרום נזק לאחרים. • מגלה הבנה ומשתף פעולה עם חלק ניכר מהגבולות המוצבים בפניו ועם פעולות שגרתיות. • יכול לשלוט בחלק מפעולותיו והתנהגותו. • מגלה יכולת גדלה והולכת לצאת מתחושה לא נעימה, למשל, ליזום פעילות משחקית חדשה או אחרת. • מתחיל לגלות התנהגויות פרו־חברתיות, מנסה לעזור ולנחם פעוט אחר שבמצוקה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • יכול לעצור עצמו מלבצע פעולה אסורה. • מבטא את רגשותיו, כמו: עצוב, שמח, כועס, מפחד, מודאג. • מגיב לרגשות ולרצונות של אחרים. • עשוי להגיב לפעוט במצוקה על ידי מגע או דיבור, או על ידי הפניית תשומת־לב המחנכת לפעוט שבמצוקה.	• כיצד פעוטות שונים מגיבים לסיפורים שבהם מישו עלול להיפגע. • כיצד פעוטות שונים מגיבים לדמות פוגעת בסיפור. • האם לוקח לפעוט זמן רב להירגע כאשר הוא נכנס למצבי מצוקה. מה מרגיע אותו. • כיצד פעוטות שונים מגיבים לרצונות ולרגשות של אחרים.	• עודדי משחק דמיוני בקרב פעוטות מתוך הבנה שמשחק כזה מאפשר להם לבטא את רגשותיהם. • סייעי לפעוטות להבין שזכותם להיות בטוחים מפני פגיעה של אחרים וזכותם של ילדים אחרים לא להיפגע מהם. • עודדי אותם לדבר על דרכים להימנעות ממצבים אלה. • סייעי לפעוטות להבין מתי פעולותיהם פוגעות באחרים. שימי לב שאמירת "סליחה" לא תמיד מלווה בהבנה של משמעות הסליחה. • הפני את תשומת־לב הפעוט כאשר חבר מנסה לעזור לו. עודדי את החבר. • ודאי שיהיו לך נהלים מוסכמים לגבי דרכי תגובה לשינוי בהתנהגותם של הפעוטות. • שתפי את ההורים במידע לגבי מדיניות ונהלים. קיימי עימם דו־שיח בנושא ובמקרה הצורך הסתייעי במתרגם/מתווך ו/או בחומרים מתורגמים.	• ארגני סביבת משחק המאפשרת משחק דמיוני. • ודאי שבכיתה יהיו מתחמים המאפשרים הבעה של מצבי רוח ורגשות שונים של הפעוטות; מתחמים המאפשרים להיות שקטים ורגועים וכאלו המאפשרים חקירה פעלתנית ותנועה. • ספקי ספרים וסיפורים וכן בובות אשר יישמשו כמודל לאכפתיות ולתגובתיות לרגשות של אחרים ולתמיכה בהם.

התפתחות רגשית-חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתחיל להבין ולקבל את צורכי האחר (עם תמיכה ותיווך). - מראה אכפתיות ודאגה לאחרים, לבעלי חיים, לצמחים ולסביבה כולה. - מראה התנהגויות פרו־חברתיות, כמו שיתוף, ניחום ועזרה. - מודע לרגשותיו ויודע שפעולות מסוימות ומילים עלולות להכאיב לאחרים. - מסוגל לדחות סיפוקים ומבין שרצונות לא תמיד יכולים להיות מסופקים. - בדרך כלל יכול להתאים את התנהגותו להתרחשויות שונות, כמו אירועים, מצבים חברתיים ושינויים בשגרת היום. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מסוגל להמתין בתור ליציאה מהכיתה או לחכות לקבלת משחק. - יכול לחלוק חפצים וצעצועים ו"לקחת תורות".	- כיצד ילדים שונים מבטאים את מודעותם לצרכים של אחרים. - כיצד ילדים שונים מבטאים אכפתיות לסביבתם הטבעית, הפיזית והאנושית. - כיצד ילדים שונים מגיבים לשינויים בשגרת היום ו/או לשינויים במצבים חברתיים. - באילו אופנים ילדים שונים מגיבים למצבים שבהם הם אינם יכולים לקבל מיד את מבוקשם. - כיצד ילדים שונים מתנהגים כלפי חבר לעומת ילד שאינו חבר.	- שתפי את ההורים בהסברים הקשורים לשימת גבולות ולציפיות מהילדים כדי לתאם עמדות. - הפגיני דאגה וכבוד כלפי הסביבה על כל מרכיביה, יצורים חיים ודוממים. - שוחחי עם הילדים על רגשות והבהירי שכל טווח הרגשות מקובל ומובן, כולל כעס, אבל לא כל ההתנהגויות מקובלות. - הדגימי כיצד את משיימת ומווסתת את רגשותייך. לדוגמה: "אני כועסת כרגע וצריכה להירגע, לכן אני עוצרת ונושמת עמוק". - שאלי ילדים מה לדעתם עשוי להרגיע אנשים כאשר הם מרגישים כעס או עצב. - שמרי על שגרה שבה ניתן לצפות מראש לסדר של אירועים במהלך היום/השבוע. - הכיני ילדים לשינויים הצפויים בשגרת היום.	- הכיני צילומים ותמונות של הבעות רגשיות כדי שילדים יוכלו להתבונן בהם ולשוחח עליהם. - הסתייעי בבובה עם פנים אנושיות כדי לעזור לילדים להבין את רגשותיהם ואת רגשותיהם של אחרים, את האופן שבו ניתן לסייע להם להרגיש יותר טוב, וכיצד להתמודד עם קיומן של דעות מנוגדות. - השמיעי מוזיקה המשקפת אווירה ומצבי רוח מגוונים. - אפשרי לילדים לבטא את הרגשתם באמצעות ציור או צילום של עצמם התלוי על "עץ רגשות". - ספקי לילדים שגרה ומטלות מוכרות בכיתה, כמו: ניקוי אבק, סידור משחקים, עריכת שולחן. - ספקי חומרים מגוונים למשחקי תפקידים. - דאגי למקום בטוח עבור ילדים הזקוקים לשקט ולרגיעה.

1/2

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים			- הדגימי לילדים כיצד למצוא פתרון לבעיות ולקונפליקטים ושתפי אותם בניסיונות כאלה. - סייעי לילדים ללמוד להשתמש בתקשורת כדי לפתור בעיות. - נסחי בשיתוף עם הילדים כללים ברורים בנוגע לשמירה על הסביבה. - הסבירי לילדים על כללים ומגבלות הגיוניים שיאפשרו להם לשחק ולפעול בתחושה של מוגנות ובטיחות, ושמרי על כללים אלה. - עודדי התנהגויות פרו־חברתיות של ילדים.	- דאגי לפעילויות המסייעות לילדים לווסת כעס או כל עוררות רגשית אחרת. - העזרי בצילומים המשקפים את שגרת היום במסגרת החינוכית כדי לתמוך בילדים עם צרכים רגשיים מיוחדים. - השתמשי עבור ילדים עם צרכים רגשיים מיוחדים בתמונות המשקפות התנהגויות חיוביות המצופות בכיתה.

טבלה 3- מודעות וביטחון עצמי

גילאי:
16-26 חודשים

גילאי:
8 עד 20 חודשים

גילאי:
לידה עד 11 חודשים

גילאי:
30-50 חודשים

גילאי:
22-36 חודשים

התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • בעל יכולת חיקוי מלידה. מתבונן בפנים אנושיות ומחקה העוויות. לדוגמה: מוציא לשון, פוער פה. • נהנה מחברת אחרים ומחפש קשר אנושי כבר מן הלידה. • מוצא נחמה ורוגע במבט אנושי ובמגע. • מתפתח כשצרכיו הרגשיים נענים. • נרגע ממגע ומחיבוק עוטף. • משתמש בקולו, במחוות, בקשר עין ובהבעות פנים כדי ליצור קשר עם אחרים ולשמר את תשומת ליבם. • מנסה לפעול כדי שדברים יקרו. • מתחיל להבחין בין דמויות מוכרות לזרות. • מראה העדפה לדמויות מוכרות (סביב גיל תשעה חודשים). • מפתח חרדה מזרים - מגלה סימני הסתייגות או התנגדות לנוכחות זרים, או לקשר עימם (סביב גיל תשעה חודשים).	• כיצד התינוק מגיב לתשומת לב הניתנת לו. • מהי שפת הגוף של התינוק בעת שצרכיו נענים ובעת שהם אינם נענים. • באילו מצבים התינוק משחק בעצמו כשמבוגר בקרבתו. • מיהם האנשים (ילדים ו/או מבוגרים) שהתינוק אוהב (מעדיף) את קירבתם. • מה התינוק אוהב ומה אינו אוהב, מה משמח אותו ומה מפריע לו. שימי לב להבדלים אישיים בין התינוקות. • כיצד תינוקות שונים מביעים מצוקה/ חוסר נוחות. לדוגמה: בכי, נרגנות, אפתיה, חוסר שקט. • מה עוזר לתינוק לווסת מצוקה. לדוגמה: מבט של מטפלת, ליטוף, דיבור, תנועה, ערסול, מוצץ.	• זכרי שכל תינוק הוא אדם. הימנעי מהתנהגויות שאינן מכבדות אותו ו/או מבטאות פעולות של "החפצה". לדוגמה: דיבור ציני, דיבור לא "בגובה עיני" התינוק, חוסר שיתוף התינוק כהכנה לפעולה שנעשית על גופו, כמו קינוח אף. • זכרי את חשיבות ההתקשרות במערכות יחסים עם תינוקות. • חשוב שלכל תינוק תהיה מטפלת עיקרית, קרובה, המכירה היטב אותו ואת צרכיו. • בחרי זמן מתאים ודרכים אפשריות שבהן ניתן לחלוק עם ההורים מידע על תינוקם. • היי ערה להבדלים תרבותיים בגישה ובציפיות מצד ההורים. תארי והסבירי את העשייה החינוכית המתרחשת במסגרת, הקשיבי להורים, ודאי שהתקשורת היא דו־כיוונית ושגם את מקבלת מידע מן ההורים. • הראי ביטויי הנאה בשעת השהות עם התינוק וחייכי אליו.	• מקמי ספה או כורסה בחדר הכיתה, כך שתינוקות, הורים ומחנכות יוכלו לשבת בנוחיות ביחד. • הציעי לתינוקות בקבוצה "תעסוקה מעניינת". לדוגמה: צעצוע שניתן להחזקה בזמן שאת מכינה אוכל, או עסוקה בהחלפת חיתול לתינוק אחר. זו הזדמנות לכל תינוק לתרגל ויסות עצמי ועניין בסביבה גם ללא נוכחות מבוגר. • דקלמי דקלומים או שירי שירים המתאימים להצבעה על איברי הגוף.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	- מתחיל להבחין שהידיים והרגליים שייכות לו. - מזהה ומגיב לקולה של המטפלת שלו: פניו אורות, תנועותיו מתגברות כשהמטפלת מופיעה. - מנסה לגרום לדברים לקרות. - מתייחס ועוקב אחר מוקד תשומת הלב של המטפלת. לדוגמה: מפנה מבט למוקד זה (החל מסביבות גיל שמונה חודשים). דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מגיב כאשר מדברים אליו. - צוחק ומגרגר בעת אינטראקציה עם אחרים. - מוצץ אצבעות או יד באקראי. - מתבונן בידיו. - מתבונן אל אזור בגופו שחש בו מגע יד. - מושיט יד לצעצוע ואוחז בו. - מקרב כף יד אחת לשנייה ומשלב אצבעות. - נענה לשמו. - אוהב להתכרבל ולהיות חבוק בזרועות המטפלת, אוהב להיות מורם על הידיים. - מתבונן בפני המטפלת ומלטף אותה.	2/4	- היי קרובה ונגישה בטווח של קשר עין כדי שהתינוק ירגיש בטוח ואהוב, גם במצבים שבהם אינך באינטראקציה ישירה עימו. - דברי אל התינוקות בקול חם ורגוע. - התאימי את טון הדיבור להבעה הרגשית של התינוק, למשל: קול שקט ודיבור איטי במצוקה, קול שמביע שמחה והנאה כאשר התינוק מביע זאת. - התייחסי לביטויים הקוליים של התינוק, לתנועותיו ולפעולותיו והרחיבי את תגובתך בהתאם. התינוק יחזור על פעולות הזכות לתגובה חיובית ממך. - היי קשובה ורגישה לתינוקות וספקי להם טיפול חם, אוהב ועקבי, היעני לצרכיהם בזמן הקצר האפשרי. - שימי לב לאותות מצוקה והיעני להם באופן מיד. - הסבי את תשומת ליבו של התינוק לנוכחותם של תינוקות אחרים בסביבתו הקרובה ולפעולותיהם. - שאלי את הורי התינוק אילו משחקי חיקוי הוא אוהב ושחקי בהם בכיתה.	

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים			- דברי עם התינוק על אנשים הקרובים אליו, כגון בני משפחתו וקבוצת השווים. - החזיקי תינוקות בזרועותייך, שכן מגע רגיש מסייע מאוד לתינוק בבניית התקשרות וביטחון. - ברכי בארשת פנים מאירה את התינוק ואת הוריו בבואם ובצאתם ונצלי פרקי זמן אלו של קבלה ופרידה לאינטראקציה ולהחלפת מידע עם ההורים. - הפני את תשומת ליבם של התינוקות לבואם או לצאתם של חבריהם. - הכיני את התינוק באופן מילולי לקראת טיפול ולקראת מעברים. - קיימי אינטראקציות משחקיות אשר מעודדות תינוקות להגיב למבוגרים ולחקות אותם, או את עמיתיהם.	

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים			• התחברי ליוזמות התינוק: חזרי על קולות שהוא משמיע, תארי במלל את תנועותיו והראי לו שאת קשובה לו במלוא תשומת הלב. • בשעה שאת מצויה באינטראקציה אישית עם תינוק בקבוצה, שימי לב למבטים ולאיתותים של תינוקות אחרים בסביבתך. צרי קשר עין והגיבי בהתאם. • שימי לב למצב שבו התינוק מאבד עניין ולאיתותים שהוא מאותת לגבי הצורך שלו להיות פחות חשוף לגירויים. • היי מודעת למנח הגוף שלך בעת אינטראקציה עם תינוקות (צמצום הבדלי גובה בינך לבין התינוק).	

התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מפתח תחושה מודעת של העצמי. • מרגיש בטוח ומוגן בתוך מערכת יחסים בריאה עם דמויות טיפוליות משמעותיות. • מקיים התקשרויות רגשיות משמעותיות על בסיס מערכת יחסים מוכרת, אמינה, בטוחה ומגנה. • מבטא מגוון רגשות בתוך מערכת יחסים חיובית, חמה והדדית. • חוקר את סביבתו בביטחון בנוכחות מבוגר. • חווה ומבטא רגשות בוושה. • מגיב לעיתים בחשש או בפחד לזרים או למצבים בלתי מוכרים. • מזהה אחד או יותר מחלקי גופו. • לומד שלקולו ולפעולותיו יש השפעה על סביבתו.	• אילו קולות תינוקות ופעוטות שונים משמיעים, מה הם אומרים ומה הם עושים כדי לבטא רגשות, כמו: הנאה, התרגשות, שמחה, עצב, תסכול, כעס. • כיצד התינוק/הפעוט מגיב כאשר הוא פוגש את המטפלת שלו. • האם התינוק/הפעוט מחפש "רמז חברתי", כלומר את מבטך או מבט של מטפלת אחרת, כאשר המצב לא ברור או מפחיד.	• שימילב לכל אחד מהתינוקות ומהפעוטות בקבוצה ומקמי את עצמך במרחב, כך שתוכלי לראות את כולם. • סייעי לתינוקות לזהות את איברי גופם ואת אלה של אחרים. לדוגמה: הצביעי על האף שלך, על אפו של הפעוט ועל אפו של ילד אחר, כך גם לגבי חלקי גוף גלויים אחרים. לזוי את ההצבעה בשיום איברי הגוף. • זמני לפעוטות אפשרויות בחירה, בהתאמה ליכולתם. • תני לתינוקות ולפעוטות ליזום ועודדי אותם ליזום במהלך סדר היום. לזוי כל אחד בחקירתו העצמאית את הסביבה (הפיזית והאנושית), הן בנוכחותך הקרובה והן בתיאור מילולי של פעולותיו.	• מקמי מראות בגובה עיני התינוקות והפעוטות כדי שיוכלו לראות את השתקפותם במראה. תארי להם את מה שהם רואים במראה (מתן משמעות) והתייחסי לתגובותיהם. • אפשרי בחירה: בעת משחק חופשי זמני צעצועים וגירויים מגוונים (כגון בובות, קוביות, כדורים); בעת ארוחה הציעי מאכלים שונים ומגוונים (כגון ירקות ופירות). • אפשרי לתינוקות ולפעוטות מרחב מספיק כדי שיוכלו לנוע, להתגלגל, להימתח ולחקור את עצמם ואת סביבתם בחופשיות. • הגיבי למה שמעניין את התינוקות והפעוטות או למה שברצונם לעשות באמצעות הצעת מגוון משחקים, פעילויות, שירים, דקלומים, סיפורים. • שימילב להבדלים ביניהם ונסי לכבד אותם ולהיענות להם בהתאמה.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- מזהה את עצמו במראה: מחייך לעצמו, משחק ומדבר עם עצמו מול המראה. - מבקש את אישור המטפל העיקרי במפגש עם אנשים ובמצבים לא מוכרים (הרמזות חברתית). - מגלה העדפות טעם שונות. - יודע את ההבדל בין חפציו ובין אלה של אחרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - עשוי לרצות להתחיל לאכול בעצמו. - מכיר את שמו. - נהנה למצוא את אפו, את עיניו ואת בטנו במשחקי שיום עם מבוגר. - בעת משחק, בודק לעיתים קרובות את הימצאותו של המבוגר בקרבת מקום. - משתמש בהצבעה ובמבט כדי להביע את רצונותיו ולחלוק את התעניינותו. - משתף מבוגר כדי להסתייע בו להשגת מטרה, למשל: להגיע לחפץ שאינו בהישג ידו. - חושש ממזונות שאינם מוכרים לו.		- דברי עם הפעוטות על קושי או תהייה שבה הם נתקלים. לדוגמה: "איפה הנעל השנייה?" "מה קרה לגרב?" "מה קרה ליוסי?" שימי לב אם הם זקוקים לסיוע שלך בפתרון הבעיה. - הקדישי זמן לקיום שיחה עם הורי התינוקות והפעוטות כדי להגיע להבנה ולהסכמה עימם לגבי דרכי תגובה מתאימה להבעות רגשיות של הילדים. יש חשיבות רבה לתיאום בין הבית למסגרת החינוכית.	דאגי להציע לתינוקות ולפעוטות בקבוצה קטנה ספרי תמונות, שירים וסיפורים שתוכנם מתמקד בטווח של רגשות, כמו: אני שמח, אני עצוב, אני כועס. לזווי את ההתבוננות בתמונות ואת הקראת הסיפורים בשיום הרגשות המשתקפים בהם והרחיבי בהתאמה.

התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
• זמני לפעוטות (כולל לילדים עם צרכים מיוחדים) אפשרויות לבצע בחירות ולבטא העדפות לגבי המבוגר המטפל, פעילויות, זמני שינה ואכילה, כל זאת במסגרת סדר היום המקובל. • אפשרי זמן משחק חופשי, בקבוצות קטנות, זמן שבו הפעוטות רשאים לבחור בעצמם חומרים וחברים למשחק ולפעול באופן עצמאי ככל האפשר. תני משמעות לפעולותיהם והרחיבי בהתאמה. • הציגי תמונות של המחנכות בכיתה, כך שההורים יוכלו להראות לילדיהם מי יטפל בהם היום. • הציגי תמונות של הפעוטות ומשפחותיהם במקום נגיש לילדים, כך שתינתן הזדמנות לכל פעוט להיזכר, להתחבר ולדבר על עצמו ומשפחתו בסיוע מבוגר.	• כדי שהפעוט יוכל לחקור את סביבתו ודאי שיש בקרבתו מטפל מוכר ומשמעותי המשמש עבורו "בסיס בטוח". • הדגימי משחק ב"כאילו". • השתתפי במלל ובהבעות פנים בהנאה של פעוטות כאשר הם יוזמים ועושים משהו למען עצמם. עודדי יוזמות כאלה על ידי מתן תחושת יכולת. • תארי ותני משמעות לפעולות של ילדים, להתנסויות, לתסכולים, להצלחות. תני תחושת יכולת למאמץ ולכדאיות. • בצד ההכרה בחשיבות עידוד החקירה ותחושת השליטה של פעוטות, היי ערה ומודעת לסכנות האפשריות הכרוכות בכך.	• מהם האתגרים שפעוטות שונים מציבים לעצמם. לדוגמה: לטפס על כיסא גבוה, להסתובב ולהתיישב עליו. • כיצד פעוטות שונים רוכשים ביטחון עצמי במהלך הסתגלותם למסגרת החינוכית. לדוגמה: כיצד פעוטות נפרדים מהוריהם; האם הם מוצאים עניין בסביבתם הפיזית והחברתית; האם הם יוזמים משחק או חקירה; האם הם פונים למבוגר בבקשת עזרה; האם הם מרבים לבכות במהלך היום. • עם אילו פעוטות אחרים יש להם יחסי קרבה ו/או קונפליקט. • באיזה אופן פעוטות שונים מבטאים קרבה ו/או חיבה לפעוטות אחרים.	מאפיינים התפתחותיים • עושה בחירות שעשויות להיות מאתגרות עבורו כאשר מרגיש שמבוגרים מבטיחים את שלומותו. • חוקר את סביבתו בעת קיומם של יחסים קרובים ואכפתיים עם מבוגר תגובתי. • מפתח אמון וביטחון ביכולותיו האישיות. • מתחיל להבין שהחשיבה שלו שונה מזו של האחרים. • מבטא תחושת עצמי כאינדיבידואל. • נהנה ומתרגש מגילויים של יכולת עצמית. • משחק במשחק "כאילו" עם צעצועים.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
16-26 חודשים	דוגמאות להתנהגויות אופייניות • חוקר צעצועים ומשחקים חדשים אבל בודק הימצאותו של מבוגר מוכר או מבקש את אישורו של מבוגר מוכר (המשמש כ"בסיס בטוח" עבורו) כאשר יש לו צורך בכך. • רוצה לעשות דברים באופן עצמאי, אומר "לא" למבוגר. • נותן הוראות לאחרים (לדוגמה: שב כאן!) • מתחיל להשתמש בשמות גוף: "אני", "אתה".		• עודדי פעוטות להסביר פנים זה לזה ולגלות סימני אכפתיות. לדוגמה: "דני נראה מאוד עצוב. בואו ניגש אליו ונראה מה שלומו". • בזמן הארוחה אפשרי לפעוטות הבשלים לכך להתמודד באופן עצמאי באכילה בידיים, להשתמש בכפית או במזלג. • עודדי מודעות עצמית אצל פעוטות באמצעות שאלות פשוטות, כגון: "את רוצה לאכול עוד?" • היי ערה להבדלים תרבותיים בגישה של ההורים ובציפיות שלהם מילדם. מצאי זמן לשתף הורים במידע, תארי והסבירי את העשייה החינוכית המתרחשת במסגרת, הקשיבי להורים, ודאי שהתקשורת היא דו־כיוונית ושגם את מקבלת מידע מן ההורים.	• צלמי פעילויות של הפעוטות במשך היום ושוחחי עימם תוך התבוננות בתמונות על מה חשבו ומה הרגישו בעת הפעילות. • תכנני זמן נוסף כדי לסייע לפעוטות במעברים, באמצעות הצעת פעילות למשך זמן המעבר, כגון: דפדוף בספרים או בשבועונים, השחלות וכדומה ו/ או באמצעות שיתוף הפעוטות בפעולות המלוות את המעבר. על ידי כך המעבר יהפוך לפעילות בפני עצמה. לדוגמה: ניקוי השולחן לאחר הארוחה, או סידור השולחן לפני הארוחה.

התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - ממשיך לפתח רצון להשגת עצמאות ושליטה. - מתחיל להיות אסרטיבי ובטוח בעצמו כאשר ציפיות המטפלים בו מותאמות ליכולותיו. - מתחיל לזהות סכנות ולדעת למי לפנות בבקשת סיוע. - מתחיל לפתח יכולת הערכה עצמית (טוב, רע, יפה). - מרגיש גאווה לנוכח הישגיו וביצועיו. - מפגין ניצני יכולת לוויסות עצמי. - מבין מסרים תרבותיים לגבי מי שהוא ומה מצופה ממנו. - מזהה שישה איברי גוף או יותר ומשיים לפחות את חלקם.	- כיצד פעוטות שונים מתלהבים ממה שמעניין אותם או שמביעים דאגה ממה שהם חוששים ממנו. - כיצד פעוטות שונים יוצרים קשר עם פעוטות אחרים. - כיצד פעוטות שונים מביעים את רצונם ואת העדפותיהם.	- תארי ותני משמעות לפעולות של פעוטות, להתנסויות, לתסכולים, להצלחות. תני תחושת יכולת למאמץ ולכדאיותו. - היי מודעת לכך שהעניין שפעוטות מגלים בסביבתם עשוי להימשך פרק זמן קצר או ארוך וגם סדרי ההעדפות שלהם עשויים להיות שונים מפעוט לפעוט. - כבדי החלטות שפעוטות מקבלים ותמכי בהן. - דברי עם הפעוטות על רגשותיהם ועל אלו של חבריהם, תוך שימוש במושגים כגון: שמח ועצוב, נעים או לא נעים. - דברי עם הפעוטות על בחירות שעשו וסייעי להם להבין שבחירה שבחרו פרושה ויתור על בחירה אחרת. - צרי מערכת יחסים חיובית עם הורים באמצעות הקשבה, מתן מידע ותמיכה.	- דאגי לזמן לפעוטות אתגרים המאפשרים להם לחוות הצלחה. התאימי את האתגר ליכולתם האינדיבידואלית של כל ילד וילדה. - נהלי דיאלוג עם חברותיך לצוות ועם הורי הפעוטות לגבי התנסותם, תפקודם והתייחסותם של הפעוטות לפעילויות המזומנות להם, למטפלים ולילדים בקבוצה. על בסיס הדיאלוג עם הצוות ועם ההורים תכנני פעילויות עתידיות עבור הקבוצה ועבור כל ילד כפרט. - זמני לפעוטות מגוון של פעילויות בקבוצה קטנה, כך שילדים יחוו התנסויות וחוויות מגוונות עם מגוון גירויים וחומרים.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
22-36 חודשים	דוגמאות להתנהגויות אופייניות - נפרד ביתר קלות מן המטפל הראשי כאשר מקבל תמיכה ועידוד מדמות מוכרת לו. - מבטא את העדפותיו ואת מה שמעניין אותו. אומר מה הוא רוצה או לא רוצה. מילים אופייניות בדיבור: "לא", "אני", "שלי". - משתמש בשמו ובשמות אנשים אחרים.		- היי ערה להבדלים תרבותיים בגישה של ההורים ובציפיות שלהם מהפעוט. מצאי זמן לשתף הורים במידע, תארי והסבירי את העשייה החינוכית המתרחשת במסגרת, הקשיבי להורים, ודאי שהתקשורת היא דו-כיוונית ושגם את מקבלת מידע מן ההורים. - שתפי והחליפי מידע עם הורים (דאגי לעשות זאת לא "מעל ראשו של הילד") לגבי התמודדויות ואתגרים של ילדיהם, כדי לחזק את ביטחונם במצבים שבהם הם חשים אי־ודאות כהורים. - עודדי את הפעוטות לראות במבוגר המטפל מקור תמיכה ושותף ללמידה. - עודדי את הפעוטות להתבונן, להקשיב וללמוד מחבריהם. - שימי-לב לפעוטות המאותתים עניין ומוכנות להתחיל תהליך גמילה מחיתולים ושימוש בשירותים. התאימי אישית לכל ילד את זמני השימוש בשירותים. - למדי את הפעוטות להשתמש בחפצים ובחומרים המזומנים להם בסביבה החינוכית והאמיני ביכולתם לעשות זאת בהמשך, באופן עצמאי.	- אפשרי זמן משחק חופשי בקבוצות קטנות, זמן שבו הפעוטות רשאים לבחור בעצמם חומרים וחברים למשחק ולפעול באופן עצמאי ככל האפשר. תני משמעות לפעולותיהם והרחיבי בהתאמה. - ספקי לפעוטות ספרים העוסקים בנושא רגשות. - הנגישי את המשחקים, הספרים, והחומרים לפעוטות, בהתאמה לגובהם וליכולתם, כדי שיוכלו לעשות בחירות באופן עצמאי.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
	- היי מודעת לפרשנות שאת נותנת להתנהגויות מסוימות של הפעוטות, שעלולות להיות מפורשות כשליליות. נסי להגיב בחיוב מתוך הבנת המניע והצרכים ההתפתחותיים של הילדים. - היי זמינה לפעוטות בעת התמודדות עם מצבים חדשים והגישי להם סיוע. - עודדי ותני תמיכה למשחק הדמיוני של הפעוטות. משחק ה"כאילו" מסייע לילדים להביע רגשות. - עקבי אחר הישגים אישיים של פעוטות המשקפים התקדמות משמעותית והתפתחות לאורך זמן ותעדי אותם. ייתכן שהאחד הצליח לטפס על כל שלבי הסולם במגלשה ולגלוש בכוחות עצמו; ייתכן שהאחר התחיל להצטרף ברצון למשחק עם חברים. עודדי את הפעוטות ותני תחושת יכולת עם הסבר לכל פעוט על פי התקדמותו. - ילדים שונים זה מזה במידת הביטחון העצמי שלהם. העריכי ועודדי כל פעוט ואת מאמציו כדי להגביר את ביטחונו העצמי. - נהלי עם הורי הפעוטות שיח הדדי לגבי תחושת הביטחון העצמי של ילדיהם במצבים שונים.		
			גיל 36-22 חודשים

טבלאות
מידע כללי

מבוא
משמעות התפתחות תקשורת ושפה,
מטרות
ועקרונות ביישום מותאם

משמעות התקשורת והשפה עבור ילדים

- מינקות היכולת לתקשר הכרחית עבור ילדים כדי להשתתף בחברה שבה הם חיים ולהיות חלק ממנה.
- אינטראקציה ותקשורת עם אחרים מסייעת לילדים לבנות ולפתח יחסים חברתיים המאפשרים יצירת חברויות, גילויי אמפתיה ושיתוף ברגשות.
- כדי להיות מיומנים בתקשורת, על תינוקות, פעוטות וילדים צעירים לגדול בצד אנשים בעלי משמעות עבורם; אנשים עימם יש להם תקשורת שבבסיסה יחסים חמים של חיבה ואהבה, כמו: הורים ומטפלים. במסגרות קבוצתיות ילדים מפתחים יחסי אמון עם מטפלת, שאותה הם מכירים והיא דמות משמעותית עבורם.
- תינוקות מגיבים באופן שונה לצלילים שונים, וכבר מגיל צעיר ביותר הם מבחינים בדפוסי צלילים וקולות. הם לומדים לדבר מתוך הבנת הדיבור אליהם.
- תינוקות ופעוטות משתמשים בקולם כדי ליצור קשר וכדי לאותת לאחרים את צרכיהם ואת מה שהם מרגישים. בדרך זו הם בונים את זהותם ואת אישיותם.
- הורים ובני משפחה קרובים מבינים בקלות את אופני התקשורת של התינוקות והפעוטות ובדרך כלל יכולים לפרשם עבור אחרים.
- כל הילדים לומדים בצורה הטובה ביותר באמצעות התנסויות ופעילויות המערבות את כל החושים: מוזיקה, תנועה, מחול, שירים ודקלומים. לכל אלו יש תרומה משמעותית להתפתחות השפתית של הילדים.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

- לתת הזדמנויות לילדים להתנסות בסביבה עשירה מבחינה שפתית.
- לפתח ביטחון לביטוי עצמי.
- לפתח מיומנויות לביטוי עצמי, להקשבה, לדיבור ולתקשורת ולשיח במצבים מגוונים.

תתינושאים

בתחום התפתחות התקשורת והשפה שלושה תתינושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- הקשבה ותשומת לב.
- הבנה.
- דיבור.

עקרונות ביישום מותאם של עשייה חינוכית טיפולית בתחום התקשורת והשפה

מערכות יחסים איכותיות

- סייעי לילדים להביע מחשבות, רעיונות ורגשות, לתקשר אותם ולבנות יחסים עם מבוגרים ועם ילדים אחרים.
- זמני לילדים אפשרויות לחלוק וליהנות ממגוון רחב של ספרי בדיון, ספרי מידע, דקלומים בחרוזים, מוזיקה, שירים וסיפורים.
- זהו והגיבי בהתאם לכל קושי שאת מגלה אצל ילד בהתפתחות השפתית שלו.

פרק 3: התפתחות תקשורת ושפה המשך

סביבה (פיזית ואנושית) מאפשרת יוזמות, למידה והתפתחות

- תכנני סביבה עשירה בספרים, בתמונות, במוזיקה, המשקפת תחומי עניין שונים של הילדים ואת הרקעים המשפחתיים והתרבותיים שלהם. עודדי את הילדים להתנסות, להתבטא ולחלוק את החוויות שלהם עם עמיתים ומבוגרים.
- הציעי סיוע ועזרה במערכות תקשורת חלופיות לילדים עם צרכים מיוחדים.
- אפשרי ותני די זמן לילדים לפתח שפה דבורה באמצעות שיחות מתמשכות ביניהם לבין עצמם וביניהם לבין מבוגרים, באופן פרטני או בקבוצה קטנה.
- עודדי ילדים ליזום שיחות, כבדי ותני זמן למחשבה שבין המילים והמשפטים וסייעי להם לפתח את השיח באינטראקציה. זכרי שלכל אחד מן הילדים יש קצב טבעי משלו.
- היי ערה ורגישה לצרכים של ילדים שעברית אינה שפת האם שלהם; סייעי להם בשימוש במילים המוכרות לך משפת האם שלהם, כאשר יש צורך בכך. קיימי קשר הדוק עם ההורים כדי ללמוד על השפה והתרבות שבביתם, ואם יש צורך גם עם אנשי מקצוע שהתמחותם בעבודה עם ילדים דו-לשוניים.
- לזמן התנסויות שונות של תינוקות, פעוטות וילדים, במהלך סדר היום, באמצעות תיווך מילולי. ניתן ללוות ולהעשיר התנסויות אלה בשירי משחק ותנועה, בדקלומים ובמשחקי תפקידים.
- היי רגישה לאופנים השונים שבהם ילדים מבטאים את עצמם בדרך לא מילולית ועודדי אותם להביע ולתקשר את רעיונותיהם, מחשבותיהם והרגשותיהם באמצעות טווח רחב של דרכי הבעה וביטוי, כמו: דיבור, תנועה, יצירה, ריקוד, שירים.

- דברי לתינוקות, לפעוטות וילדים, עודדי אותם לתקשר, ושתפי אותם בשיחה כשותפים.
- טפחי ועודדי את מודעות הילדים לשפות נוספות על העברית ולמערכות תקשורת אחרות, כמו ברייל ושפת הסימנים.

טבלה 1

הקשבה ותשומת לב

טבלה 2:

הבנה

טבלה 3:

דיבור

טבלה 1- הקשבה ותשומת לב

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

התפתחות תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
• שירי שירים ודקלמי דקלומים כחלק מן השגרה היומיומית. • הציגי צילומים המבטאים את האופן שבו תינוקות מתקשרים עם מבוגרים ועם תינוקות בסביבתם ושתפי את ההורים. • דקלמי דקלומים, שירי שירים וספרי סיפורים קצרים האופייניים לתרבויות ולשפות של הורי התינוקות שבמסגרת. • עודדי הורים להביא הקלטות של צלילים מרגיעים ושירי ערש בשפת הבית, כדי לסייע לתינוקות להירגע בשעה שהם עייפים או בשעת מצוקה. • הקריאי סיפורים בשעה שתינוקות נרגעים לקראת שינה או בזמנים אחרים של רוגע ושקט. • כשאת מקריאה לתינוק סיפור או שיר, הסבירי והרחיבי את המלל באמצעות מילים המובנות לו. הוא מבין הרבה מילים אף אם עדיין אינו יכול לדבר. • דאגי שהכיתה תהיה שקטה דיה כדי לאפשר לתינוקות להקשיב לדיבור.	• קרבה פיזית, קשר עין, מגע והשמעת קולות יוצרים הזדמנויות לניצני שיח בין מבוגרים לתינוקות ובין תינוק אחד לאחר. • עודדי משחקיות, לקיחת תורות ותגובתיות, כולל משחקי "קו קו" וחריזה. • השתמשי בשינויי אינטונציה בקולך כדי לעודד תינוקות להיות מכוונים וקשובים. • הגיבי בליווי ביטויי רגש חיובי לניסיונות התקשורת של התינוקות. • ערכי שיחת מלמולים של "הלוך ושוב", בכל פעם עם תינוק אחד. • חזרי על קולות וצלילים, מילים ומשפטים קצרים כדי שתינוקות יוכלו לזהותם. • היעני וחזרי על יוזמות תקשורתיות של התינוקות; נהלי דרשיח. • בקשי מן ההורים לתאר את האופן שבו הם מתקשרים עם תינוקם ובאיזו שפה. • למדי והשתמשי במספר מילות מפתח בשפת האם של תינוקות שהעברית אינה השפה המדוברת בביתם.	• כיצד תינוקות שונים מגיבים לניסיונות לתקשר עימם: תשומת לב לדובר, תשומת לב לצלילי שפת האם (אם היא שונה מזו המדוברת במסגרת). • האופנים השונים שבהם תינוקות מתקשרים עם מבוגרים ועם תינוקות אחרים בסביבתם ובאילו מצבים מופיעות התנהגויות אלה. • אילו צלילים מרגיעים תינוקות ואילו גורמים להם לעוררות. שימי לב להבדלים בין התינוקות.	מאפיינים התפתחותיים • מתקשר במגוון אופנים, כולל בכי, גרגור, מלמול. • מקשיב, מבחין ומגיב לאינטונציות ולצלילי קולות. • נרגע או נדרך בתגובה לקול של דיבור. • משמיע קולות ומגיב, כחלק ממה ששמע, או כחלק מדו־שיח, בעת אינטראקציה חברתית עם מבוגרים או עם תינוקות אחרים בסביבתו הקרובה. • מתקשה להמשיך להיות ממוקד בגירוי אחד כאשר גירוי אחר מופיע. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מפנה את הראש לעבר קול מוכר. • מפרפר בין דבר לדבר. תשומת ליבו מוסטת לעבר גירוי חדש, למשל, לעבר אדם שחולף על פניו. • מגיב בחיוך, במבט, בתזוזה בעת אינטראקציה עם מבוגרים ותינוקות. • מביט באדם שמדבר, אך מפסיק להגיב אם הדובר מפנה את מבטו ממנו (עוזב).

התפתחות תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו.	- הפגיני עניין רב בתקשורת מצד הפעוטות. נסי להתכוון למסרים השונים שתינוקות ופעוטות מבקשים להעביר. - שקפי ניסיונות תקשורת של תינוקות ופעוטות עם מבוגרים ועם ילדים אחרים בסביבתם והרחיבי עליהם. - השתמשי במחוות לא מילוליות בעת התקשורת עם הפעוט. - נסי ליזום תקשורת מילולית עם התינוקות והפעוטות ולמקד אותם באמצעות קשר עין וגיוון באינטונציה. - דברי עם תינוקות ופעוטות גם בעת הטיפול בהם. הקשיבי למה שיש להם לומר בהשמעת קולות, במחוות או במלל. - הכירי מהן הברכות המקובלות בקרב הורים מתרבויות אחרות וכיצד לבטאן. - הכירי והעריכי את חשיבות כל השפות המדוברות על ידי הצוות, ההורים והילדים. - שוחחי עם ההורים ואספי מידע לגבי מילים אישיות אופייניות לילדם. - הקשיבי לכל פעוט בתשומת לב.	- הצלילים והקולות שתינוקות ופעוטות שונים אוהבים לשמוע ולהשמיע. - הסימנים או המילים שתינוקות ופעוטות שונים מבטאים, כולל בשפת האם שלהם, כדי לתקשר עם מבוגרים ועם ילדים אחרים בסביבתם את מה שהם רוצים, את מה שהם אוהבים או לא אוהבים. - אוצר המילים של התינוקות והפעוטות השונים בשפה המדוברת במסגרת וגם בשפת האם. באילו מצבים הילדים עושים שימוש בשפה המדוברת במסגרת ובאילו מצבים בשפת האם. - האם בשעת שיחה בינך לבין אימו או אביו של הפעוט, הוא מקשיב לשיחה ואף מנסה "להשתלב" בה.	מאפיינים התפתחותיים - נהנה להשמיע מגוון רחב של צלילים ולהקשיב להם. - מתמקד באופן מכוון, לפרקי זמן קצרים, בחפץ או בפעילות שבחר בעצמו. - יוצר מילים משלו עם תחילת רכישת השפה. - מבין כמה מאות מילים, הרבה יותר ממה שמדבר (ההבנה מקלה על ההקשבה). דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מתנועע בכל גופו למשמע צלילים שאוהב, כמו מוזיקה או מקצבים.

התפתחות תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- תכנני פעילויות בקבוצה קטנה המעודדות פעוטות להקשיב ולהבחין בין צלילים וקולות, כגון: קולות בעלי חיים, כלי תחבורה, כלי מוזיקה, חפצים. - עודדי פעוטות לזהות את מקור הקול והרחיבי בהתאמה לגיל הילדים ולקשב שלהם.	- הכירי וזהי את יכולתם של הפעוטות והעריכי את המאמצים שהם עושים כשהם מקשיבים ומבטאים את ההבנה של מילים חדשות או משפטים. - חזרי שוב ושוב על דקלומים שיש בהם חריזה כדי שהפעוטות יכירו וילמדו את הקצב ואת המילים. עודדי את הילדים להקשיב ולהצטרף אליך. - עודדי פעוטות להקשיב, להתנסות ולחקות צלילים. - דברי באופן ברור, תוך שאת ממקדת את הפעוטות וחזרי אחר מילים שהם מנסים להגות. - מקדי את הפעוטות לצלילים שהם שומעים בעת הקראת ספר, כמו במילה "בקבוק" או "נחש". - שתפי את ההורים בשיבושי הלשון היצירתיים של ילדם.	- תגובות של פעוטות שונים להשמעת מוזיקה, לחריזה, לסיפורים. - תגובות של פעוטות שונים לניסיונות המבוגר למקד אותם בדבר מה. - הבדלים אישיים בין פעוטות בקשב ובהסחת דעת על ידי גירויים חיצוניים. - אופן השימוש של פעוטות שונים בשפת הגוף, בסימנים ובמילים כדי להעביר מסרים למבוגרים ולילדים אחרים. - המשמעויות השונות שפעוטות שונים מבטאים באמצעות שימוש במילים. - שיבושים יצירתיים בשפה שפעוטות שונים מבטאים. - המצבים שבהם פעוטות שונים משתמשים בשפת אימם, שאינה השפה המדוברת במסגרת (בעת מצוקה, התלהבות).	מאפייני שלב ההתפתחות - מבין משפטים פשוטים. - אומר צירופי מילים או משפטים פשוטים. - קשב הפעוט ממוקד בגירוי אחד כשהוא ממוקד בפעולה מסוימת שבחר. - כדי להתמקד בפעולה, הפעוט חייב להתעלם מכל גירוי חיצוני שאינו קשור בה. - מבחין בין צלילים וקולות שונים. - נהנה מהקשבה לסיפורים, לחריזה, ולדפוס קצב (מקצבים). דוגמאות להתנהגויות אופייניות - בעת פנייה אליו בשעה שהוא ממוקד בפעולה מסוימת נראה כלא שומע. - מבטא את הקשבתו בניסיונות להיות מעורב, בהשמעת קולות ומילים או בפעולה.

התפתחות תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת־לב

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מגלה עניין במשחק עם צלילים, בשירים ובחריזה. • מתקשה להפנות קשב לשני גירויים שונים בו־זמנית. לדוגמה: גירוי שמיעתי וראייתי שונים. יכול לעבור לפעולה אחרת רק אם מפנה את מלוא תשומת הלב לפעולה החדשה. קריאה בשמו מסייעת בהפניית הקשב. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מקשיב בעניין לקול המבוגר המקריא סיפורים. • מזהה ומגיב לקולות ולצלילים מוכרים למשל, לשמע דפיקה בדלת יפנה מבטו וייגש אל הדלת.	• כיצד פעוטות שונים מגיבים לקולות ולצלילים בסביבתם על מגוון מרכיביה, כגון: בעלי חיים, רוח, גשם, מטוסים, טרקטור, מכוניות. • האופנים השונים שבהם פעוטות מקשיבים ומגיבים לשאלות המבוגר. • האופנים השונים שבהם פעוטות מקשיבים זה לזה ומגיבים לפנייה או לשאלה של פעוט אחר. • האופנים השונים שבהם פעוטות משתלבים בשיחה של פעוטות אחרים. 1/1	• חזרי שוב ושוב על דקלומים, חריזה, מקצב בשינוי אינטונציה. עודדי את השתתפות הפעוטות, מקדי אותם למילים ולצלילים מסוימים. • צרי חילופי "הלוך ושוב" באינטראקציה (פינג פונג), בכל פעם עם פעוט אחד. • עודדי פעוטות ללמוד את שמות חבריהם. • עודדי הורים לפעוטות מתרבויות שונות לחלוק עם שאר הילדים דקלומים ושירים המייצגים את התרבות שלהם. • עודדי פעוטות להקשיב זה לזה. • הפני את תשומת־לב הפעוטות ומקדי אותם לרעשי רקע מכלי עבודה, או לקולות שמשמיעים בעלי חיים. הרחיבי בנוגע לצלילי השפה של בעלי חיים שונים.	• הקפידו לצמצם רעשי רקע למינימום אפשרי, כדי לאפשר לפעוטות להתמקד בפעילותם. • השמיעי מוזיקה לפרקי זמן קצרים ולמטרה מסוימת. • הסתייעי בעת הצורך בבובות ובאביזרים נוספים כדי למקד את הילדים ולעודד אותם להקשיב ולהגיב בעת שאת שרה שירים, מקריאה סיפור, או מדקלמת דקלום.

התפתחות תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מקשיב לסיפורים ולדקלומים בתשומת לב גדלה והולכת ובהיזכרות גדלה והולכת לתוכניהם. • מקשיב לאחרים (אחד על אחד או בקבוצה קטנה) כאשר השיח מעניין אותו. • יכול למלא הוראות (אם אינו ממוקד בפעילות שבחר בעצמו). • יכול לפצל קשב בין שני גירויים ממקורות שונים, ללא צורך בסיוע המבוגר במיקוד הקשב שלו לגירוי אחר. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מצטרף לפעילות הקראה, יודע לצפות לאירועים ברצף של סיפור מוכר ולחריזה בדקלומים או בשירים מוכרים.	• האופנים השונים שבהם ילדים מקשיבים ומגיבים (באופן פסיבי או אקטיבי) לסיפורים ולשירים, לשיח בקבוצה, לשיח אישי עם המבוגר. • האופן שבו ילדים שונים מקשיבים, מגיבים וממלאים הוראות. • מידת ההקשבה של ילדים שונים לחבריהם (האם הילד מקשיב לחבריו, מאפשר להם לדבר וממתין לתורו).	• הדגימי הקשבה על ידי הקשבה לילדים, ותגובה אליהם בהתאמה למה שאמרו. • הכיני ומקדי ילדים לקראת פעילות, אירוע, מהלך שאת מתכננת. • סייעי, באמצעות מיקוד, לילדים שיש להם קושי להקשיב ולבצע הוראות. • לדוגמה: על ידי פנייה אישית אליהם בשמם, לפני שאת שואלת שאלה, מבקשת בקשה, מקריאה סיפור. • הסבירי מדוע חשוב להקשיב איש לדברי רעהו. • זמני לילדים אפשרויות לדבר ולהקשיב, שימי לב במיוחד לילדים המתקשים או שהעברית אינה שפת האם שלהם. • עודדי ילדים ליצור תקשורת על ידי שאילת שאלות שיש לילד עניין בהן ומעוררות אותו להקשיב. • בקשי מהורי הילדים לשתף את ילדי הכיתה בשירים ובדקלומים מהתרבות המאפיינת את משפחתם.	• הקצי "מרחב האזנה" בכיתה, שבו ילדים יוכלו להאזין לסיפורים, לדקלומים ולמוזיקה. • הכיני ספרי דקלומים וסיפורים שילדים יכולים לקחת הביתה ולהחזיר. • שחקי משחקים (בקבוצה קטנה) המערבים הקשבה למתן אות. לדוגמה: "המלך אמר", "מוכנים היכון". • נצלי הזדמנויות להקשיב לקולות הנשמעים בסביבה (ציפורים, מכונות, מטוסים) ושוחחי עם הילדים על אורך הצליל, גובהו, עוצמתו ומידת מוכרותו. • הרחיבי על מקור הצליל, הקשיבי לדברי הילדים והרחיבי את דבריהם. • בהקריאך דקלומים הדגישי צלילים מסוימים במלים מסוימות על ידי הארכתם, למשל: "צצצצצצצפור" "פפפפפפפפפ".

1/2

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים				• בהקריאך דקלומים עם חריזה אפשרי לילדים לומר את המילה או את ההברה האחרונה. • עודדי שיח בין הילדים בעת פעילות בקבוצה קטנה. עודדי אותם לשתף את חבריהם באירוע שקרה ועודדי ילדים אחרים להקשיב. • הציעי לילדים לעמוד מול מראה ובהשמעת צלילים שונים הסבי את תשומת לבם למנח השפתיים, הלשון.

טבלה 2- הבנה

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36
חודשים

התפתחות תקשורת ושפה: הבנה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • משתמש בשפה כאמצעי עוצמתי להרחבת הקשר והתקשורת עם סביבתו, תוך שיתוף ברגשות, בחוויות ובמחשבות. • מבין משפטים מורכבים יותר. לדוגמה: "נחזיר קודם את המשחקים למקום ואז נקרא ספר". • מבין מילות שאלה בהקשרים לא מורכבים כמו: מי? מה? איפה? • מפתח הבנה של מושגים פשוטים, כגון: גדול/קטן. • מתחיל לפתח הבנה של קבוצות, כגון: פירות, ירקות. • מבין מסרים תרבותיים לגבי מי שהוא ומה מצופה ממנו.	• מצבים שבהם פעוטות שונים משתמשים בפעולות ובמלל כדי לתמוך במה שהם עושים ובחשיבה על העשייה שלהם. • כיצד פעוטות שונים מבטאים את הבנתם ואת יכולת הזכירה שלהם - בשיום, באמירות, בפעולות, בשאלות, במילים חדשות, באינטונציה משתנה. • ההבנה של פעוטות את ההוראות הניתנות להם. • באילו מילים פעוטות שונים עושים שימוש כדי להסב את תשומת הלב שלך ו/או של חבריהם.	• צרי הזדמנויות לפעוטות לדבר עם מבוגרים ועם ילדים אחרים על מה שהם רואים, שומעים, חושבים ומרגישים. • שוחחי עם הפעוטות על דברים שמעניינים אותם והקשיבי לאמירותיהם ולשאלותיהם. הרחיבי את מעגלי התקשורת עימם בהתאם לתגובותיהם. • סייעי לפעוטות שהעברית אינה שפת האם שלהם. לוי את דיבורך בשפת גוף כדי להקל על הבנתם. • לוי במלל המתאר את מה שפעוטות עושים בעת משחק חופשי והרחיבי בהתאם לפעולותיהם. לדוגמה: "אתה משחיל מאוד יפה את החרוזים הגדולים האלה, אתה רוצה לנסות להשחיל גם את החרוזים הקטנים יותר?" • עודדי פעוטות ללמוד את שמות חבריהם.	• הציגי תמונות וצילומים של חפצים מעניינים, פעילויות ואירועים המוכרים לפעוטות, ושוחחי על כך עם הפעוטות. • ספקי לפעוטות אביזרים מעניינים ומרגשים למשחק חופשי כדי לעורר את סקרנותם ואת השיח ביניהם (כובעים, תיקים, פרטי לבוש, ספרים, חפצי בית, צדפים, ועוד). שיימי את החפצים עבור הילדים והרחיבי בהתאמה לתגובתם. • תכנני פעילויות בקבוצה קטנה, כמו בישול ואפייה, המערבות שיח המשקף תהליך בשלבים, לדוגמה: "במרשם כתוב ביצים, אחר כך נוסיף את הקמח ואחריו את השמן ובסוף נערבב..." (ויסות התנהגות).

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
	הציגי בפני פעוטות הוראות ברורות, במיוחד אלו שמערבות יותר מפעולה אחת. היי ערה לכך שיהיו ילדים שלא יבינו את ההוראה וכדי לדעת איזו פעולה לבצע יחקו את חבריהם. עבור ילדים אלה חשוב להציע הסבר מילולי חלופי, שיסייע להם בהבנה.		דוגמאות להתנהגויות אופייניות מזהה מילות פעולה באמצעות הצבעה על התמונה המתאימה. לדוגמה: מצביע על תמונה של ילד קופץ כתשובה לשאלה: "מי קופץ?"	

התפתחות תקשורת ושפה: הבנה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מבין שימוש בחפצים ובמכשירים. לדוגמה: במה משתמשים כדי לחתוך לחם. • מבטא הבנה של מושגים במרחב (כגון: מתחת, מעל, מאחורי) באמצעות מילוי הוראות או על ידי זיהוי המושג בתמונה. • מתחיל להבין שאלות של "מדוע" ו"איך". • מתאר במלל את מעשיו. • משתמש במלל, בפעולות ובחפצים כדי להיזכר ולעורר חוויות מהעבר. • משתמש במלל כדי לחבר בין רעיונות ולהסביר מה קורה. • משתמש במלל כדי לתת משמעות חדשה לחפצים ולפעולות, משתמש בהם כסמל לדברים אחרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מצטרף לדקלומים ולשירים בפעילות קבוצתית ביוזמת מבוגר. • צופה מראש אירועים בסיפור מוכר או מעלה רעיונות משלו. • מתאר סיפור ברצף. • שואל מדוע דברים קורים ונותן הסברים.	• כיצד ילדים שונים משתמשים בדיבור כדי לבטא מחשבות בעקבות חוויות והתנסויות (אחרי ביקור בגן חיות, אחרי ביקור אצל סבא וסבתא). • היכולת של ילדים שונים להשתמש במילים כדי לקשר בין רעיונות ולהסביר דברים. • תכיפות השימוש במלל של ילדים שונים. • יכולת הביטוי של ילדים שונים בהתייחס לתכנון של מה לומר ואיך לומר.	• שוחחי עם הילדים על פעולותיהם וסייעי להם לבטא את מחשבותיהם על הפעולות שהם מבצעים. הקשיבי לרעיונותיהם, הרחיבי אותם בהתאמה, תוך כדי לקיחת תורות ושיח. • דברי עם הילדים על הקשר שבין הבעות הפנים שלהם ומחוות הגוף לבין מילים ומשפטים. לדוגמה: "הפנים שלך נראות עצובות, קרה משהו?" • עודדי את הילדים להביע את רצונותיהם ואת הרגשתם במילים. • תמכי בילדים, במיוחד באלה המתקשים בדיבור, ועודדי אותם להביע את הבנתם באופנים מגוונים. • עודדי חשיבה ודיון בקרב הילדים באמצעות מעורבות ותיווך מותאמים במשחק שלהם. לדוגמה: שאילת שאלות, הצעת הצעות בהתייחסות ליוזמות או לתגובות של הילדים. • במקרים שבהם ילדים מתקשים לבטא את רצונם, לספר דבר מה, סייעי להם באמצעות בניית פיגומים מילוליים.	• הראי לילדים (בקבוצה קטנה) תמונות של פעולות, כמו רחיצת ידיים, ושוחחי על התמונה. התמונה בצד המלל מחזקת את הבנתם. • ספקי לילדים אביזרים, תלבושות וחפצים כדי להציג בתנועה ובמלל סיפור מוכר. שוחחי עמם על הדמויות ומה הן מרגישות. • ספקי לילדים התנסויות המעודדות אותם לענות על שאלות, כמו: איך מכשירים עובדים, מה קורה לחול שנרטב. • ספקי לילדים אביזרים וחומרים המעודדים אותם לבנות תסריטים, בעת משחק חופשי, להרהר ולשחזר אירועים שחוו ועלילות סיפורים ששמעו, בליווי דיבור ופעולה. • צרי הזדמנויות להתנסויות משותפות של הילדים כך שיוכלו לתאר ולשחזר ביחד את חווייתם ולהביע את הבנתם. • אפשרי לילדים בחירה. דברי איתם על בחירותיהם. מדוע בחרו לשחק במשחק מסוים או לדפדף בספר מסוים.

התפתחות תקשורת ושפה: הבנה

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד"		גיל	לידה עד 11 חודשים
תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	מערכת יחסים איכותית		
א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
מאפיינים התפתחותיים - מתחיל להבין רמזים בתוך הקשר, כמו: מחוות מוכרות, מילים, קולות וצלילים. - סקרן לגבי חידושים, אירועים ופעולות בסביבתו. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - כששומע את שמו עוצר ומתבונן. - יוצר קשר עם אימו ומסיט את מבטו לעבר חפץ כדי לסמל לה את העניין שלו בחפץ (לקראת גיל שנה).	- כיצד תינוקות שונים מקשיבים, מתמקדים ומתבוננים באופן מכוון במה שמעניין אותם. - האופנים השונים שבהם תינוקות מתקשרים עם מבוגרים ועם תינוקות אחרים בסביבתם. - האופן שבו תינוקות שונים מתייחסים לשיחות המבוגרים שסביבם.	- היי קרובה פיזית לתינוקות. - צרי קשר עין עם התינוקות. הקפיד לקרוא בשם התינוק והמתיני לתגובתו. - שקפי ותני משמעות למה שתינוקות ממוקדים בו ומגלים בו עניין, למשל, כשתינוק מצביע על חפץ, אמרי מה שם החפץ והרחיבי מעט, בהתאמה. לדוגמה: "זה כדור, הכדור מתגלגל". - לווי במלל את פעולותיך כדי שתינוקות יוכלו לחבר מילים ומשפטים לפעולות, למשל בעת הכנת ארוחה או בעת החתלה. - לווי את אמירותיך בפעולה ובמחווה. לדוגמה: כשאת נפרדת ואומרת "שלום", לווי את האמירה בנפנוף היד. - דברי באופן ברור, תינוקות מגיבים היטב לקול צלול וגבוה. - השתמשי וחזרי על מילים בודדות כך שתינוקות יוכלו בהדרגה לקשר מילים למשמעות שלהן. - הכירי מילות מפתח של שפת האם של תינוקות ששפת האם שלהם אינה עברית והשתמשי בהן.	- ספקי לתינוקות גירויים שיעניינו אותם לחקירה עצמאית. לדוגמה: מראה, ספר, כדור, בובה. - דקלמי דקלומים ולווי אותם במילים ובתנועות מתאימות התורמות להבנה. - שירי שיר ערש לפני הירדמות התינוקות; השמיעי שירי ערש גם בשפות שאינן עברית, או ספרי סיפור קצר. - צרי סביבה מגרה ומותאמת (אך לא מציפה), המזמינה תגובות מתינוקות וממבוגרים לגעת, לחייך להרגיש, לחקור, לתאר, לחלוק.

התפתחות תקשורת ושפה: הבנה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מבין משמעויות פשוטות המועברות לו באמצעות דיבור. • מפתח את היכולת לעקוב אחר שפת הגוף של אנשים, כולל הצבעה ומחוות. • משתמש בעצמו במחוות כדרך תקשורת משמעותית. • מפתח הבנה של מילים לא מעטות הנאמרות בהקשר המתאים, כמו: אבא, אימא, בקבוק. • מבין הרבה יותר מילים מאלו שיכול לבטא. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מגיב לאמירות שונות המופנות אליו כשנאמרות בהקשר מוכר ועל ידי אדם קרוב. לדוגמה: "איפה אימא?" "איפה האף שלך?" • יוצר מילים משלו. • מביט לעבר חפץ כאשר קוראים בשמו (של החפץ).	• האופנים השונים שבהם תינוקות ופעוטות מבטאים את הבנתם. • האיתותים או המילים שבהם תינוקות ופעוטות שונים משתמשים כדי לתקשר עם מבוגרים וילדים אחרים בסביבתם את מה שהם רוצים, אוהבים או לא אוהבים.	• כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: • צרי עם התינוקות והפעוטות אינטראקציה מילולית משחקית, הכוללת זיהוי והצבעה על איברי גוף או על חפצים. • חזרי על מילים חדשות שפעוטות אומרים ויוצרים.	• כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: • הקריאי לפעוטות ספרים הכוללים משפטים קצרים ומילים מוכרות להם; לוו בהצבעה על האיורים כדי לעודד את הבנתם. • צרי הזדמנויות לאינטראקציה בין שני פעוטות במקום שקט כדי לעודד תקשורת ביניהם.

התפתחות תקשורת ושפה: הבנה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מבין משפטים יומיומיים, לדוגמה: אימא מכינה אוכל, תיכף נעשה אמבטיה. • מסוגל להגיב לבקשות פשוטות ולתפוס את המשמעות מתוך ההקשר. • משתמש במילה אחת או בשתי מילים לחילופין כדי להעביר מסר פשוט וגם מסר מעט מורכב ("בננה" כשיום אובייקט וכמילה מייצגת משפט, כמו: "אני רוצה בננה"). • לאחר שמשמש במילים בודדות, מתחיל להופיע דיבור טלגרפי, ללא מילות קישור ("אני בננה" = אני רוצה בננה). • משתמש בשאלה: "מה זה" או מצביע כדי לסמן שרוצה לשמוע שמות של חפצים או בעלי חיים בסביבה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • נענה להוראות פשוטות. לדוגמה: "זרוק אלי את הכדור"; "תן לי את הנעל". • מזהה חפצים מוכרים בשם, מביא חפץ בתגובה לבקשה, מזהה חפץ בשמו מתוך קבוצה של חפצים.	• האופנים השונים שבהם פעוטות מגיבים למבוגרים ולילדים אחרים במצבים מגוונים. • סדר המילים שבהם פעוטות משתמשים כאשר הם מתחילים לחבר מילים. סדר המילים יוצר את המשמעות ("חולצה אני" = החולצה שלי. לעומת: "אני חולצה" = אני רוצה חולצה).	• זכרי שההבנה של הפעוטות עולה על יכולתם לבטא את עצמם. • תני משמעות לפעולות ולחפצים במצבים שונים בסביבתם של הפעוטות, הן ביוזמתך והן כתגובה ליוזמה או לגילוי עניין של פעוט או פעוטות. • הכירי ביכולות הפעוטות והעריכי את הישגיהם כאשר הם מראים הבנה של מילים חדשות ומשפטים. • עודדי הורים לילדים ששפת אימם אינה אינה עברית להמשיך ולדבר אל הילדים בבית בשפת האם.	• תכנני פעילויות, בקבוצה קטנה, וספקי אביזרים מתאימים כדי לעודד פעוטות למשחק דמיוני. לדוגמה: ארגון פינת משק הבית באופן המרמז על ארוחה או רחצה באמבטיה (הגשה מרמזת), תוך ליווי הארגון במלל. • ספקי והקריאי לפעוטות, בקבוצה קטנה, ספרים המכילים משפטים החוזרים על עצמם כדי לתמוך בהרחבת אוצר המילים שלהם, בהבנת הנקרא ובהבנת המבנה התחבירי.

טבלה 3- דיבור

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36
חודשים

התפתחות תקשורת ושפה: דיבור

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתקשר ומבטא את צרכיו ואת רגשותיו בדרכים מגוונות, כולל בכי, גרגור, מלמול. - מתאמן ובהדרגה מפתח צלילים של השפה בתקשורת עם המבוגר. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מושיט זרועות כדי לסמן את רצונו להיות מורם. - משמיע קולות משלו בתגובה לדיבור מצד מבוגר מוכר. - משמיע צלילים, הברות: אא, בא, דא. - משחק במשחק חיקוי צלילים הדדי. "מדבר לעצמו". - משמיע מלמול חזרתי. - משמיע מלמול הנשמע כמו שפה.	- הדרכים שבהן תינוקות שונים מגיבים לניסיונות התקשורת שלך עימם. לדוגמה: מיקוד במבוגר, תנועה, השמעת צלילים והברות. - הדרכים שבהן תינוקות שונים יוזמים תקשורת. לדוגמה: בתנועות הגוף, בהשמעת צלילים והברות.	- היי קרובה פיזית לתינוקות, צרי קשר עין, צרי מגע, השמיעי קולות ודברי אליהם - הקפידו לתאר את הפעולות, המחווות והבעות הפנים של התינוק במלל ובהבעה רגשית מתאימה וכן תארי את פעולותייך (מתן משמעות). כל אלו מספקים הזדמנויות לניצני שיח בין מבוגרים לילדים ותשתית ללמידה. - דברי בטון נעים אל התינוקות. - צרי אווירה רגועה המעודדת את התינוקות להשמיע קולות או מילים. - אפשרי ועודדי תקשורת בין התינוקות לבין עצמם. - קיימי "שיח" הדדי עם תינוקות (שבו כל אחד מכם לוקח תור) באמצעות חיקוי הקולות והצלילים שהם משמיעים. שימי לב שזמן התגובה של תינוקות הוא לעיתים ארוך. חשוב להמתין ולאפשר לתינוקות השונים להגיב בקצב המתאים להם.	- דקלמי דקלומים בליווי תנועות הגוף והאצבעות. תני תחושת יכולת לתינוקות המצטרפים אלייך. - למדי והשתמשי במילות מפתח השייכות לשפת האם של תינוקות, שאינה עברית. - שירי שירי ערש לפני השינה או לצורך רגיעה, גם בשפת האם של תינוקות, שעברית אינה שפת האם שלהם. - השמיעי הקלטות של ההורים שרים שירי ערש בעברית ובשפות אחרות.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים			• דברי עם התינוקות בדרך משחקית. לדוגמה: מילים חסרות משמעות (ג'בריש). • בזמן מתאים ולא "מעל ראשי התינוקות" שאלו את ההורים כיצד הם מתקשרים עם תינוקם ומהי השפה המועדפת עליהם לתקשורת עם ילדם. • החליפי מידע עם ההורים לגבי הברות או מילים חדשות שהתינוקות מבטאים. • הדגישי בפני ההורים את חשיבות התקשורת עם תינוקם בשפת האם שלהם.	

התפתחות תקשורת ושפה: דיבור

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
הציגי על לוח בכיתה רשימות מילים משפות שונות שדוברים הורי התינוקות והפעוטות. היכרות עם המילה הכתובה ואופן ביטוייה יאפשרו להורי הילדים להרגיש מעורבים ומוערכים.	- נסי להתכוון למסרים השונים שתינוקות ופעוטות מבקשים למסור. - בררי אצל ההורים, בזמן המתאים לכך בתוך סדר היום, מהן המחוות האופייניות שבהן תינוקות ופעוטות משתמשים כדי לתקשר את רצונותיהם, או את מה שהם אוהבים או אינם אוהבים. - התפעלי והתרגשי מביטוי של מילה חדשה על ידי התינוק או הפעוט, תני לו תחושת יכולת וחזרי על המילה. אם הפעוט משיים חפץ, חזרי על המילה, תוך הצמדת החפץ המתאים אליה, למשל: התינוק מצביע על בובה ואומר "בה בה", הרימי את הבובה ואמרי "בובה" (תיווך משמעות). - כשהפעוט מנסה לומר מילה, חזרי עליה ואמרי אותה בקול רם כך שהוא ושאר הילדים יוכלו לשמוע אותה בבירור.	- הצלילים, הקולות והמילים שתינוקות ופעוטות שונים נהנים להשמיע ונהנים להקשיב להם. - אוצר המילים של תינוקות ופעוטות שונים בעברית ובשפת האם (אם זו אינה עברית). באילו מצבים נעשה שימוש בעברית ובאילו מצבים בשפת האם. - האיתותים והמילים שבהם תינוקות ופעוטות שונים משתמשים כדי לתקשר את רצונותיהם, את מה שהם אוהבים או אינם אוהבים.	מאפיינים התפתחותיים - מבין כמה מאות מילים, הרבה יותר ממה שמדבר. - יוצר מילים אישיות בהתחילו לפתח שפה. - משתמש במילים בודדות. - לעיתים קרובות מחקה מילים וצלילים. - נהנה ממלמול ומתנסה באופן גובר והולך בהשמעת צלילים ומילים כדי לתקשר לצורך מטרות שונות (עוד, בובה, לא, בי בי). - משתמש במבט או בהצבעה כדי לבקש דבר מה, או להראות עניין בדבר מה. - מתחיל להישמע כאילו הוא דובר את שפת הוריו. - משתמש באיתותים קוליים במקום בכי כדי לקבל סיוע. - מרחיב באופן משמעותי את אוצר המילים המדובר (בסביבות גיל שנה וחצי).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- מגיב למילים ולדקלומים המשתפים אותו באופן פעיל, כמו: "ידיים למעלה על הראש". דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מחקה נימות דיבור וטונים שונים. - מחקה קולות מהסביבה. - משמיע קולות וצלילים בעת משחק, כמו: "וום" כשמשחק במכוניות. - מתחיל להשתמש ב"אני" ו"אתה". - מניע ראשו מצד לצד כסימן ל"לא".	2/2	- בררי אצל ההורים מהן המילים שבהן משתמשים ילדיהם לסמן חפצים שחשובים להם, כמו: "שמיכי", "צצי" (כולל בשפות אחרות אם יש ילדים שעברית אינה שפת האם שלהם). - הכירי וכבדי שפות נוספות המדוברות בקרב הורי הפעוטות מלבד עברית. - הסבירי להורים שיסודות חזקים בשפת האם מחזקים את למידת העברית. - בררי אצל ההורים אילו ברכות מברכים בביתם בעברית ובשפות אחרות והשתמשי בהן באינטראקציה עם התינוקות והפעוטות. - דברי עם תינוקות ופעוטות בעת הטיפול בהם, בשעת האכלה, השכבה, החתלה וכדומה. הקשיבי למה שיש להם לומר בהשמעת קולות, במחוות או במלל. - המלילי את מעשיך בעת הטיפול בהם. - דברי בטון נעים עם התינוקות והפעוטות ובאופן ברור והקפידו על הגייה נכונה של מילים.	

התפתחות תקשורת ושפה: דיבור

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • משתמש במילה אחת או בשתי מילים לחילופין כדי להעביר מסר פשוט או יותר מורכב, ביוזמתו או בתגובה למבוגר. • מתחיל לחבר שתי מילים ביחד ("אימא בואי", "עוד מים"). • משתמש בסוגים שונים של מילים יומיומיות, בשמות אנשים, שמות עצמים, פעולות. לדוגמה: בננה, שב, חם. • מתחיל לדבר על אנשים ועל חפצים שאינם נוכחים. • אומר צירופי מילים או משפטים פשוטים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מחקה הבעות מוכרות, כמו: "וואו" "אין" בליווי תנועת ידיים. • מתחיל לשאול שאלות פשוטות. • אומר "שלי" כאשר פעוט אחר רוצה צעצוע שבידו.	• הדרכים היצירתיות שבהן פעוטות משתמשים במילים כדי להעביר משמעויות בשפתם. • באיזה שלב התפתחותי של השפה נמצאים פעוטות שונים (חד-מילי, דו-מילי, רב-מילי). • באילו אופנים הפעוטות מתקשרים ביניהם - האם משתמשים במחוות, בצלילים, במילים. • שיבושי לשון יצירתיים שבהם משתמשים פעוטות שונים.	• סייעי בבניית אוצר המילים של הפעוטות על ידי מתן אפשרויות בחירה (תפוח, או בננה). • הדגימי בניית משפטים באמצעות חזרה על מה שהפעוט אומר והוספת מילה, למשל: הפעוט אומר: "אוטו", הוסיפי והרחיבי: "אוטו כחול", "זה כמו האוטו של אימא". • תמכי בפעוטות בשימוש בדרכים מגוונות של תקשורת, כולל שירה, בזמן ובמקום המתאימים לכך. • דברי באופן ברור וחזרי אחר מילים שהפעוטות מנסים להגות. • שתפי את ההורים בשיבושי לשון יצירתיים שבהם הפעוטות משתמשים. • בתגובה לאמירות של פעוטות, אמרי באופן רגיש ונכון (מבחינת ההגייה, מבחינת סדר המילים) את מה שרצו לבטא, מבלי לתקנם. • כבדי והעריכי שימוש במילים ובמשפטים בשפת האם של פעוטות. השמיעי מילים ומשפטים מקבילים בעברית.	• הקציבי זמן בליו משותף עם הפעוטות בקבוצה קטנה כדי שתוכלי להיענות ליוזמות התקשורתיות שלהם ולפתח אוצר מילים הנובע מתוך היוזמות האלה והרחבתן במילים. • ספרי סיפורים עם משפטים ומבנים החוזרים על עצמם והקריאי אותם בקול רם כדי לתמוך באוצר המילים או בתחביר של שפת הפעוטות. • תכנני פעילויות שבהן את מכווננת לחלקי מבנה ולדקדוק שאותם את רוצה להדגיש (למשל, הטיית: "אני תפסתי את הכדור", "את תפסת את הכדור", "אורי תפס את הכדור").

התפתחות תקשורת ושפה: דיבור

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • לומד מילים חדשות במהירות ומסוגל להשתמש בהן לצורך תקשורת. • נוטה לדבר ברצף, נהנה ומתעניין בצלילי השפה. • מביע רגשות באמצעות מחוות, אך מתקשה בהבעת רגשות באופן מילולי. • בהדרגה משתמש בשפה כאמצעי בעל עוצמה בהרחבת קשרים, בשיתוף ברגשות, בהתנסויות ובמחשבות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • "אני" ו"שלי" הן מילים שכיחות בדיבור. • מבטא תסכול כשאינו מובן. • מנהל שיחה אך קופץ מנושא לנושא ולעיתים חוזר על עצמו. • משתמש במחוות עם דיבור מוגבל. • משתמש במגוון שאלות (מה, מי, איפה). • משתמש במשפטים פשוטים, טלגרפיים.	• האופן שבו פעוטות שונים מתחילים להשתמש במילים כדי לשאול שאלות ולנהל משא ומתן. • באיזה אופן פעוטות שונים מבקשים ללמוד מילים חדשות. האם הם שואלים "מה זה?" האם הם מצביעים. • מאפייני השיח של המבוגרים עם הפעוטות בכיתה. שימילב למאפיינים תרבותיים ולמאפייני מזג המשפיעים על השיח.	• עודדי פעוטות להביע את צרכיהם ואת רגשותיהם במילים. • חכי לפעוטות שיתחילו בשיח ואפשרי להם זאת. הקשיבי להם והגיבי בהתאם. תני משמעות לדבריהם במקום שמתבקש, הרחיבי והוסיפי אם מתאים. • שוחחי עם הפעוטות בעקבות מה שמעניין אותם. • נהלי שיח מותאם לתחומי העניין של הפעוטות, למעורבות שלהם או למצב הרוח שלהם. כשילדים מאותתים על עייפות, או לחילופין על רצון לשחק, הם אינם פנויים לקיום שיח. • דאגי שלכל פעוט יהיה זמן שיחה אישית עמך. • במהלך השיח עם הפעוטות, לפני שאת אומרת דבר מה בעצמך, אפשרי להם זמן לחשוב על מה שהם רוצים לומר ואיך לבטא את מחשבותיהם במילים. • הראי עניין במה שפעוטות אומרים בעת משחק חופשי, כדי לתקשר וכדי לתאר את התנסויותיהם.	• הציגי לפעוטות תמונות וצילומים של אירועים, אובייקטים ופעילויות ושוחחי עימם עליהם. • החליפי את הצעצועים והאביזרים בתצוגה כדי לחשוף את הפעוטות למילים ולרעיונות חדשים. • הקצי בכיתה אזור שקט שבו פעוטות יוכלו להקשיב לדקלומים ולסיפורים. • הציעי פעילויות המסייעות לפעוטות ללמוד להבחין בהבדלים שבין צלילים, תבניות, מילים ומקצבים. • תכנני פעילויות, בקבוצה קטנה, המעודדות שימוש מדויק בשפה, כמו: חזרה על אותם סיפורים, משחקים שמערבים חזרה על מילים ומשפטים (משחקים מילוליים). • זמני לפעוטות אפשרויות משחק מאתגרות ומעניינות, כך תחזקי את הנאתם ממילים מדוברות וכתובות.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	- מתחיל להשתמש ברבים, בהטיית פעלים ובשמות עצם. - בשעת משחק עם חבר אומר: "זה שלך", "קח", "אתה רוצה גם?", "הנה".	2/2	- הוסיפי מילים והרחיבי את מה שהפעוטות אומרים. לדוגמה: הילד אומר: "אני מסרק את הבובה", הוסיפי ואמרי: "לבובה יש שיער ארוך, כמה יפה אתה מסרק את הבובה". - בעת השיח עם הפעוטות הצביעי על הקשר בין שפת הגוף שהם מבטאים לבין המשמעות המילולית של ביטוי זה. - הכירי לפעוטות מילים חדשות תוך כדי המשחק וההתנסויות שלהם. - בשיח עם הפעוטות הימנעי מהצפה של שאלות. השתמשי יותר בקביעת עובדות ובפחות שאלות. כשאת שואלת, שאלי שאלות פתוחות המאפשרות יותר מתשובה אחת. - סייעי לפעוטות להרחיב ולהוסיף אמירות באמצעות אמירת משפטים מורכבים יותר ועידוד המשך השיח. - כבדי תקשורת לא מילולית ותקשורת מילולית שאינה בעברית בקרב פעוטות שעברית אינה שפת האם שלהם. - אם הפעוט טועה, חזרי על מה שאמר באופן נכון מבלי לתקן את שפתו. את יכולה גם להרחיב תוך כדי כך.	- סייעי לפעוטות להעשיר את אוצר המילים שלהם על ידי הרחבת טווח ההתנסויות שלהם בסביבה (על מרכיבי הטבעיים והמלאכותיים). - הציעי לפעוטות מלבד ספרים ותמונות, בובות וחפצים מגוונים כדי לעודד אותם לספר סיפורים מוכרים ולחשוב כיצד הדמויות מרגישות ומה הן חושבות. - הקפידו לעשות שימוש נכון בשפה, בדקדוק ובתחביר. - ספקי הזדמנויות לפעוטות ששפת אימם אינה עברית להשתמש בשפת האם שלהם.

התפתחות תקשורת ושפה: דיבור

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתחיל להשתמש במשפטים מורכבים יותר כדי לקשור בין מחשבות (ו... בגלל... ש...). - נזכר באירועי עבר ומחייה התנסויות מן העבר. - יכול לספר על אירוע פשוט מן העבר ברצף הנכון ("החלקתי במגלשה וקיבלתי מכה באצבע"). - משתמש בדיבור כדי לחבר בין רעיונות, להסביר מה קורה ולצפות מה יקרה אחר כך. - משתמש באוצר מילים הממוקד באובייקטים ובאנשים שהם בעלי חשיבות עבורו. - רוכש אוצר מילים המשקף את טווח ההתנסויות שלו.	- המחוות ושפת הגוף של ילדים שונים. - האופן שבו ילדים שונים מגיבים לסיפורים שאת מקריאה ולספרי מידע. - האופן שבו ילדים שונים מדקלמים ומספרים סיפורים. - ההבנה שילדים שונים מגלים להוראות ולשאלות שהם שואלים. - טווח המילים, גיוונם ומורכבות המשפטים שמאפיינים את דיבור הילדים השונים.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - דברי מדי פעם עם הילדים בחרוזים, תוך כדי שיחה, כדי לגרום להם להתעניין בשפה. - השתמשי באוצר מילים רחב ומגוון, דברי עם הילדים על נושאים רבים ומגוונים, כולל רגשות, התנסויות בעבר או מה שעשוי לקרות בעתיד. - הוסיפי פתגמים לדיבור. - השתמשי במילים נרדפות.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - הדגימי לילדים תוך כדי משחקי "כאילו", משלבי שפה שונים: כיצד מדברים למוכר? כיצד מדברים למלך? לרופא? לתינוק?

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
			50-30 חודשים דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מדבר גם כשאין לו קהל. • שואל מדוע דברים קורים ונותן הסברים. • שואל שאלות: מי, מה, מתי, איך. • בעת משחק קבוצתי קורא לחבר "בוא", "בוא אתנו". • משתמש בשלושת הזמנים: עבר, הווה, עתיד. • משתמש באינטונציה, במקצב ובהרכבת משפטים כדי להבהיר את משמעות דבריו לאחרים.

טבלאות
מידע כללי

מבוא
משמעות התפתחות פיזית, מטרות
ועקרונות ביישום מותאם

מבוא

רישומי ההתפתחות הקוגניטיבית אצל תינוקות, פעוטות וילדים צעירים ניכרים בכל אחד מתחומי ההתפתחות. כל אחד מתחומי ההתפתחות מושפע מהתפתחותו הקוגניטיבית של הילד ומשפיע עליה. ככל שתינוקות גדלים חלים שינויים דרמטיים ביכולותיהם הקוגניטיביות, המהוות את הבסיס להתנהגותם. ההתפתחות הקוגניטיבית נובעת גם מהבשלה של תפקודים כלליים, החשובים לכל תחומי ההתפתחות, כגון, הזיכרון הנדרש לתיאום בין פעולות, אחסון מידע בזיכרון ושליפתו ביעילות וגם מרכישת מיומנויות ייחודיות לכל תחום התפתחותי, לדוגמה: גלגול, משיכה, דחיפה, בתחום הסנסו־מוטורי; הגיית צלילי שפה בתחום השפתי. בטבלאות תחומי ההתפתחות והתוכן השונים המופיעים בקוריקולום, באים לידי ביטוי השילוב בין התפקודים הכלליים והמיומנויות הייחודיות שתינוקות ופעוטות רוכשים במהלך התפתחותם.

בדוגמאות המובאות בטבלאות של פרק זה מופיעים היגדים שהופיעו בטבלאות של תחומי ההתפתחות השונים וכן היגדים המופיעים בטבלאות שבהמשך (ליד כל היגד כזה מצוין שם הפרק שממנו נלקח). היגדים אלו מדגימים את תפקיד המבוגר ואת תרומת הסביבה הפיזית בקידום ובטיפוח כל אחד מנושאי ההתפתחות הקוגניטיבית.

תתי־נושאים

בתחום התפתחות החשיבה והקוגניציה שלושה תתי־נושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

1. זיכרון.
2. קשב ותפקודים ניהוליים.
3. תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות.

1. זיכרון

שתי מערכות זיכרון למידע כלולות בתהליכי הלמידה של תינוקות ופעוטות: זיכרון קצר טווח וזיכרון ארוך טווח.

- זיכרון קצר טווח מציין את כמות פריטי המידע המאוכסנים בזיכרון ושניתן לעשות בהם שימוש מיידי, כאן ועכשיו או ממש עוד מעט (עבור פעוטות, בעוד כמה שניות). כמות זו עולה עם גילו של הילד. היכולת להשתמש בפריטים אלו תלויה גם ביכולתם של תינוקות ופעוטות לזכור ולעבד פריטי מידע בויזמנית (זיכרון העבודה).
- זיכרון ארוך טווח כולל מספר סוגי זיכרון כאשר המשמעותיים ביותר ללמידה של פעוטות מן החוויות המזמנות להם במעון היום הם הזיכרון הדקלרטיבי והזיכרון למיומנויות. **הזיכרון הדקלרטיבי** (המודע - הנלמד באופן מכוון) הוא ארוך טווח ובו נאגרות חוויות סנסוריות ומוטוריות ואירועים שונים (לדוגמה: מה הפעוט אכל היום בארוחת הבוקר), וכן עובדות בתחומים שונים (לדוגמה: מה שמה של המטפלת

של הילד). התפתחותו של הזיכרון הדקלרטיבי קשורה מאוד להתפתחותם של התפקודים הניהוליים. זיכרון זה מאפשר לאכסן ולשלוף לשימוש לאחר ימים או שבועות חוויות ועובדות חדשות, והוא משתפר עם הגיל. **הזיכרון למיומנויות** (לדוגמה: ללמוד לאכול, לגלגל כדור) הוא זיכרון להתנהגויות שלמידתן קשורה בחזרות מרובות ועונה על השאלה, כיצד? (לדוגמה: כיצד לגלגל כדור מיד ליד, כיצד לאכול עם כפית), והוא מהווה חלק ניכר מן הדברים שפעוטות לומדים לעשות בתחום ההתפתחות המוטורית, הסנסורית, השפתית והקוגניטיבית.

הישארותה של למידה חדשה בזיכרון לטווח ארוך תלויה בהיווצרותו של חותם מוחי לתופעה שנלמדת. כדי שחותם זה יישאר לטווח ארוך עליו להתגבש בזיכרון. תהליך התגבשות הזיכרון מתחיל עם הלמידה ונמשך לאחר שהסתיימה, לעיתים נדרשת שינה להשלמתו. לשינה תפקיד מרכזי בלמידה. לאחר ההתגבשות בזיכרון, התופעה הנלמדת לא תימחק במשך זמן ארוך.

2. קשב ותפקודים ניהוליים

קשב: היכולת הקוגניטיבית להתמקד בגירוי אחד (לדוגמה: משחק מסוים, או אפילו הכפתור האדום במשחק), תוך התעלמות מיתר הגירויים שבסביבה. קשב קשור ליכולות רבות ומשפיע כמעט על כל ההיבטים של התפקוד האנושי: יחסים חברתיים, תקשורת משמעותית עם העולם האנושי, ויסות של רגשות ומחשבות, קליטה ועיבוד מידע מן העולם הפיזי, תפקוד קוגניטיבי, למידה, פתרון בעיות, ועוד. מסוגלות קשבית היא היכולת לשלוט בקשב - למקד אותו או להעבירו לגירוי אחר. זוהי אחת היכולות המשמעותיות המרכיבות את הוויסות העצמי, שהוא חיוני להתנהגות יעילה, גמישה ומסתגלת, המאפשרת התמודדות ופתרון בעיות.

עם הגיל חל שינוי במערכות העצבים השולטות על תפקודי הקשב. בחודשי החיים הראשונים הקשב נשלט על ידי מערכת עצבית מוקדמת, המושפעת בעיקר מגורמים חיצוניים (לדוגמה: תינוק מגיב לקול שנשמע בסביבתו או מסובב את ראשו לעבר אור שנדלק). בראשית החיים הקשב מופנה לגירוי "המעניין", הבולט, או החדש ביותר בסביבה. עם ההתפתחות, פעוטות רוכשים שליטה פנימית על הקשב. ליכולת זו השפעה נוספת (מעבר לבולטות הגירוי) על חלוקת הקשב. שינוי זה חל לקראת סוף השנה הראשונה לחיים. פעוטות מביאים לידי ביטוי רמות שונות של קשב במצבים שונים, החל מחוסר קשב ועד לקשב ממוקד. בעת משחק בחפצים, ילדים במצב של קשב ממוקד מתרכזים יותר בחפץ ומוסחים פחות על ידי הסביבה. ילד יהיה ממוקד יותר כאשר הוא חוקר חפץ שמעניין אותו לעומת מצב שבו הוא עדיין מחפש גירוי חדש ומעניין. קיימות עדויות מחקריות, כי משך הקשב הממוקד מתארך עם הגיל מחמש עד עשר שניות בגיל שלושה חודשים עד למספר דקות בשנתו הרביעית של הילד.

תפקודים ניהוליים (Executive functions): מונח המתאר תהליכים קוגניטיביים מורכבים, העומדים בבסיס התנהגות מכוונת מטרה. נהוג להגדיר שלושה מרכיבים המהווים את התפקודים הניהוליים: זיכרון עבודה, יכולת עכבה (אינהיביציה) וגמישות קוגניטיבית.

- זיכרון עבודה הוא היכולת לזכור ולעבד פריטי מידע שונים בזמנית (לדוגמה: לזכור ולעקוב אחר הוראות). זיכרון העבודה מסייע בעת ביצוע מטלות מורכבות, למשל, בתכנון פתרון בעיה.
- מנגנוני עכבה (אינהיביציה) מסייעים לעצור תגובה לטובת תגובה מותאמת למצב. בכך מנגנונים אלה מקנים את היכולת לא לעשות דברים בצורה אוטומטית/מקובלת/או הנוחה ביותר.

- גמישות קוגניטיבית היא היכולת להתאים את ההתנהגות לשינוי בדרישות, להתבונן מזווית ראייה חדשה על גירוי או על מצב מסוים, ו"לחשוב מחוץ לקופסה". גמישות קוגניטיבית קשורה למנגנוני עכבה ולזיכרון עבודה, אך מוסיפה על יכולות אלו.

שלושת התפקודים הבסיסיים אלו מאפשרים לאדם לתכנן, לארגן, לפתור בעיות ולשלוט בדחפים. השילוב של שלושתם מאפשר לילד לשלוט בהתנהגותו, לזכור הוראות, לשים לב לפרטים חדשים ובמקביל, להתעלם מהסחות סביבתיות ולהשלים משימות לימודיות.

בילדות המוקדמת, ההתפתחות מושפעת מגורמים דינמיים ואינטראקטיביים, כמו ניסיון מוקדם, ומהתפתחות המוח (במיוחד הקורטקס הקדמי והפרה־קדמי). ולכן, זו תקופה רגישה גם להתפתחות התפקודים הניהוליים והוויסות העצמי, ההכרחיים לתהליך הלמידה במיוחד בשנים הראשונות בבית הספר. תהליך ההבשלה של התפקודים הניהוליים נמשך לתוך שנות העשרים המוקדמות.

3. תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

נושא זה בהתפתחות הקוגניטיבית עוסק ביכולתם המתפתחת של פעוטות להתמודד עם בעיות שונות הקשורות למספר היבטים:

- ההקשרים השונים בסביבה המיידית, שבה הפעוטות פועלים (לדוגמה: בעת שימוש בחפצים, בעת אינטראקציות חברתיות, בעת משחק חופשי, בעת חקירה של מרכיבים טבעיים בסביבה).
- מידת ההתמדה של הפעוטות בניסיונות לפתור בעיות.
- דרכי התמודדות הנפוצות עם הבעיה המאפיינת את קבוצת הגיל ומידת הייחודיות בדרך ההתמודדות עם הבעיה מצד הפעוט שבו אנו מתבוננים.

חיי היומיום מספקים לפעוט מגוון הזדמנויות לפתור בעיות (לדוגמה: איך להגיע לחפץ רחוק מהישג יד, איך לחלוק משחק עם חבר, איך לפתוח קופסה). הפתרונות נשענים על ידע קודם של הפעוט ועל יכולתו להיות גמיש מבחינה מחשבית. עם הגיל עולה יכולת ההתמדה בפתרון בעיה, וילדים הופכים יצירתיים יותר בניסיונות הפתרון. זוהי יכולת בסיסית המסייעת בהתמודדות עם עולם שבו חלים שינויים, שיש בו חוסר ודאות והפתעות, שבו מנסים להשיג מטרות שונות בעת ובעונה אחת.

מיומנויות המאה ה-21 כוללות, אם כך, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות, כאשר הזיכרון, הקשב והתפקודים הניהוליים מהווים בסיס לפיתוח יכולת זו.

טבלה 1

זיכרון

טבלה 2:

קשב ותפקודים ניהוליים

טבלה 3:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

טבלה 1- זכרון

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36
חודשים

התפתחות חשיבה וקוגניציה: זיכרון

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - הבטיחי שלתינוקות יהיה מרחב בטוח ומספיק לתנועה: לזחילה, להתהפכות, לגלגול, למתיחת איברים ולאיוון ברכישת מיומנויות אלו. תרגול חוזר של התנועות יעזור ברכישת מיומנויות אלו (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסומוטוריקה). - דקלמי דקלומים בליווי תנועות הגוף והאצבעות. תני תחושת יכולת לתינוקות המצטרפים אלייך (תקשורת ושפה: דיבור). - שירי שירי ערש לפני השינה או לצורך רגיעה, גם בשפת האם של תינוקות, שעברית אינה שפת האם שלהם (תקשורת ושפה: דיבור) - חזרי על שגרה של אמירות וברכות בעת קבלת תינוקות ובעת פרידה מהם, כך שיזהו ויכירו את השגרה היומיומית (התפתחות רגשית-חברתית - בניית מערכות יחסים).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - השתמשי וחזרי על מילים בודדות כך שתינוקות יוכלו לקשר בהדרגה מילים למשמעות שלהן (תקשורת ושפה: הבנה). - סייעי לתינוקות להיות מודעים לגופם באמצעות מגע ותנועה. לדוגמה: הניעי את כפות הרגליים של התינוק בעדינות ולווי את פעולתך בדיבור רך המתייחס לתנועה, לשם האיבר ולתחושה המתלווה לפעולה (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסומוטוריקה).	- כיצד התינוק מבטא את יכולת החיקוי והזיכרון שלו למשמע צלילים, מילים ולמראה תנועות והבעות פנים. - כיצד תינוקות שונים מגיבים להופעתו של אדם לא מוכר בכיתה.	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מחקה תנועות שזה אך ראה, למשל תנועות ידיים והבעות פנים, וצלילים ששמע. - מזהה את אימו. - בגיל שלושה עד ארבעה חודשים מבחין בין זרים לאנשים מוכרים לו (מחייך אל אימו). - בגיל ארבעה עד חמישה חודשים יודע על פי רוב אם נלקח פריט אחד מקבוצה של עד ארבעה פריטים (זיכרון קצר טווח וזיכרון עבודה). - מחקה רצף תנועות שזה אך ראה (זיכרון קצר טווח) גם לאחר השהייה (זיכרון דקלרטיבי). - זוכר את שמו ומגיב להשמעתו. - לומד מיומנויות מוטוריות פשוטות, כגון אכילה באמצעות אצבעות (זיכרון ארוך טווח למיומנויות). - בגיל שבעה עד עשרה חודשים מרגיש אי-נוחות במחיצת זרים (עלול לבכות).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: זיכרון

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מחקה תנועות הרלוונטיות עבורו, למשל בניית קוביות במגדל (זיכרון קצר טווח וזיכרון עבודה). - זוכר שגרות. לדוגמה: סדר יום. - לומד מיומנויות מורכבות יותר בעקבות אימון, כמו הליכה ואכילה עצמאית (זיכרון למיומנויות). - מחקה תנועות של מבוגרים: דיבור בטלפון, טאטוא רצפה, דפיקה בדלת. - מחקה העוויות פנים (זיכרון דקלרטיבי). - מחפש חפץ גם לאחר שהוסתר (זיכרון לטווח קצר).	- האם התינוק/הפעוט מחכה לפעילות קבועה שמתרחשת בכיתה. - האם התינוק/הפעוט זוכר שמות של ילדים אחרים. - מה ואת מי התינוק/הפעוט מחקה. לדוגמה: מבוגרים, בעלי חיים, ילדים אחרים, סדרת תנועות, קולות.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - הנהיגי שגרה שבה תינוקות ופעוטות יוכלו לזכור את סדר הפעולות הנדרש לסיפוק חלק מצרכיהם ושיוכלו לבצע זאת באופן עצמאי, כמו: רחיצת ידיים, תליית בגדים, הנחת בגדים במגרה וכדומה (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - עודדי תינוקות ופעוטות להשתמש בכלי אוכל: כוס, כפית, מזלג - בגודל מותאם התפתחותית (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורמוטוריקה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - ספקי מנהרות, מגלשות ומדרגות נמוכות לטיפוס שיהיו בשימוש רוב היום, כדי לאתגר את הפעוטות לפעילות מוטורית (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורמוטוריקה). - אספי סיפורים ושירים מן הבית של תינוקות ופעוטות ושתפי אותם בהם. בחני האם הם מכירים וזוכרים אותם (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה). - הכיני "ספרי משפחה" הכוללים תמונות מחיי היומיום במשפחה, תמונות של דמויות משמעותיות במשפחה ושל חפצים בסביבה הביתית. שתפי את הילדים בספרי חבריהם ותני שם והסבר למה שנראה בתמונה (ניצני אוריינות: קריאה). - ספקי הזדמנויות לפעוטות להריח ולהכיר ריחות שונים. למשל: מגוון צמחי תבלין. לזווי את הפעילות בתיאור הצמח והריח (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורמוטוריקה).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: זיכרון

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מחפש ומוצא חפץ מוסתר במצב מורכב, כמו מתחת לשתיים עד שלוש שכבות (זיכרון קצר טווח, זיכרון עבודה). • מחקה סדרה של צלילים (זיכרון קצר טווח). • מזהה דמויות מוכרות בתצלומים וקורא בשם (זיכרון דקלרטיבי). • מתחיל לספר על חוויות שהיו לו. • זוכר מילים שלמד או תנועות קוליות - למשל של בעלי חיים (זיכרון דקלרטיבי). • מתחיל לחבר שתיים עד שלוש מילים למשפטים. • לומד לרדת במדרגות בזחילה אחורנית. • בונה מגדל של שתיים עד שלוש קוביות (זיכרון למיומנויות). • מחקה פעוטות אחרים בעת משחק (ראו בשער השני, פרקים להרחבת הידע - משחק) (זיכרון דקלרטיבי).	• האם הפעוט משתפר במשחק מסוים ככל שמשחק בו יותר. כיצד פעל בניסיונותיו הראשונים עם המשחק. • האם הפעוט זוכר מספר צעדי תנועה. כמה. • האם הפעוטות מחקים פעוטות אחרים תוך כדי משחק. האם הם מבטאים רעיונות חדשים מעבר לחיקוי.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • סייעי לפעוטות ללמוד ולזכור את שמות עמיתיהם, למשל, באמצעות שירים וחרוזים (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה). • השתמשי במנייה במהלך מצבים שגרתיים כדי להתאים בין שמות המספרים לבין כמויות, כגון: רכיסת כפתורים במעיל, נעילת נעליים, סידור צלחות (אחת לכל פעוט), ספירת הפירות בצלחת. לזכור את המנייה בהצבעה על כל אחד מן הפריטים, כך הילדים ילמדו לזכור את שמות המספרים (הבנה מתמטית: מספרים). • תני תחושת יכולת על גילויי עצמאות של פעוטות בעת שהם רוכשים מיומנויות, כמו, אכילה, התלבשות ועודדי אותם לכך. לדוגמה: כאשר פעוט מנסה לאכול באופן עצמאי, או כאשר הוא מנסה להכניס את ידו לשרוול הבגד (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • השתמשי בדקלומים ובשירים מוכרים ועודדי ילדים לנוע למשמע המוזיקה. חזרתיות מעודדת את הלמידה של דקלומים ושירים (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). • הציגי תמונות של הילדים ומשפחותיהם במקום נגיש לילדים, כך שתינתן הזדמנות לכל ילד להיזכר, להתחבר ולדבר על עצמו ומשפחתו בסיוע מבוגר. עודדי את הפעוטות להיזכר ולנקוב בשמות הדמויות והחפצים המופיעים בתמונות (התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). • הנהיגי שגרה שהפעוטות יכירו ואשר בה יוכלו לדאוג לחלק מצרכיהם. לדוגמה: רחיצת ידיים, תליית בגד, הנחת בגדים במגרה (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: זיכרון

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מחקה סדרת תנועות של עד שלוש תנועות במשחק קבוצתי; חוזר על מידע שנאמר לו; מעתיק צורות פשוטות (זיכרון קצר טווח וזיכרון עבודה). - זוכר סדר פעולות שגרתיות במהלך היום שלו ומצפה להן; משתמש שימוש גובר בשפה (זיכרון דקלרטיבי וזיכרון למיומנויות). - מפגין שימוש תקין בחוקי הדקדוק והתחביר בבניית משפטים (ראו התפתחות שפה). - חוזר על סדרת תנועות שתרגל (זיכרון למיומנויות). - מזהה אילו ילדים חסרים היום בכיתה (זיכרון דקלרטיבי). - מדבר על דברים שקרו "פעם" (זיכרון דקלרטיבי).	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - האם הפעוטות יודעים להתנהל בסביבתם. לדוגמה: מכירים וזוכרים את הסביבה הפיזית ושינויים בה, מכירים את סדר היום במסגרת החינוכית, לומדים ויודעים לשחק במשחקים השגורתיים בכיתה ובחצר. - האם הפעוט מספר לך על חוויות מזמנים שבהם אינו נמצא במסגרת החינוכית. למשל: על פגישה עם חבר אחר הצהרים, על חופשה, על חג. - האם הפעוטות זוכרים דקלומים וסיפורים ששמעו מספר פעמים. - האם הפעוטות זוכרים את מקום אחסון אביזרי המשחק בעת איסופם בתום הפעילות.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - עודדי את הפעוטות ללמוד את שמות חבריהם ולבטאם נכון (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - חזרי מדי פעם על סיפורים שהפעוטות כבר שמעו לא מזמן (ניצני אוריינות: קריאה). - מקדי את תשומת לב הפעוטות לסימנים, לסימונים ולסמלים בסביבה, כגון: תמרורים, שלטים, כתובות; הסבירי מה הם מייצגים, ועודדי את הפעוטות לזכור אותם (ניצני אוריינות: כתיבה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - בתום פעילות, ובמעבר לפעילות הבאה, שתפי את הפעוטות באיסוף אביזרי המשחק. הנחי את הילדים למיין ולקבץ את האביזרים השונים לקבוצות (למשל לפי צבע או לפי תפקוד). כל קבוצת אביזרים במכל משלה (הבנה מתמטית: מספרים). - ספקי ספרים בשפה זרה שחלק מילדי הכיתה דוברים כדי להעלות למודעות הפעוטות את ההבדל באופן הכתיבה של המילים ואת המודעות לשפות שונות (ניצני אוריינות: קריאה). - ספקי חומרים המייצגים טווח תרבותי רחב, כך שפעוטות יוכלו להיחשף לסמלים ולסימונים מוכרים להם מן הסביבה שמחוץ למסגרת החינוכית. לדוגמה: כתובות על תיקי קניות באנגלית, בערבית, ברוסית. (ניצני אוריינות: כתיבה).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: זיכרון

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - חוזר על דברי הילדים או הגננת. - מחקה תנועות של ילדים אחרים או של הגננת (זיכרון קצר טווח וזיכרון עבודה). - מדמיין חפץ כאשר הוא לא מולו; לומד מילים חדשות ללא קושי; חוזר על מילים ששמע בסיפור; מספר על אירוע פשוט מן העבר ברצף הנכון (זיכרון דקלרטיבי). - מבצע סדרות שונות של תנועות פשוטות המביאות לתנועה מורכבת. לדוגמה: החלקה, דשדוש רגליים, גלגול, זחילה, ניתור, קפיצה, גלישה, דילוג (זיכרון למיומנויות). - משתמש בתחביר נכון כדי לחבר בין רעיונות, להסביר מה קורה ולצפות מה יקרה אחר כך (זיכרון למיומנויות).	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - כיצד הילד מבטא רעיונות והתנהגויות שלמד מספרים או מאחרים.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - הקריאי לילדים סיפורים מוכרים תוך עצירה מדי פעם כדי לאפשר להם להמשיך מילה או משפט מזיכרונם (ניצני אוריינות: קריאה). - עודדי וסייעי לילדים לכתוב את שמם (ניצני אוריינות: כתיבה). - הקריאי לילדים סיפורים שבהם הגיבור חווה רגשות וקשיים. שוחחי עימם על הסיפור. האם חוו דבר מה דומה? עודדי את הילדים להקשיב ולהגיב אחד לשני (ניצני אוריינות: קריאה). - סייעי לילדים להרחיב את טווח המיומנויות שלהם בעת משחק או תפעול עצמאי של אובייקטים טכנולוגיים (הבנת העולם: טכנולוגיה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - שחקי משחקים (בקבוצה קטנה) המערבים הקשבה למתן אות חוזר, כמו: "המלך אמר", "מוכנים היכון" (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - ספקי לפעוטות שגרה ומטלות מוכרות בכיתה, כמו: ניקוי אבק, סידור משחקים, עריכת שולחן (התפתחות רגשית חברתית: ויסות רגשות וויסות עצמי). - הקצי "מרחב האזנה" בכיתה, שבו ילדים יוכלו להאזין לסיפורים, לדקלומים ולמוזיקה. הקשבה חוזרת עוזרת להכרה ולזכירה (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - נצלי הזדמנויות להקשיב לקולות הנשמעים בדרך כלל בסביבה (ציפורים, מכונות, מטוסים) ושוחחי עם הילדים על אורך הצליל, גובהו, עוצמתו ומידת מוכרותו. הרחיבי על מקור הצליל, הקשיבי לדברי הילדים והרחיבי את דבריהם (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	- משחק במשחק דמיוני שיש בו רצף פעולות שלמד, זוכר תפקידים שהיו לילדים אחרים בעבר (זיכרון דקלרטיבי). - שמסדרים, יכול להיזכר בחפץ שהוא עצמו הניח לא במקום (זיכרון דקלרטיבי).			- ספקי דרכים מגוונות לשימור זיכרונות מאירועים מיוחדים: יצירת ספר, איסוף תמונות, הקלטה, ציור, כתיבה, קישוט (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה). - ספקי לילדים אביזרים, תלבושות, חפצים כדי להציג בתנועה ובמלל סיפור מוכר. שוחחי עימם על הדמויות ומה הן מרגישות (תקשורת ושפה: הבנה).

טבלה 2- קשב ותפקודים ניהוליים

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36
חודשים

התפתחות חשיבה וקוגניציה: קשב ותפקודים ניהוליים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים - שם לב למתרחש בסביבתו כבר מלידה. - מבחין בשינוי פתאומי בסביבה (צלצל, קול, אור) ומגיב אליו בסדרה מותאמת של פעולות (דריכות קשבית). התפתחות הפניית הקשב של הפעוט: - מתעניין בצורות פשוטות, בצבעים בניגודיות גבוהה. - בגיל שלושה עד ארבעה חודשים מפנה את הקשב לגירוי מסוים (קולה של המטפלת) ולא לגירוי אחר (קולות הילדים). - נרגע ודעתו מוסחת כאשר המבוגר מפנה את הקשב לגירוי אחר (קולי או חזותי). - בהדרגה משפר את יכולתו להתמקד במאפייני חפץ מסוים. יכולת זו מסייעת לו לזכור את החפץ ולהכיר אותו מאוחר יותר.	- מהם ביטויי הערנות שהתינוק מפגין לסביבה וכלפי מי (מבוגרים חדשים/ מוכרים, ילדים, חפצים, קולות, צלילים). - מהו אופן המשחק של התינוק בצעצועים, מהו משך המשחק, האם הוא מתמקד בחלקים שונים של הצעצוע.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - כאשר התינוק משחק בחפץ ומאבד בו עניין, סובבי אותו כך שיראה בו דבר מה חדש. בכך תעזרי לתינוק להאריך את משך הקשב שלו (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסור מוטוריקה). - התבונני, ביחד עם התינוק, כשהוא בזרועותייך, בתמונות של חפצים, בעלי חיים וכדומה; מקדי את התינוק אליהם באמצעות הצבעה ותני להם משמעות מילולית ורגשית (ניצני אוריינות: קריאה). - שקפי ותני משמעות למה שתינוקות ממוקדים בו ומגלים בו עניין, למשל, כשתינוק מצביע על חפץ, אמרי מה שם החפץ והרחיבי מעט. - השתמשי בשינויי אינטונציה בקולך כדי לעודד תינוקות להיות מכווננים וקשובים ונסי ליזום תקשורת מילולית עם התינוקות והפעוטות ולמקד אותם באמצעות קשר עין וגיוון באינטונציה (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - הניחי חפץ מעניין במרחק נגיעה מהתינוק כדי לעודד אותו לזחול, להגיע אל החפץ ולחקור אותו. אפשר לו לחקור את החפץ בזמן ובקצב שלו, בטרם תניחי חפץ אחר (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסור מוטוריקה). - זמני לתינוקות כדורים, גלילים, שקיות תחושה וכדומה, כדי לאפשר להם להתנסות במיומנויות תנועה וחקירה. לשם החקירה על התינוק לערוך השוואות, דבר המחייב קשב וזיכרון עבודה (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - צרי סביבה מגרה אך מותאמת (ולא מציפה), המזמינה תגובות מתינוקות וממבוגרים לגעת, לחייך, להרגיש ולחקור (תקשורת ושפה: הבנה).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	- בגיל חצי שנה מעדיף לשחק עם צעצועים מורכבים יותר מאשר עם צעצועים פשוטים. לדוגמה: צעצוע הכולל אור לעומת צעצוע ללא אור. - בגיל חצי שנה יכול להתמקד בחפץ או באדם למשך דקה בערך. - בגיל שמונה חודשים משחק בצעצוע מסוים מספר דקות ואז עובר לשחק בצעצוע אחר, ויכול לחזור שוב לצעצוע הראשון. - שם לב למשחקם של אחרים. - מתמקד במטפלת בעת שהיא באינטראקציה עם תינוק אחר.	2/2	- הקפידו לאפשר לתינוקות אכילה ושינה על פי צרכיהם האישיים. הקפדה זו תורמת להם להיות קשובים ומרוכזים בעת פעילות (התפתחות רגשית-חברתית חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות). - ספקי לתינוקות מספר חפצים מאותו סוג בתוך סלסילה וכן חפץ אחד מסוג אחר, כך מתאפשרת אבחנה בהבדל הכמותי באמצעות משחק חופשי (הבנה מתמטית: מספרים). - כשאת נמצאת עם תינוק באינטראקציה אחד על אחד, שימי לב לאיתותים אופייניים שלו המסמנים את מוכנותו להיות מעורב באינטראקציה (engage) (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - לזכור את ביטויי ההתנהגות של התינוקות בתיאור החפץ, הקול, האדם שבו התינוק מתמקד ובמתן שם לפעולה שהם עושים, או בקישור הפעולה לתוצאה. לדוגמה: "אתה מסתכל על המנורה".... "אתה מרגיש את החיתול הרך".... "כשאתה לוחץ חזק, הפילון קופץ" (תיווך למשמעות) (הבנת העולם: העולם החי והדומם).	

התפתחות חשיבה וקוגניציה: קשב ותפקודים ניהוליים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים - יכולת הפניית הקשב של הפעוט משתפרת. הוא יכול לבחור להתמקד בגירוי מסוים (צעצוע, למשל) ולאחר שסיים לחקור אותו לעבור לגירוי אחר. - יכול לעכב תגובה. לדוגמה, לשחק משחקים "מצחיקים" הדורשים ממנו לעכב תגובות שגרתיות כדי לבחור בתגובות פחות צפויות (להאכיל בובת ילד עם כפית של תינוק, ובובת תינוק עם כף של ילד גדול). - נעזר בידע שיש לו על מהלך סדר היום כדי למקד את הקשב במה שקורה תוך ידיעה מה יקרה אחרי. - כמות הזמן שהפעוט משקיע בפתרון בעיות, עולה. עם זאת, עדיין זקוק לעזרה ולהכוונה.	- כיצד משתנה יכולת הוויסות של תינוקות ופעוטות שונים במהלך סדר היום ובפעילויות השונות במסגרת החינוכית. מהם פרקי הזמן ביום שבהם כל אחד מהתינוקות והפעוטות קשוב ורגוע, מתי ובאילו מצבים הוא אינו רגוע. - מהו משך הזמן הרציף שבו הפעוט חוקר באופן פעיל צעצוע מסוים ומה קורה כאשר הוא מאבד עניין בצעצוע שאתו הוא משחק. - כשאת משנה את פני הסביבה, האם התינוקות והפעוטות השונים מגלים התעניינות בסביבה החדשה.	- דברי עם תינוקות ופעוטות גם בעת הטיפול בהם. הקשיבי למה שיש להם לומר בהשמעת קולות, במחוות או במלל (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - הציבי לתינוקות ולפעוטות גבולות וכללים ברורים ועקביים, תואמי גיל. לדוגמה: איפה אוכלים ואיפה לא, איך מתנהגים לחברים ואיך לא, מה מותר ומה אסור. בכך תעודדי את התפתחות היכולת שלהם לעכב תגובה. כל זאת, בצד רגישות, תמיכה וניסיונות הרגעה במקרה הצורך (התפתחות רגשית-חברתית: ויסות התנהגות וויסות רגשות).	- דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - כאשר נרכשו המיומנויות הפיזיות הנדרשות, הדגימי לפעוטות כיצד לשתף פעולה במשחקים שבהם ניתן לגלגל, לזרוק ולתפוס כדורים או חפץ משחק אחר (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - אפשרי לפעוטות להתנסות במגוון אובייקטים. עודדי וסייעי להם להתבונן על אובייקטים מזוויות שונות (הבנה מתמטית: מספרים). - אפשרי לפעוטות לשחק בקוביות, בכדורים, במכוניות, במשחקי השחלה (פונפונים, מקלות וכדומה), במגוון גדלים, צבעים ומחומרים שונים. תארי את הצבע ואת האובייקט במילים. הציעי להם לשחק בשני אובייקטים בו־זמנית (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורimotוריקה).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- יכול להתמקד במטפלת ולהתעלם מן הגירויים שברקע. - בסביבות גיל שנה יכול להתמקד בחפץ או בצעצוע ולחקור אותו למשך זמן של עד שתי דקות. - יכול להתייחס לשני אובייקטים בו־זמנית. - משווה בין חפצים.		- מקדי את התינוקות והפעוטות למה שעשוי לעורר עניין באזורים השונים של הכיתה והחצר. תני משמעות לדבר והרחיבי באופן מותאם למצב. לדוגמה: "תראו את הבימבה החדשה. בואו נספור כמה גלגלים יש לה ונראה כמה מהר היא נוסעת"; "תראו כמה הרבה עלים נשרו מהעץ" (הבנת העולם: העולם החי והדומם). - אפשרי בחירה: זמני צעצועים וגירויים מגוונים, כגון בובות, קוביות, כדורים; בעת הארוחה גווני במאכלים שונים, כגון ירקות ופירות. עודדי יוזמה של פעוטות ואפשרי להם בחירה במהלך סדר היום (התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). - עודדי מגע מותאם בין תינוקות ופעוטות. לדוגמה: הדגימי נגיעה עדינה במקום מכה (התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים).	שני וחדשי את פני הסביבה החינוכית בהתאמה לגיל התינוקות והפעוטות כדי לעודד אותם להשתמש בכל החושים, לנוע בחופשיות בתוך המרחב המשתנה ולחקור אותו (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: קשב ותפקודים ניהוליים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
16-26 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - יכול להתמקד שתיים עד שלוש דקות במשחק בעת המתנה לפעילות אחרת. - מבצע סדרת פעולות מכוונות למען השגת מטרה. לדוגמה: מציב שרפרף על יד כוננית; לוקח קופסת משחק ומבקש מהמטפלת לבוא לשחק אתו; עושה אמבטיה לבובה, מלביש אותה בפיג'מה ומשכיב אותה לישון (זיכרון העבודה). - יכול לשחק במשחק בדרך שונה מהמקובל (גמישות קוגניטיבית). - משחק במשחק דמיוני. - מקשיב בריכוז לסיפור שמקריאים לו, אם מתייחסים אליו אישית וממקדים את תשומת לבו. - נותן לפעוט אחר משחק שמשחק בו כאשר מתבקש על ידי המחנכת (עיכוב תגובה).	- כיצד משתנה יכולת הוויסות של הפעוט במהלך סדר היום ובפעילויות השונות במסגרת החינוכית. מהם פרקי הזמן ביום שבהם הוא קשוב ורגוע, מתי ובאילו מצבים הוא אינו רגוע. - מהו משך הזמן הרציף שבו הפעוט חוקר באופן פעיל צעצוע מסוים ומה קורה כאשר הוא מאבד עניין בצעצוע שאתו הוא משחק.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים סייעי לפעוטות במצבי מצוקה לווסת את רגשותיהם ואת התנהגותם בליטוף, בקרבה פיזית, בדיבור רך אך אסרטיבי, תוך שיקוף ומתן משמעות לרגשות ולהתנהגויות שהילדים מפגינים (התפתחות רגשית חברתית: ויסות התנהגות וויסות רגשות).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - תכנני פעילויות ומשחקים המעודדים פעוטות להקשיב ולהבחין בין צלילים וקולות (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - ציידי את פינת המשחק הדרמטי באביזרים שניתן לארגנם ולחלקם לקטגוריות (הבנה מתמטית: מספרים). - הקפידו בקישוט הכיתה בתמונות המשקפות מגוון תרבותי, למשל, לבוש מתרבויות שונות. מקדי את הפעוטות להבדלים התרבותיים. בדרך זו תטפחי את יכולות הקשב שלהם ואת זיכרון העבודה שלהם (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה). - ספקי ספרים וצילומים בנושא שונות והבדלים בין ילדים (כולל ילדים עם מוגבלויות) וכן בין אנשים בגילאים שונים (כולל אנשים בגיל זקנה). שימי לב אם פעוטות מתייחסים למאפיינים מבדילים (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים				• בעת משחק עם קוביות צבעוניות, ניתן להפוך את הפעילות למשחק של חלוקה לקבוצות על פי צבע. לפני המשחק סדרי את הקוביות בקבוצות על פי צבע. שימי לב האם הפעוטות קשובים לך ומחקים אותך. האם הם משייכים קובייה לקבוצת צבע שאליה היא שייכת? (הבנה מתמטית: מספרים).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: קשב ותפקודים ניהוליים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	- מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים - יכול להתמקד במשך שלוש עד שמונה דקות בפעילות מסוימת. - מתאמץ כדי להגיע למטרה שמעוניין בה. - גמיש יותר בעניין חוקי משחק ויכול להחליף את אופן המשחק, למשל לעבור בין דילוגים לקפיצות. - משחק משחקי "כאילו". מסוגל לשנות דמות כשמשחק משחק דמיוני. - מחפש ומוצא ספר מסוים ומבקש מהמחנכת שתקריא לו. - חוזר לפאזל קשה שניסה להרכיב ולא הצליח. - מחליף תפקידים במשחק תפקידים. - יכול לבחון נקודות מבט שונות בזמנית (זיכרון העבודה המתפתח מאפשר זאת).	- כיצד משתנה יכולת הוויסות של הפעוט במהלך סדר היום ובפעילויות השונות במסגרת החינוכית. מהם פרקי הזמן ביום שבהם הוא קשוב ורגוע, מתי ובאילו מצבים הוא אינו רגוע. - מהו משך הזמן הרציף שבו הפעוט חוקר באופן פעיל צעצוע או משחק - כיצד הפעוט מגיב ומה הוא עושה כאשר אינו מצליח להגיע למטרה שבה הוא מעוניין. - מהו משך הזמן שבו פעוטות שונים פעילים באינטראקציה חברתית.	- דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - תכנני פעילויות, לבד או בקבוצה קטנה, המערבות תנועה ועצירה בליווי דקלום ו/או מוזיקה ("גלגל וגלגל ועצור!") (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורמוטוריקה). - שוחחי עם הפעוטות על הבחירות שלהם בעת הארוחה ועודדי אותם לנסות מזונות חדשים ובריאים (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - חזרי שוב ושוב על דקלומים, חריזה, מקצב וליווי בשינוי אינטונציה. עודדי את השתתפות הילדים, מקדי למילים ולצלילים מסוימים (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - עודדי פעוטות ללמוד את שמות חבריהם. הפני את תשומת לב הפעוט אל חבר בכיתה, ולווי את הפנייה אל החבר תוך אמירת שמו (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב).	- דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - בתום פעילות, ובמעבר לפעילות הבאה, שתפי את הפעוטות באיסוף אביזרי המשחק. הנחי את הילדים למיין ולקבץ את האביזרים השונים לקבוצות. לדוגמה: לפי צבע או לפי תפקוד. כל קבוצת אביזרים במכל משלה (הבנה מתמטית: מספרים). - הקפידו לצמצם רעשי רקע למינימום אפשרי. השמיעי מוזיקה לפרקי זמן קצרים ולמטרה מסוימת. הדבר יסייע לפעוטות במיקוד הקשב לפעילות (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - הננישי את המשחקים, הספרים, החומרים לפעוטות, בהתאמה לגובהם וליכולתם, כדי שיוכלו לעשות בחירות באופן עצמאי (התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים			- הפני את תשומת לב הפעוטות לרעשי רקע מכלי עבודה, או לקולות שמשמיעים בעלי חיים ומקדי אותם בהם. הרחיבי בנוגע לצלילי השפה של בעלי חיים שונים (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - דברי עם הפעוטות על בחירות שעשו וסייעי להם להבין שבחירה שבחרו פרושה ויתור על בחירה אחרת (התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). - תרגלי עם הפעוטות הוספה והחזרה של חפצים תוך כדי ספירת אלו שהוצאו, אלו שהוחזרו ואלו שנשארו (הבנה מתמטית: מספרים). - סייעי לפעוטות להכיר ולהבין את הכללים המתחייבים במשחק משותף. לדוגמה: להמתין בתור (התפתחות רגשית חברתית: בניית מערכות יחסים).	- ודאי שבכיתה יהיו מתחמים המאפשרים הבעה של מצבי רוח ורגשות שונים של הפעוטות, כאלו המאפשרים להיות שקטים ורגועים וכאלו המאפשרים חקירה פעלתנית ותנועה (התפתחות רגשית חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות). - קשטי את הכיתה בתמונות מתרבויות שונות - למשל של כלי נגינה, והדגימי לילדים כלים אלו. הגיוון מאפשר השוואה (הבנת העולם: הסביבה האנושית - אנשים וקהילה). - אפשרי לפעוטות להתנסות בחלוקת קבוצת "פריטים" לחבריהם באופן שווה, כך שכל אחד יקבל מספר פריטים זהה. לדוגמה: חלוקת צבעים: שלושה צבעים לכל אחד מהילדים מתוך קבוצה של תשעה צבעים (הבנה מתמטית: מספרים).

התפתחות חשיבה וקוגניציה: קשב ותפקודים ניהוליים

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • תכנני פעילויות שבהן ילדים יכולים להתנסות באופנים מגוונים ובמהירויות שונות מצבי שיווי משקל, קליעה למטרה, גלגול, בעיטה בכדור, זריקה ותפיסה (לבד או בקבוצה קטנה) (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה). • תכנני פעילויות המאפשרות לילדים לנוע באופנים מגוונים ובמהירויות שונות, כולל קפיצה, הליכה וריצה (לבד או בקבוצה קטנה) (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה). • אפשרי לילדים בחירה. דברי איתם על בחירותיהם. מדוע בחרו לשחק במשחק מסוים או לדפדף בספר מסוים (תקשורת ושפה: הבנה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • שוחחי עם הילדים על פעולותיהם וסייעי להם לבטא את מחשבותיהם על הפעולות שהם מבצעים. הקשיבי לרעיונותיהם, הרחיבי אותם בהתאמה, תוך כדי לקיחת תורות ושיח (תקשורת ושפה: הבנה). • הפני את תשומת־לב הילדים ועודדי אותם להבחין בשינויים הקורים בגופם לאחר פעילות פיזית. לדוגמה: דפיקות הלב (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). • שחקי בקבוצה קטנה משחקים המערבים הקשבה למתן אות, כמו: "המלך אמר", "מוכנים היכון" (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת־לב). • הדגימי כיצד את משיימת ומווסתת את רגשותייך. לדוגמה: "אני כועסת כרגע וצריכה להירגע, לכן אני עוצרת ונושמת עמוק" (התפתחות רגשית חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות).	• כיצד משתנה יכולת הוויסות של הילד במהלך סדר היום ובפעילויות השונות במסגרת החינוכית. מהם פרקי הזמן ביום שבהם הוא קשוב ורגוע, מתי ובאילו מצבים הוא אינו רגוע. • מהו משך הזמן הרציף שבו ילדים שונים חוקרים באופן פעיל צעצוע או משחק. • האם בעת משחק חברתי הילד משלב חפץ באופן מותאם. • כיצד הילד מגיב ומה הוא עושה כאשר אינו מצליח להגיע למטרה שבה הוא מעוניין. • האם הילד משתלב בפעילות שיש בה מספר ילדים. • מהו משך הזמן שבו ילדים שונים פעילים באינטראקציה חברתית.	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • יכול להתמקד שבע עד שמונה דקות בפעילות מסוימת מבלי להיות מוסח. • יכול להתמקד במשך כ-15 דקות במגוון פעילויות המוצעות לו, למשל לשחק בחדר שיש בו מגוון צעצועים. • יכול לשים לב ליותר מדבר אחד בו זמנית. לדוגמה: לבנות דגם מקוביות או מלגו וגם לשים לב למשחק שבו משחקים ילדים אחרים ולעבור לשחק בו בהמשך (זיכרון עבודה). • משנה את כללי הפעילות כשמתבקש לכך, גם תוך כדי ביצוע הפעילות. • לדוגמה: משנה את ארגון הקוביות על המדפים לא לפי צבע/צורה, אלא לפי גודל (גמישות קוגניטיבית). • משלב בין מציאות לדמיון. לדוגמה: מספר חוויות ומשלבן עם הדמיון (גמישות קוגניטיבית).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	- יכול להמתין בתור ליציאה מהכיתה או לחכות לקבלת משחק. - יכול לחלוק חפצים וצעצועים, ולקחת תורות. - בעת פעילות עשוי לדבר עם חבר על נושא שאינו קשור לפעילות. - משתדל לא לחזור על טעות שעשה. - יכול להחליף תפקידים במשחק תפקידים. - מסתגל לשינויים בסדר היום בגן. - יכול לנבא השלכות של מעשיו.	2/2	מקדי את תשומת ליבם של הילדים לחלקים המרכיבים צעצועים, כלים ומכשירים טכנולוגיים פשוטים. הקשיבי לשאלות הילדים והרחיבי בהתאמה. (הבנת העולם: טכנולוגיה).	- נצלי הזדמנויות להקשיב לקולות הנשמעים בסביבה (ציפורים, מכוניות, מטוסים) ושוחחי עם הילדים על אורך הצליל, גבהו וכדומה. הרחיבי על מקור הצליל, הקשיבי לדברי הילדים והרחיבי את דבריהם (תקשורת ושפה: הקשבה ותשומת לב). - ספקי חומרים מגוונים למשחק תפקידים. משחק תפקידים מזמן התנסות המפתחת יכולת עכבה וגמישות קוגניטיבית (התפתחות רגשית חברתית: ויסות רגשות וויסות התנהגות) - אפשרי לילדים לסדר את הצעצועים הפזורים מחדש, פעם לפי משחק ופעם לפי צבע (הבנה מתמטית: מספרים). - תני בידי הילדים מצלמה כדי שיוכלו להפעילה במהלך היום ולצלם דברים שמעניינים אותם. שאלו אותם מדוע הם מעדיפים להתמקד בדבר אחד ולא באחר? (הבנת העולם: טכנולוגיה).

טבלה 3- תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36
חודשים

התפתחות חשיבה וקוגניציה:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • ספקי צעצועים ומשחקים רחיצים המשמיעים קולות או זזים בעקבות מגע והניחי אותם בקרבת התינוקות כדי לגרות אותם לנסות ולהגיע אליהם באמצעות מתיחת ידיים והפעלת רגליים (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסורמוטוריקה). • ספקי לתינוקות חפצים יומיומיים בגדלים שונים, מחומרים שונים ובצורות שונות, כדי שיוכלו לחקור באופן עצמאי. לדוגמה: מכלים, בקבוקי פלסטיק, קופסאות קרטון. זכרי לחדש - ערכי בהדרגה ובזהירות שינויים מותאמים בסביבה המוכרת (הבנת העולם - העולם החי והדומם). • ספקי לתינוקות גירויים שיעניינו אותם לחקירה עצמאית. לדוגמה: מראה, ספר, כדור, בובה (תקשורת ושפה: הבנה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • דברי עם התינוקות על מה שאת מבחינה שמעניין אותם במרחב, תני שם לדברים ולמאפייניהם. לדוגמה: "את מנסה להגיע לקשקשן? זה קצת רחוק, תנסי, אולי תתקדמי" (הבנה מתמטית: צורות, מרחב, ומדידה). • עודדי תינוקות לחקור את סביבתם הקרובה. הניחי אביזרים ומשחקים בטיחותיים על ידם או תלי מעליהם, כדי לגרות את סקרנותם ואת רצונם לגעת בהם (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). • אפשרי משך זמן בהתאמה לאיתותי התינוק, כדי לתת לו לחקור חפץ שהוא ממוקד בו. הימנעי מהצעת פעילות חדשה בשעה שהתינוק עדיין מתנסה בחקירה עצמאית קודמת (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון).	• האם התינוק מתמקד במטרה שאינה בטווח השגתו המיידי. • באיזו מידה התינוק מתמיד במאמציו לפתור בעיות. כיצד הוא מגיב ומה הוא עושה אם אינו מצליח. • שימילב להבדלים בין התינוקות בעת שהם פותרים בעיה דומה.	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מנסה לבצע פעולות שונות באמצעות גופו כדי לפתור בעיות. למשל: מנסה לגעת בכדור כאשר הוא מתגלגל לידו, כדי לקרב אותו אליו ולתפוס אותו. • משמיע קולות כדי להשיג תשומת לב. • חוקר חפצים באמצעות הידיים והפה, כדי להכירם. • בגיל חצי שנה בערך יכול לערוך השוואה בין שני מצבים פשוטים בור זמנית. למשל, צלחת שבה שני חפצים לעומת צלחת שבה שלושה חפצים. יכול גם לזכור לזמן קצר. למשל, אם היו שלושה חפצים בצלחת ואחד נלקח, הוא מחפש את החפץ החסר. • מחפש חפץ מתחת לצעיף או לשמיכה כדי לשחק אותו.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	• מנסה להגיע לחפץ שני בעת שמחזיק חפץ אחד. • מתמיד במאמציו: מתמקד בחפץ שאינו יכול להגיע אליו ומנסה שוב ושוב להגיע אליו.	2/2		• צרי סביבה מגרה אך מותאמת (ולא מציפה), המזמינה תגובתיות מתינוקות וממבוגרים לגעת, לחייך, להרגיש ולחקור (תקשורת ושפה: הבנה). • ספקי גירויים במרחב הכיתה שיעודדו תינוקות לנוע באופן חופשי במרחב, להתבונן באובייקטים ולחקור אותם (הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה). • ספקי אביזרים, צעצועים ומשחקים שניתן למצוץ, לדחוף, למעוך ולהחזיק כדי לעודד חקירה חושית עצמאית. לזווי את תנועותיהם של התינוקות במלל: שקפי ותני משמעות לפעולה שהם עושים (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). • ספקי לתינוקות סלסלות שבהן גירויים מסוגים שונים, במרקמים שונים, למשחק ולחקירה עצמאיים. תינוקות נבדלים זה מזה בהעדפותיהם. אחדים מעדיפים אובייקטים שניתנים לסחיטה, כגון ספוג, כדורים רכים, או צעצועים רכים, אחרים מעדיפים צעצועים קשיחים או כאלה המשמיעים צלילים (חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד").

התפתחות חשיבה וקוגניציה:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - יכולת ההתמדה עולה וגם משך הזמן המוקדש לפתרון בעיות ואתו רמת המורכבות של הפתרון. - למשל: מטלטל חפצים או לוחץ עליהם כדי לגרום לקול/אור להופיע שוב ושוב. - יכול לעקוב אחר סדרת הוראות פשוטה כדי לפתור בעיה. - משתמש בחפץ אחד כדי להגיע לחפץ אחר. למשל: מושך שמיכה כדי להגיע לצעצוע שנמצא עליה. - מנסה להגיע לחפץ שלישי בעת שמחזיק כבר בשניים. - מסובב מכסה כדי לפתוח ולהגיע למה שנמצא בתוך מכל.	- האם התינוק והפעוט מתמקד במטרה שאינה בטווח השגתו המיידי. - באיזו מידה התינוק והפעוט מתמיד במאמציו לפתור בעיות. כיצד הוא מגיב ומה הוא עושה אם אינו מצליח. - האם שמתלב לאופן פתרון בעיה מפתיע. עד כמה שונה פתרון זה מפתרונות שתינוקות ופעוטות אחרים מצאו לאותה הבעיה.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - עודדי פעוטות לחקור את סביבתם הקרובה. הניחי אביזרים ומשחקים בטיחותיים על ידם, כדי לגרות את סקרנותם ואת רצונם לגעת בהם ולחקור אותם (<i>חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון</i>). - דברי עם הפעוטות על קושי או תהייה שבה הם נתקלים. לדוגמה: "איפה הנעל השנייה?" "מה קרה לגרב?" "מה קרה ליוסי?" שימילב אם הם זקוקים לסיוע שלך בפתרון הבעיה (<i>התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי</i>).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - הציעי לפעוטות פאזל צורות פשוטות (עיגול, ריבוע, משולש). סייעי להם בתיווך לוויסות התנהגות (במלל ו/או בהדגמה) כדי שיצליחו להתאים ולהניח את החלקים במקומות המתאימים. לדוגמה: "תסובבי עוד קצת את המשולש כדי שיכנס בדיוק לפה..." (<i>התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסור מוטוריקה</i>). - אפשרי לפעוטות לשחק בקוביות, בכדורים, במכוניות, במשחקי השחלה (פונפונים, מקלות וכדומה) במגוון גדלים, צבעים, ומחומרים שונים. תארי את הצבע ואת האובייקט במילים (<i>התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסור מוטוריקה</i>). - שחקי (בקבוצה קטנה) משחקי החבאת חפצים כשאת בתוך חלל הכיתה או מחוצה לה, בחצר (הבנת העולם: העולם החי והדומם).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	- מתכנן את תנועותיו, למשל, זוחל מעבר לערמת צעצועים כדי להגיע לצעצוע מסוים שמעניין אותו. - מתאים צורה פשוטה (עיגול, ריבוע) ומניח אותם בפאזל צורות.	2/2		- הציעי לפעוטות חומרים, כמו: בצק, חמר, שבהם ניתן להטביע סימנים על ידי ערבוב, לחיצה, או על ידי פעולה אחרת. לוו את פעילות הילדים במלל ובשיום הפעולות (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה). - הציעי לפעוטות "גרוטאות" - חפצים ואביזרים מחיי היומיום. לדוגמה: מכשיר טלפון ישן, כף עץ, ארגזי ירקות מקרטון. עודדי אותם לגעת בהם ולחקור אותם (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). - הציעי לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, התנסות בחקירה ומשחק עם בובות, כלי אוכל מיניאטוריים וכלי תחבורה מותאמים לגיל הילדים. עודדי אותם לגעת בהם ולחקור אותם (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). - הציעי מידי יום התנסות בחול ובמים, בקבוצה קטנה, בתחילה ללא אביזרים מתווכים ובהמשך עם מגוון אביזרים (חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"). - ספקי מגוון גירויים עם כפתורים, מכסים, מפתחות, בגודל מתאים, תוך הקפדה על בטיחות הילדים, מה הם עושים איתם? (הבנת העולם: טכנולוגיה).

התפתחות חשיבה וקוגניציה:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים • מנסה לפתור בעיה בדרכים שונות, למשל: מנסה לזחול כדי להגיע לכדור מתחת למדף, ואם לא מצליח משתמש במקל למטרה זו; מביא שרפרף ועולה עליו כדי להגיע למה שגבוה ממנו. • מבקש עזרה ממבוגר בפתרון בעיות. למשל: מושיט למחנכת צעצועים או משחקים שהוא מתקשה להפעילם. • מחקה אחרים בפתרון בעיה זהה שניצבת בפניו.	• האם הפעוט מתמקד במטרה שאינה בטווח השגתו המיידי. • באיזו מידה הפעוט מתמיד במאמציו לפתור בעיות. כיצד הוא מגיב ומה הוא עושה אם אינו מצליח. • האם שמת לב לאופן פתרון בעיה מפתיע. עד כמה שונה פתרון זה מפתרונות שפעוטות אחרים מצאו לאותה הבעיה.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • הדגישי את הדברים המבדילים בין חפצים. לדוגמה: מה ההבדל בין כף לכפית? (הבנה מתמטית: צורות, מרחב, ומדידה). • בזמן הארוחה אפשרי לפעוטות הבשלים לכך להתמודד באופן עצמאי עם אכילה בידיים, להשתמש בכפית או במזלג (התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). • שוחחי עם הפעוטות על האופן שבו הם חוקרים ולומדים איך לדחוף, להרים, ללחוץ על חלקים של צעצועים או של ציוד ביתי ולתפעל אותם (הבנת העולם: טכנולוגיה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים • תני לפעוטות חפצים ואביזרים שיאפשרו להם להיות שותפים (לבד, בזוג ובקבוצה קטנה) בעבודות, כמו: טאטוא, האכלת בעלי חיים, חפירה לצורך שתילה, מזיגה ממכל למכל (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה). • ספקי לפעוטות אביזרים המאפשרים בנייה ויצירה תלת־ממדית. לדוגמה: הדבקה של קופסאות קרטון בגודל מתאים. לוו את פעילות הילדים בתיאור הפעולות שלהם ובמתן תחושת יכולת המעודדת אותם להתמדה בפעילות (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים		2/2		- תכנני זמן נוסף כדי לסייע לפעוטות במעברים, באמצעות הצעת פעילות למשך זמן המעבר (כגון: דפדוף בספרים או בשבועונים, השחלות וכדומה) ו/או באמצעות שיתוף הילדים בפעילות המלווה את המעבר. עודדי את הילדים ליזום פעילות, כך המעבר יהפוך לפעילות בפני עצמה. לדוגמה: ניקוי השולחן לאחר הארוחה או סידור השולחן לפני הארוחה (התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). - תכנני פעילויות, בקבוצה קטנה וספקי אביזרים מתאימים כדי לעודד פעוטות למשחק דמיוני. לדוגמה: ארגון פינת משק הבית באופן המרמז על ארוחה או רחצה באמבטיה (הגשה מרמזת) תוך ליווי הארגון במלל (תקשורת ושפה: הבנה). - אפשרי פרקי זמן של משחק חופשי במהלך סדר היום, שבהם הפעוטות יכולים לבחור בעצמם חומרים וחברים למשחק ולפעול באופן עצמאי ככל האפשר. תמכי בפעולותיהם באמצעות נוכחות ותיווך בפתרון בתכנון ובפתרון בעיות במידת הצורך (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון).

התפתחות חשיבה וקוגניציה:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - שואל לגבי הסביבה וחפצים בה. למשל: "מה זה?" - משתמש בידע קודם כדי לפתור בעיה, למשל: מנסה ללחוץ על כל לחצן במשחק כי יודע שאם לוחצים קורה משהו מעניין. - משתמש בחפץ מסוים כדי להשיג מטרה הקשורה בשימוש בחפץ אחר (שימוש מורכב בכלים). למשל: מעמיס על משאית צעצוע חלקי משחק כדי להעבירם ממקום למקום. - נהנה למיין חפצים לפי גודל או צורה. - לומד מניסיונות לא מוצלחים. למשל: לומד להכניס צורות שונות לפתחים המתאימים להם לאחר חוסר הצלחה קודם בהתאמת הצורה אל הפתח המתאים לה.	- האם הפעוט מתמקד במטרה שאינה בטווח השגתו המיידי. - באיזו מידה הפעוט מתמיד במאמציו לפתור בעיות. כיצד הוא מגיב ומה הוא עושה אם אינו מצליח. - האם שמת-לב לאופן פתרון בעיה מפתיע. עד כמה שונה פתרון זה מפתרונות שפעוטות אחרים מצאו לאותה הבעיה.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - צרי הזדמנויות שיאפשרו לפעוטות לפתח עצמאות, כמו: סבון ומגבות קטנות בהישג יד ובבטיחות (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - בחרי סיפורים המבטאים את התוצאות של בחירות מסוימות (התפתחות פיזית: מודעות לגוף, בריאות ושלומות). - בעת משחק עצמאי סייעי לפעוטות בפיתוח השליטה הטכנולוגית על צעצועים מכניים/אלקטרוניים. במקום שבו ילד זקוק לסיוע בהפעלה, הציעי דרך יעילה ומותאמת להפעלה. - לדוגמה: "אולי כדאי ללחוץ יותר חזק כדי שהמכסה יפתח?" (תיווך לוויסות התנהגות). (הבנת העולם: טכנולוגיה).	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - זמני לפעוטות מגוון של פעילויות כך שילדים יחוו התנסויות וחוויות מגוונות עם מגוון גירויים וחומרים (התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי). - ספקי לפעוטות אביזרים מעניינים ומרגשים למשחק חופשי, כדי לעורר את סקרנותם ואת השיח ביניהם (כובעים, תיקים, פרטי לבוש, ספרים, חפצי בית, צדפים, ועוד). שיימי את החפצים עבור הילדים והרחיבי בהתאמה לתגובתם (תקשורת ושפה: הבנה). - ספקי קופסאות עם אביזרים מעניינים שיעודדו רעיונות משחק של הפעוטות בהקשר לסיפור שסופר (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים		2/2	• שוחחי עם הפעוטות על מנגנון הצעצוע או המכשיר שמעניין אותם או שאתו הם מתעסקים. מה תפקידו, מה הם יכולים לעשות אתו ובאיזה אופן, כדי שהשימוש בו יהיה בטיחותי (הבנת העולם: טכנולוגיה). • הציגי בפני פעוטות הוראות ברורות, במיוחד אלו המערבות יותר מפעולה אחת. היי ערה לכך שיהיו ילדים שלא יבינו את ההוראה וכדי לדעת איזו פעולה לבצע יחקו את חבריהם. עבור ילדים אלה חשוב להציע הסבר מילולי חלופי, שיסייע להם בהבנה (תקשורת ושפה: הבנה). • גלי עניין ברעיונות של הפעוטות כיצד לפתור בעיות ושוחחי עימם עליהם (חקירה, הבעה ויצירה - פיתוח הדמיון). • דברי עם הפעוטות על בחירות שעשו וסייעי להם להבין שבחירה שבחרו פרושה ויתור על בחירה אחרת (התפתחות רגשית-חברתית: מודעות וביטחון בעצמי).	• ספקי אביזרים/משחקים המחייבים שיתוף פעולה בין שני פעוטות, לדוגמה: כדור לזריקה או לגלגול מאחד לשני (התפתחות רגשית-חברתית: בניית מערכות יחסים).

התפתחות חשיבה וקוגניציה:

תכנון, התמדה ויצירתיות בפתרון בעיות

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים - מבקש מילדים או ממבוגר חפצים שהוא זקוק להם כדי להשתמש בהם למשחק. - מבקש עזרה מילד אחר בפתרון בעיה. - למשל: מבקש מילד אחר להסביר/ להראות לו כיצד לפתור בעיה. - מבקש ממבוגר או מילד אחר לפתור ביחד אתו בעיה. - מנסה מספר פתרונות שונים לבעיה. - למשל: ממיין חפצים לפי גודל ואם אינם נכנסים לקופסה ממיין לפי צורה. - מנסה לנבא מה תהיה התוצאה של פעולה מסוימת, למשל במשחק התאמת צורות למכל, - מסובב את הצורה לפני שמנסה להכניסה לפתח המתאים לה.	- האם הפעוט מתמקד במטרה שאינה בטווח השגתו המיידי. - באיזו מידה הפעוט מתמיד במאמציו לפתור בעיות. כיצד הוא מגיב ומה הוא עושה אם אינו מצליח. - האם שמת לב לאופן פתרון בעיה מפתיע. עד כמה שונה פתרון זה מפתרונות שילדים אחרים מצאו לאותה הבעיה.	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - עודדי ילדים להעלות רעיונות לתכנון משחק והדרכים האפשריות לביצועו (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). - כשאת מקריאה סיפורים או מדקלמת דקלומים המערבים מספרים וספירה עצרי ושאלי את הילדים שאלות, כמו: מה יקרה אם... כמה יהיה ב... היעזרי בתמונות (תיווך להרחבה). (הבנה מתמטית: מספרים). - תמכי בחשיבה של הילדים בעת תכנון התהליך שיסייע להם להגיע לתוצר שאותו הם רוצים ליצור: באילו חומרים ירצו להשתמש, אילו חומרים מתאימים ואילו פחות ומדוע, מה יבוא קודם ומה אחר כך, מה אפשרי ומה לא (תיווך לוויסות התנהגות) (חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד").	דוגמאות מטבלאות בתחומים אחרים - תכנני פעילויות שבהן ילדים יכולים להתנסות באופנים מגוונים ובמהירויות שונות: ריצה, קפיצה, הליכה, מצבי שיווי משקל, קליעה למטרה, גלגול, בעיטה בכדור, זריקה ותפיסה (לבד או בקבוצה קטנה) (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסומוטוריקה). - ספקי צעצועים ואביזרים למשחק, כולל: מיניאטורות, משחקי בנייה, השחלה, בגדי בובה, וחומרים להדבקה. (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסומוטוריקה). - תכנני מרחב למשחק דרמטי, הכולל אביזרי משחק מגוונים המייצגים שונות תרבותיות (התפתחות רגשית חברתית: מודעות וביטחון בעצמי).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	• משתדל לא לחזור על טעות שעשה. • עוצר את עצמו בטרם חוזר על פתרון לא מוצלח. • מסביר לאחר כיצד לפתור בעיה, למשל: "אם נשתמש במספרים במקום לקרוע את הנייר נוכל לקבל חתיכות ישרות". • מציג פתרון בעיה ששמע עליה בסיפור, או מתאר כיצד הדמות בסיפור פתרה את הבעיה.	2/2	• כאשר ילדים אינם מגיעים להצלחה מידית עודדי אותם להתמדה באמצעות מתן תחושת יכולת בליווי הסבר מילולי על חשיבות ההתמדה ו/או בליווי הדרכה והדגמה בעת הצורך (תיווך ויסות התנהגות) (התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסור מוטוריקה).	• הציעי לילדים רעיון להתחלת סיפור וסייעי להם להמשיך ולבנות אותו, או: ספרי סיפור שיש בו בעיה ובקשי מהילדים לסייע בפתרונה (חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון). • סייעי לילדים באמצעות הדגמה והקניית מיומנויות וטכניקות הקשורות לפעולות שהם מבצעים. למשל: הראי להם כיצד למנוע את טפטוף הצבע מהמכחול, או איך לייצב קוביות בעת בניית מגדל (תיווך לוויסות התנהגות) (חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"). • ספקי הזדמנויות לילדים (בקבוצה קטנה) לחקור ולבחון מקרוב מרכיבים בסביבה באמצעים שונים, כולל זכוכית מגדלת ומצלמה. אפשרי לילדים להתנסות באופן עצמאי בשימוש באמצעים אלו ותמכי בניסיונות המגוונים שלהם לעשות זאת (הבנת העולם: העולם החי והדומם). • ספקי זמן, מקום וחומרים שיעודדו ילדים לשתף פעולה בדרכים שונות, בעת משחק חופשי. לדוגמה: בנייה משותפת (התפתחות רגשית חברתית: בניית מערכות יחסים).

טבלאות
מידע כללי

מבוא
מטרות ועקרונות ביישום מותאם

מבוא

תינוקות ופעוטות משתמשים בקולם (אם בצלילים, אם בהברות ואם במילים ומאוחר יותר במשפטים), תוך כדי בניית זהות עצמית, כדי לתקשר ולהתחבר לאחרים ולבטא את מה שהם זקוקים לו ואיך הם מרגישים. כבר מגיל ינקות תינוקות ופעוטות מגיבים בצורה שונה לצלילים ולקולות שונים ויודעים להבחין בתצורות של צלילים. כשהם מפתחים מיומנויות דיבור וקשב הם בונים את היסודות לאוריינות, למתן משמעות לסימנים ויזואליים ומילוליים ולאחר מכן לקריאה ולכתיבה.

כתיבה בגיל הבשל לכך מבוססת על מיומנויות והבנות שהילדים פיתחו בהיותם תינוקות ופעוטות. לפני שהם מסוגלים לכתוב הם צריכים ללמוד להשתמש בשפה מדוברת כדי לתקשר. לתינוקות ולפעוטות יכולת לסמן סימנים על דף, אבל עשייה זו אינה זהה לכתיבה. זוהי התנסות סנסורית ופיזית עבור תינוקות ופעוטות, פעולה שאותה הם אינם מקשרים, עדיין, ליצירת סמלים המעבירים משמעות. מאוחר יותר הם לומדים לכתוב את המילים שהם יודעים לבטא בכתיבה ילדית באמצעות יצירת סימנים שהם דמויי כתב, מתוך הבנה של חוקיות הכתב.

לשם פיתוח מיומנויות אלה תינוקות, פעוטות וילדים צעירים זקוקים:

- לסביבה עשירה בסימנים וסמלים, כגון: מספרים, אותיות ומילים.
- לקיום תקשורת קבועה ומתמשכת עם מבוגרים ועם ילדים אחרים ולמגוון רחב של משאבים שיעמדו לרשותם כדי להביע את רצונותיהם ואת הבנתם באמצעות עירוב

כל החושים (הטבעת סימנים, ציור, כיוור, שירים, סיפורים, דקלומים, מוזיקה, חריזה, ריקוד, כתיבה וקריאה).

- למפגש יומיומי עם ספרים כך שתתעשר שפתם ותגדל רגישותם לשפה על גווניה, מרכיביה ומשלביה.
- להתבוננות במבוגרים בעת קריאה או כתיבה.
- להתנסות בכתיבה ילדית באמצעות סימון והטבעת סימנים, יצירת סימנים וסמלים משל עצמם.
- לחשיפה ולהתנסות בחריזה ובחזרה על צלילים, או צירופי צלילים, ולהיכרות עם האותיות כאמצעי לטיפול ההתפתחות הפונולוגית שלהם.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

- לעודד גישה חיובית ולעורר עניין במילה הכתובה ובספרים.
- לחשוף ילדים ולאפשר נגישות למגוון רחב של חומרי קריאה (הקראה), כגון: ספרים, סיפורים, דקלומים, חוברות.
- לעודד ילדים להתייחס לסימנים גרפיים, כמו מילים וציורים בספרים.
- לעודד ילדים לקשר בין צלילי השפה לבין מילים כתובות.

תתינושאים

בתחום ניצני האוריינות שני תתינושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- קריאה.
- כתיבה.

טבלה 1

קריאה

טבלה 2:

כתיבה

טבלה 1- קריאה

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

התנסות ילדים עם מגוון ספרים (במצב תקין ומכבד) חייבת להתקיים על בסיס יומי, ביחידות ו/או בקבוצות קטנות.

ניצני אוריינות: קריאה

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך		
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מקשיב ומגיב לקולה של אימו. • מקשיב לקולות מוכרים, למילים, לדקלומים ולמשחקי אצבעות. • נהנה להתבונן בספרים או בתמונות. • נהנה להתבונן על צורות וצבעים בספרים שעל מיטתו ובסביבתו.	• מהן ההתנהגויות המסמנות שהתינוק מקשיב לקולות ולדיבור בסביבתו. • באילו אופנים תינוקות שונים מעורבים בעת הקראת ספר. למשל: תנועות עיניים בעת התבוננות בתמונות, הצבעה, השמעת קולות.	• שחקי משחקי אצבעות, דקלמי דקלומים ושירי שירים המוכרים לתינוקות גם מהבית כדי להבטיח את הנאתם. • התבונני, ביחד עם התינוק, כשהוא בזרועותייך, בתמונות של חפצים, בעלי חיים וכדומה, מקדי את התינוק אליהן באמצעות הצבעה ותני להן משמעות מילולית ורגשית.	• באזור שקט ורגוע, על שטיח, או על מצע רך, הגישי ספרי תינוקות בכריכה עבה או מבד, ספרי תמונות או דקלומים/סיפורים קצרים כדי להראותם לתינוקות, להקריא להם ולאפשר להם לדפדף באופן חופשי. • השתמשי מספר פעמים באותו ספר שבו תמונות ו/או דקלום ו/או סיפור קצר.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חדשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מגלה עניין בעיסוק עם ספרים ועם חומר מודפס. • חוזר על מילים בעת הקראת סיפור שמכיר. • מגיב למילים ולדקלומים המשתפים אותו באופן פעיל, כמו: "ידיים למעלה על הראש".	• כיצד משתנות ומתפתחות תגובות התינוק/הפעוט כאשר הוא לומד בהדרגה לצפות למשחקי מילים ולמשחקי אצבעות ולהצטרף אליהם. • האם וכיצד תינוקות ופעוטות שונים ניגשים להתנסות עם ספרים.	• במהלך היום הקריאי ביוזמתך ספרים לתינוקות ולפעוטות (בקבוצה קטנה, שניים עד שלושה ילדים). עשי זאת גם כהיענות ליוזמתם, באזור שקט ורגוע, בישיבה משותפת על שטיח. • דאגי להפוך את שעת הסיפור למעניינת ולמושכת עבור התינוקות והפעוטות ואפשרי לאלו שאינם מתעניינים לעזוב את המקום. • תוך כדי הקראה או סיפור (בקבוצה קטנה, או ליחיד) היי באינטראקציה ותקשרי עם כל אחד מהתינוקות והפעוטות במבט, במחווה, באמירה, בשאלה. עודדי אותם להגיב ולהצטרף. • עודדי תינוקות ופעוטות לגעת בספר, לעזור בהעברת עמוד או לדפדף בעצמם. • הפגיני עניין והנאה בספר שאת מקריאה.	• ספקי לילדים מגוון ספרים תואמי גיל והזדמנויות לעיסוק עצמאי עם ספרים מדי יום ביומו. • הבטיחי שספרי הכיתה יישקפו את המגוון התרבותי של הילדים. • הכיני "ספרי משפחה" המכילים תמונות מחיי היומיום במשפחה, תמונות של דמויות משמעותיות במשפחה ושל חפצים בסביבה הביתית. שתפי את הילדים בספרי חבריהם ותני שם והסבר למה שרואים בתמונה.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
	• מקדי באמצעות הצבעה את תשומת לב התינוקות והפעוטות לאיורים ולתמונות. שאלו: "מה רואים בתמונה?" • שיימי את התמונות והתייחסי אליהן בהתאמה לגיל הילדים ולעניין שהם מגלים. • שאלו הורים מהם משחקי חיקוי שילדיהם אוהבים והשתמשי בהם כבסיס למשחקים שלך אתם. • שאלו הורים אילו סיפורים ילדם אוהב לשמוע.		

גיל

20-8
חדשים

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
16-26 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגותיים אופייניים - מתעניין בסיפורים, בשירים ובדקלומים, עשוי לגלות העדפות (מבקש/ניגש לסיפורים שאוהב). - חוזר על מילים בעת הקראת סיפור שמכיר.	- ריצד פענוח חניכית לספרי תמונות ולסיפורים שאת מקריאה. האם תגובות הילדים שונות אלו מאלו והאם יש ילדים שנהנים יותר בעת הקראת ספרים. - האם פעוטות שונים מגלים העדפה לתכנים מסוימים בספרים. לדוגמה: בעלי חיים, כלי תחבורה, פירות וירקות.	- רעח החרווח משובח רמפר מאור שיימי את התמונות, והתייחסי אליהן. שאלו: "מה רואים בתמונה?" - עודדי פעוטות להצטרף להקראת סיפור כשניתן ומתאים. צרי אווירה אינטימית בקבוצה קטנה של ילדים כדי לאפשר לכל ילד וילדה להתמקד בספר ובך, ולך להיות בקשר עין עם כל ילד וילדה בקבוצה. - עודדי ותני תחושת יכולת לתגובות הפעוטות לספרי תמונות ולסיפורים שאת מקריאה להם. הרחיבי את תגובותיהם באופן מותאם. לדוגמה: הילד אומר: "אי אה" ובתגובה אמרי לו: "חמור! נכון מאוד!" - הפגיני עניין והנאה בספר שאת מקריאה. - השתמשי באינטונציות מגוונות בעת ההקראה.	- הקצי מקוח קרוע רחוק הריחה לספרים, כך שיהיו נגישים לפעוטות במשך מרבית שעות היום ומדי יום ביומו. כדי שיוכלו להתבונן ולדפדף באופן עצמאי וביחד. - במהלך היום הקריאי לפעוטות (בקבוצה קטנה) ספרים ביוזמתך ו/או כהיענות ליוזמת ילדים. - השמיעי לפעוטות הקלטות של דקלומים וסיפורים - מוטב, דקלמי איתם את. - ספקי לפעוטות ספרים עם תמונות וספרי הפעלה עם תמונות מוסתרות. - ספקי ספרים להשאלה ועודדי הורים להקריא לפעוטות ולשוחח איתם על הסיפורים. - שאלו הורים אילו ספרים אהבו כילדים. כדאי להעשיר את ספריית הכיתה בספרים אלו, בחרי ספרים מתרבויות שונות שיתאימו לפעוטות בכיתה.

1/2

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
	- שבי בקרבת הפעוטות באופן שיוכלו להתבונן בספר שממנו את מקריאה ובכתוב. - עודדי פעוטות המשתמשים בספר באופן עצמאי ותני להם תחושת יכולת. - עודדי את הפעוטות לדפדף ביחד ולדבר זה עם זה בהקשר לספר. - תארי לפעוטות כיצד הדמות בסיפור מרגישה (שמח/עצוב). חשפי אותם לספרים עם דמויות מביעות רגש.			26-16 חודשים

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מגלה העדפות לסיפורים, לדקלומים, ולשירים מסוימים. • חוזר על מילים ומשפטים מסיפורים מוכרים. • משלים מילים חסרות, או משפט, בדקלום מוכר, בסיפור או במשחק אצבעות. למשל: "בוא אלי פרפר..." • משתמש במילים שלמד מהספרים.	• אילו שירים, סיפורים, דקלומים הפעוט מעדיף. • כיצד פעוטות שונים מגיבים להקראת שירים, דקלומים, סיפורים. לדוגמה: האם הפעוט מניע את גופו, חוזר על מילים במהלך ההקראה.	• מצאי הזדמנויות רבות ככל הניתן להקריא או לספר לפעוטות סיפורים, לעיתים בליווי עזרים, כגון בובת כפפה ולעיתים בלעדיהם. הקפידי לקיים פעילות זו בקבוצה קטנה של פעוטות, כדי לאפשר לכל ילד וילדה להתמקד בספר ובך, ולך להיות בקשר עין עם כל אחד מהם. • הקריאי סיפורים שונים ומגוונים - מצחיקים, ו/או עצובים - על ילדים, דרקונים, מכוניות, בובות וכדומה. • חזרי מדי פעם על סיפורים שהפעוטות כבר שמעו לא מזמן. האם הם זוכרים? • קראי סיפורים שהפעוטות כבר מכירים, תוך שהם מתבוננים בספר ובאיורים. עצרי מדי פעם כדי לעודד אותם "לקרוא" את המילה הבאה. עודדי גם את המתקשים בכך והמתיני להם.	• צרי פינת ספר נוחה ואסתטית שבה גם הפעוטות וגם המבוגרים יכולים ליהנות ביחד מספרים. • החליפי וחדשי מזמן לזמן את מצאי הספרים שבכיתה. • ספקי ספרים, תמונות ובובות כדי לאפשר לפעוטות להתנסות בדיבור על רגשות של הדמויות בסיפור. • ספקי ספרים בשפה זרה שחלק מילדי הכיתה דוברים כדי להעלות למודעות הפעוטות את ההבדל באופן הכתיבה של המילים ואת המודעות לשפות שונות. • ודאי שיש בכיתה ספרים וסיפורים על ילדים מתרבויות שונות. • הבטיחי שלכל ילד וילדה תהיה הזדמנות בכל יום להקשיב לסיפור ושתהיה להם נגישות לעיסוק יומיומי בספרים באופן עצמאי.

1/2

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
ספקי ספרים להשאלה ועודדי הורים להקריא לפעוטות ולשוחח איתם על הסיפורים.	- בחרי סיפורים המדגישים כיצד ילדים מכבדים זה את זה ומתמודדים עם קשיים. תני לפעוטות להגיב על הסיפור. התייחסי והרחיבי את אמירתם. - תני לילדים לבחור סיפור שאת תקריאי. - בעת קריאת ספרים מקדי את הפעוטות לשונות התרבותית הבאה לידי ביטוי בספרים הכתובים בשפות זרות (האם הילדים המוצגים בספרים בשפות זרות לובשים אותם בגדים? נראים אותו דבר?).			36-22 חודשים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגותיים אופייניים • מחזיק ומדפדף בספרים באופן עצמאי, בזהירות ובכיוון הנכון. • נהנה מפעילויות המערבות חריזה וקצב. • בעל מודעות לחריזה, למשחקי מילים ולצלילי מילים. • מזהה מקצב ומילים מדוברות. • יודע לצפות מראש את השתלשלות העלילה ואת הסוף בסיפורים מוכרים. • מאזין בעניין ובקשב לסיפורים. • מתאר הקשרים, אירועים ודמויות מרכזיות בסיפור. • מתחיל להיות מודע למבנה של סיפור. • יש לו רעיונות לסיומת של סיפורים. • מגלה עניין באירועים ובאותיות הכתובות בספר וגם בסביבה. • מבין שבמילים כתובות טמון ידע. • מבין שמידע מועבר בצורה של דפוס. • מזהה מילים מוכרות ושלטים, כגון שמו וסמלילי פרסומות (לוגו). • מצייר לעצמו ציורים מתמונות בספרים.	• מהם הסיפורים והשירים שהילד בוחר ויודע להשלים או לשחזר. למשל, מספר את הסיפור בעצמו, מדקלם דקלום או משתמש במשפטים מתוך סיפור או דקלום. • מהם מידת ואופן ההיכרות והעיסוק של הילד עם ספרים. למשל, דפדוף ו"הקראת" הסיפור בהתאמה לאירועים תוך שימוש במשפטים מתוך הסיפור. לדוגמה: "ופתאום, בום! טרח!..." (האם הם "מקריאים" לעצמם או לעמית/עמיתים?). • כיצד הילד מתייחס למילים מודפסות ומהי מידת ההבנה שלו לגבי משמעותן. • האם הילד יכול לזהות את שמו ואת שמותיהם של חבריו. • האם הילד מתעניין בספרים על ילדים מתרבויות שונות או בספרים על ילדים השונים ממנו.	• שוחחי עם הילדים על הדמויות בסיפור שהוקרא להם. עודדי אותם לצפות מה יקרה בהמשך העלילה, לחשוב על סיומות אפשריות לעלילה, ולהשוות את מה שקרה לדמויות בעלילה ואת הרגשות שליוו אותם לניסיונם האישי של הילדים. למשל: האם גם לך קרה פעם ש... עודדי את הילדים להקשיב ולשוחח ביניהם. • ענייני ומקדי את הילדים למילים בעלות משמעות המודפסות בשם הספר או הסיפור, מילים מודפסות על אריזות למיניהן, שמות הילדים הכתובים על מגרות הארזיות והשווי בין כולם (הדומה והשונה, המשמעות). • הקריאי לילדים סיפורים מוכרים תוך עזרה מדי פעם כדי לאפשר להם להמשיך מילה או משפט מזיכרונם. • הקריאי לילדים סיפורים שבהם הגיבור חווה רגשות וקשיים. שוחחי עימם על הסיפור. האם חוו דבר מה דומה? עודדי את הילדים להקשיב ולהגיב זה לזה.	• ספקי לילדים ספרי שירים ודקלומים, סיפורים דמיוניים וספרי מידע לשימוש עצמאי בעת משחק חופשי במתחמי הכיתה השונים. לדוגמה: אזור הבנייה, אזור משק הבית וכדומה. • ספקי ספרים שיש בהם צילומים של הילדים - כדי לעודד "קריאה" ושיח בין המבוגר לבין הילדים ובין הילדים לבין עצמם. • הוסיפי לפינת הספר "ספרים" שכתובים ומאורים בידי ההורים והילדים כדי שיוכלו לחלוק ביניהם את הסיפורים. • גווי את הספרייה בספרים המדגימים מיומנויות ומושגי מרחב. השתמשי בהם לצורך הדגמת המושגים. • צידי את הכיתה בספרים מתרבויות שונות המייצגות את הילדים במסגרת החינוכית, וכן ילדים מתרבויות אחרות. • צרי סביבה אוריינית, עשירה באותיות מודפסות, במילים ובמשפטים כדי שילדים יוכלו להתוודע לסימני השפה ולפענח תוויות, שמות וכדומה.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים		2/2	• שוחחי עם הילדים והקשיבי לתגובותיהם בעקבות חשיפה וקריאה של ספרים על תרבויות שונות. עודדי את הילדים להקשיב ולהגיב זה לזה. • אפשרי לילדים להמציא סיום אחר לסיפור.	• ספקי לילדים אותיות מוכנות או מדבקות, כדי שיוכלו "ליצור מילים". • בחרי להקראה גם ספרים גדולים. הקפידו שכל ילד יוכל לראות את דפי הספר הכתובים ומקדי את הילדים ל"שפת הדפוס": לאותיות, למילים, לעמוד, להתחלת הספר, לסופו, למושגים כמו ראשית, אמצע וסוף. • הכירי לילדים ספרים או חומרים אחרים המספקים מידע או הוראות. זמני לילדים התנסויות המחייבות הוראות פעולה, כמו קריאת מרשם לאפיית עוגה. • ספקי ספרים שיש בהם סיפורים ודקלומים בשפות אחרות, שהן שפת האם של חלק מילדי הכיתה. הפני את תשומת ליבם של הילדים לאופן הכתיבה השונה ולצלילי השפה השונים. • השתמשי בספרים כדי שהילדים יכירו תרבויות שונות. ניתן לתלות תמונות מסיפורים שהילדים מכירים. • תני לילדים להכין "ספרים" מדפים מהודקים. עודדי אותם לצייר בעצמם יצורים דמיוניים ולספר עליהם.

טבלה 2- כתיבה

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מזיז זרועות, ידיים ורגליים ומשתמש בהן שימוש גובר והולך כדי להגיע לדברים, לגעת בהם לאחוז בהם ולהפעילים. • מרים ומוריד באופן רצוני את ידיו כשחפצים בתוך כפות ידיו. • מגלה סימנים שהוטבעו בדרך מקרה ומתמקד בהם. לדוגמה: העברת אצבע על מיץ שנשפך על השולחן - משנה את הצורה שנוצרה.	• הסימנים המקריים שתינוקות שונים מטביעים במזון המוגש להם באמצעות כף היד והאצבעות.	• מקדי את התינוקות לסימנים מקריים שהם מסמנים (במזון, בבוא וכדומה), תני משמעות לסימנים והראי להם שיש ערך לפעולתם.	• ספקי לתינוקות שמתיישרים בכוחות עצמם עיסת קורנפלור ומים או בוך, כדי שיוכלו ליהנות מהטבעת סימנים בחומרים (הקפידי על קבוצה קטנה של שניים עד שלושה תינוקות).

ראי התייחסויות נוספות בנושא עשיית סימנים וניצני כתיבה גם בטבלת חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד" וכן בטבלת התפתחות פיזית: תנועה במרחב וסנסו־מוטוריקה.

ניצני אוריינות: כתיבה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מדפדף בספר ומתעכב באופן שונה על ציור ועל כתב. • משרבט באופן מקרי על דף באמצעות כל הזרוע. • אווז בכלי כתיבה בכל כף היד. • מבחין ומתעניין בקשר שבין תנועות לסימנים שהן משאירות. • מתחיל להטביע סימנים, גם באופן מכוון, למשל בחול.	• העניין שתינוקות ופעוטות שונים מגלים בהטבעת סימנים, כגון: כשהם מפוררים עוגייה על שולחן האוכל, או הסימנים שהצבע משאיר על הנייר. • במה תינוקות ופעוטות שונים אוהבים להשאיר סימנים ובאילו אמצעים הם משתמשים לצורך זה.	• עודדי תינוקות ופעוטות להטביע סימנים, לסחוט ולחוש חומרים, כמו: צבע, עיסת קורנפלור ומים, בצק, בוץ. • מקדי את התינוקות והפעוטות לסימנים שהם השאירו על משטחים שונים, ותני משמעות לסימנים אלה ("תראה, הנה סימן הנעל שלך בבוץ").	• ספקי לפעוטות התנסות בבוץ, בבצק, בצבעי אצבעות, בצבעי גיר ובחומרים אחרים תואמי גיל, המאפשרים הטבעת סימנים (בקבוצה קטנה). • הניחי גיליונות נייר גדולים מאוד על הרצפה (הדביקי אותם עם נייר דבק כדי שלא יזוזו), כך שתינוקות ופעוטות יוכלו להגיע אליהם בזחילה או בהליכה ולהשאיר עליהם סימנים.

ניצני אוריינות: כתיבה

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
ספקי לפעוטות כלים ואביזרים שונים כדי שיוכלו להטביע סימנים בעזרתם. לדוגמה: בבוב, בבצק, בחול.	שוחחי עם הפעוטות על הסימנים שהטביעו. היי קשובה לאמירותיהם ולרעיונותיהם בנוגע לסימנים והתייחסי אליהם.	- אילו סימנים פעוטות מטביעים על משטחים שונים עם מברשות, צבעים ועפרונות. - אילו סיפורים הם מספרים ביחס לסימנים שיצרו.	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מתחיל להשתמש בכלי כתיבה כדי להשאיר סימנים על דף. - בוחן ובודק את הסימנים שהטביע ואת אלו של אחרים. - משרבט באופן מכוון על דף, תוך ליווי של תנועת הציור בקול (וורום וורום, מכונית).	26-16 חודשים

ניצני אוריינות: כתיבה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מתחיל לפתח שפה גרפית הכוללת צורות שונות שאותן הוא יכול לצייר ומהן הוא בונה תמונות מורכבות. - מבחין בין סימנים שונים שהוא מסמן על משטח (דף, חול, חמר). - משרבט בתנועה חופשית על דף. - משרבט קווי זיגזג. - לעיתים מצייר קווים קצרים לאורך ולרוחב.	מה פעוטות אומרים לגבי הסימנים שהטביעו על משטח.	- הקשיבי והרחיבי בשיח את מה שפעוטות אומרים לך לגבי הסימנים שהם יוצרים. - מקדי את תשומת לב הפעוטות לסימנים, לסימונים ולסמלים בסביבה (כגון תמרורים, שלטים, כתובות) והסבירי מה הם מייצגים.	ספקי חומרים המייצגים טווח תרבותי רחב, כך שפעוטות יוכלו להיחשף לסמלים ולסימנים מוכרים להם מן הסביבה שמחוץ למסגרת החינוכית. לדוגמה: כתובות על תיקי קניות באנגלית, בערבית, ברוסית.

ניצני אוריינות: כתיבה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • לעיתים, תוך כדי ציור, מצייר סימנים דמויי כתיבה. • נותן משמעות לסימנים ולסמלים שהוא רואה במקומות שונים. • לפעמים נותן משמעות לסימנים תוך כדי הציור או הצביעה. • מרחיב את השפה הגרפית - מצייר סימנים מכוונים, כמו עיגול או ריבוע, הסימנים מתווספים אלו לאלו ליצירת ציור מורכב.	• הסימנים שילדים שונים יוצרים והמשמעויות שהם מייחסים להם. לדוגמה: כאשר הילד משאיר סימנים על הדף ואומר: "אני כותב".	• עודדי את הסימנים שילדים יוצרים, קבלי וכבדי את המשמעות שהם נותנים לפעולתם. • עודדי ילדים לכתוב את שמם וסייעי להם. • עודדי ילדים להשתמש בידע הפונולוגי שלהם (היכרות עם צלילים וקישורם לאותיות ולמילים) בעת שהם מתנסים בכתיבה. זכרי את היכולת המוגבלת של הילדים לכתוב אותיות ולצייר צורות בצורה מדויקת. • עודדי את הילדים לצייר כדי לתמוך בהבנתם את העולם. הציורים שהם מציירים עוזרים להם בהבנה.	• כתבי את הדברים שהילדים אומרים כדי לתמוך בהבנתם, שהדברים שהם אומרים ניתנים לתיעוד באמצעות כתיבה ולהיקרא מאוחר יותר על ידי מישהו אחר, שלא נכח בזמן אמירתם. שתפי את ההורים בתיעוד ועודדי אותם לעשות כך גם בבית. • כתבי בנוכחות הילדים רשימת קניות, תזכורות, הודעות להורים כדי להדגים להם כתיבה כמענה לצורך תקשורתי. • הכיני ביחד עם הילדים, בקבוצה קטנה, ספרים המתארים את פעילויותיהם והשתמשי בצילומים להדגמה. עודדי אותם לצייר בספר שהוכן, כדי לספר סיפור. • ספקי הזדמנויות ואמצעים להתנסות ב"כתיבה ילדית" בפינת המשחק הדרמטי. לדוגמה: פנקס ועפרונות בפינת הרופא ל"כתיבת מרשמים". • תני לילדים "לכתוב"/לצייר על מגוון משטחים: בחול, על קרטון מחוספס וכו'. אפשרי שימוש במגוון כלי כתיבה. • סמני על רצפת החדר, באמצעות גיר או נייר דבק רחב ובולט, אותיות גדולות. עודדי את הילדים לעקוב בהליכה על גבי האותיות.

טבלאות
מידע כללי

מבוא
משמעות ועקרונות ביישום מותאם

מבוא

המשחק הוא הבסיס להתפתחותם של תינוקות, פעוטות וילדים צעירים. ילדים מתפתחים מבחינה רגשית-חברתית, פיזית וקוגניטיבית באמצעות משחק ומפתחים דרכי את היכולת היצירתית שלהם. תינוקות ופעוטות חייבים לחקור את העולם ולפתח דרכים מגוונות לתקשורת לפני שיוכלו לבטא את רעיונותיהם ומחשבותיהם באמצעות אומנות ויצירה. תמיכה בחקירה, בהבעה וביצירה של ילדים מעודדת את היצירתיות שלהם ומעשירה אותה. יצירתיות מחייבת נקיטת יוזמה, לקיחת סיכונים ופיתוח קשרים עם אחרים. היא מתעוררת כאשר ילדים פעילים וחוקרים את רעיונותיהם ביוזמתם, עם רמת מעורבות גבוהה ובאמצעות דרכי ביטוי ("שפות") מגוונות, המערבות שימוש בחומרים ובאמצעים שונים: משחקי "כאילו", צבעים, עפרונות, כלי נגינה, ניירות, מילים, מספרים, דבק, חמר, בדים, עלים, קמח, ועוד. יצירתיות מתפתחת כאשר ילדים יוזמים, מעלים רעיונות, מתכננים, מקבלים החלטות ועושים בחירות וכתוצאה מכך יוצרים דברים חדשים משלהם.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

- לסייע לתינוקות, לפעוטות ולילדים צעירים לחקור ולשחק עם מגוון רחב של חומרים.
- לעודד הזדמנויות המאפשרות לחלוק רעיונות, מחשבות ורגשות באמצעות מגוון רחב של התנסויות חווייתיות במשחק, ביצירה, במוזיקה, בתנועה ובמחול.

תתינושאים

בתחום חקירה, הבעה ויצירה שני תתינושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- "מאה שפות לילד".
- פיתוח הדמיון.

חקירה, הבעה ויצירה-טבלאות

טבלה 1

"מאה שפות לילד"

טבלה 2:

פיתוח הדמיון

טבלה 1- "מאה שפה לילד"

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מגלה וחוקר את ידיו ורגליו. • בודק וחוקר אובייקטים וחומרים בידיים ובפה. • משמיע צלילים, ממלמל ומגיב לצלילים ולהבעות פנים. • מגיב לגירוי הן בתנועה והן בקול. התנהגויות אופייניות • מגלה סימנים שהוטבעו בדרך מקרה ומתמקד בהם. לדוגמה: העברת אצבע על מיץ שנשפך על השולחן - משנה את הצורה שיצר.	• האופן שבו תינוקות שונים מגיבים כאשר הם באים במגע ומתנסים בתחושות, כגון: חום של חלב בבקבוק או רכות של צעצוע. • האובייקטים שמעניינים תינוקות שונים ומושכים את תשומת ליבם. • האופן שבו תינוקות שונים מתמקדים וחוקרים באמצעות חושיהם קולות, צלילים, טקסטורות וכיצד הם מגיבים אליהם. לדוגמה: למגע חיית פרווה או לצלילי מוזיקה. • ההעדפות של התינוקות השונים. לדוגמה: העדפה של מרקמים רכים לעומת מרקמים קשים.	• שוחחי עם התינוקות על תחושתם בעת מגע תוך כדי משחק עם חומרים שונים: חם, קר, חלק, רך, מחוספס. • השתמשי במחוות גופניות וקוליות ב־זמנית. התאימי קול לתנועת גוף כשאת באה במגע עם התינוק.	• שחקי עם התינוקות במשחקי הומור שיש בהם מגוון הבעות פנים וקולות. • שחקי עם התינוקות במשחקי "קו קו". • ספקי לתינוקות סלסילות שבהן גירויים מסוגים שונים, במרקמים שונים, למשחק ולחקירה עצמאיים. תינוקות נבדלים זה מזה בהעדפותיהם. אחדים מעדיפים אובייקטים הניתנים לסחיטה, כגון ספוג, כדורים רכים או צעצועים רכים, אחרים מעדיפים צעצועים קשיחים או כאלה המשמיעים צלילים.

חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - חוקר ומתנסה באמצעות החושים ובכל הגוף במגוון של אביזרים וחומרים בסביבה. - יוזם ומאלתר פעולות שראה: מחיאת כפיים או נפנוף לשלום. - מבחין ומתעניין בקשר שבין תנועות לסימנים שהן משאירות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מתנועע בכל גופו למשמע צלילים שאוהב במוזיקה או במקצבים. - מתחיל להאזין לדקלומים ולשירים ואף לקחת חלק בהם. - ממציא רצף הברות סתמיות.	- כיצד תינוקות ופעוטות שונים מגיבים למשמע צלילים, מקצבים, הבעות פנים. - במה תינוקות ופעוטות שונים אוהבים להשאיר סימנים ובאילו כלים הם משתמשים לצורך זה.	- עודדי תינוקות ופעוטות להקיש ולמחוא כפיים למשמע מקצבים פשוטים. - עודדי תינוקות ופעוטות להטביע סימנים, לסחוט ולחוש חומרים, כמו: צבע, עיסת קורנפלור ומים, בוץ, בצק. - עודדי תינוקות ופעוטות להתנועע לקצב המוזיקה המושמעת. - הגיבי בליווי הבעת רגש חיובי ליוזמות הקוליות ולמחוות הגוף של תינוקות ופעוטות, בחיקוי, במלל ובמחוות גוף.	- הניחי גיליונות נייר גדולים מאוד על הרצפה (הדביקי אותם עם נייר דבק כדי שלא יזוזו), כך שתינוקות ופעוטות יוכלו להגיע אליהם בזחילה או בהליכה ולהשאיר עליהם סימנים. - הציעי התנסות בחול ובמים, בקבוצה קטנה, מדי יום ויומו, בתחילה ללא אביזרים מתווכים ובהמשך עם מגוון אביזרים. - הציעי לתינוקות ולפעוטות חומרים מגוונים, כמו: בצק, חמר, צבעים (צבעי גיר עבים וצבעי מים), שבהם ניתן להטביע סימנים על ידי ערבוב, לחיצה, הקשה, או על ידי פעולה אחרת. לוו את פעילות הילדים במלל ובשיום. - הציעי לפעוטות, לפחות שלוש פעמים בשבוע, שלושה סוגי חומרים שונים ואף יותר. - ספקי חומרים כדי לעודד תנועות מוטוריות גדולות, כמו: צבעי אצבעות למריחה בידיים, נייר לקריעה.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
• הגישי לתינוקות ולפעוטות קוביות תואמות התפתחות במגוון גדלים וחומרים. • הציעי לפעוטות, מידי יום, צעצועים מוזיקליים או כלי נגינה. • השמיעי לילדים סוגים שונים של מוזיקה (קלאסית, עממית, מתרבויות שונות, שירים בשפות שונות).				20-8 חודשים

חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
• שירי עם הפעוטות שירים עם מנגינות פשוטות ושירי משחק. • הציבי בחצר, על גבי לוח, או על גדר ובאופן בטיחותי, אביזרים וחפצים שונים היוצרים מגוון צלילים, כמו: כפות עץ, סירים, מחבתות ובקבוקי פלסטיק. • ספקי לפעוטות, בקבוצה קטנה, התנסויות תחושתיות באמצעות מגוון גדול של חומרים לבחירתם, המאפשרים להם לחקור באופן עצמאי צבעים, מרקמים ומרחב. • הציעי התנסות עצמאית בחול ובמים, מידי יום, עם מגוון אביזרים לבחירה. • הציעי לפעוטות, לפחות שלוש פעמים בשבוע, שלושה סוגי חומרים שונים ואף יותר. הימנעי לבקש מהילדים להעתיק דוגמה או לצייר בתוך שבלונה. • הגישי לפעוטות קוביות תואמות התפתחות במגוון גדלים וחומרים. • ספקי זמן לתנועה ולריקוד בכיתה ובחצר. • הציעי לפעוטות צעצועים מוזיקליים או כלי נגינה מדי יום ביומו.	• הקשיבי ביחד עם הפעוטות לצלילים מגוונים ושוחחי עימם על הצלילים, השירים והמוזיקה שהם אוהבים. • השתמשי במושגים המתארים צלילים וקצב, כמו: מהר, לאט, בקול רם, בשקט. • העריכי יצירות של הפעוטות ותני להם תחושת יכולת על תהליך היצירה ועל התוצר הייחודי שלהם. • שתפי את ההורים ותארי להם את התהליכים שהפעוטות עברו בעת ההתנסות בחומרים.	• השינויים שפעוטות שונים עוברים באופן החקירה של אביזרים וחומרים בסביבתם (ההתנהגויות בשלבי החקירה השונים). לדוגמה: מה פעוטות שונים עושים כשהם מנסים לראשונה לפתוח מכסה של בקבוק. • התהליכים שפעוטות שונים עוברים כשהם יוצרים דבר מה (בקוביות, בצבע, בבצק).	מאפיינים התפתחותיים • חוקר ומתנסה באמצעות החושים ובכל הגוף במגוון של אביזרים וחומרים בסביבה. • יוזם ומאלתר פעולות שראה: מחיאת כפיים או נפנוף לשלום. • מבחין ומתעניין בקשר שבין תנועות לסימנים שהן משאירות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מתנועע בכל גופו למשמע צלילים שאוהב במוזיקה או במקצבים. • מתחיל להאזין לדקלומים ולשירים ואף לקחת חלק בהם. • ממציא רצף הברות סתמיות. • יוצר ומתנסה עם קוביות משחק וצבעים. • מתחיל לשרבט. • משתעשע עם צלילים. חוזר על הברות שוב ושוב. • נהנה ממשחק אצבעות פשוט.

חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
• מדי יום ויומו הציעי התנסות עצמאית בחול ובמים, עם מגוון אביזרים לבחירה ובקבוצה קטנה. • הציעי לפעוטות התנסות יומיומית עם מגוון חומרים (לפחות שלושה סוגים). • הימנעי ככל האפשר לבקש מהילדים להעתיק דוגמה או לצייר בתוך שבלונה. • ספקי חומרים מיוחדים ולא שגרתיים כדי לעורר עניין ויצירתיות אצל הפעוטות, כמו: טפטים, רפיה, צינורות, קרטון, חוטים, ניירות שקופים צבעוניים. • הציעי לפעוטות מידי יום צעצועים מוזיקליים או כלי נגינה.	• עודדי פעוטות להאזין למוזיקה ולהתבונן בריקוד, כאשר עולה הזדמנות לכך ומקדי אותם לקשר שבין המוזיקה, התנועה הרגשות והמחשבות. • עודדי את הפעוטות לשלב ולחבר בדרכים יצירתיות בין אביזרים לחומרים שונים בסביבתם. • התענייני בתהליכים היצירתיים של הפעוטות ושוחחי עימם על תהליכים אלו. שתפי את ההורים בדברי הילדים.	• האופנים היצירתיים שבהם פעוטות שונים מחברים בין אביזרים לחומרים בסביבתם.	מאפיינים התפתחותיים • מגלה עניין באופן שבו כלי נגינה מפיקים צלילים. • מתחיל לחבר בין תנועה, חומרים, או אביזרים שונים בסביבה. • מחקה פעוטות אחרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מצטרף לשירה של שירים המוכרים לו. • יוצר ומתנסה עם קוביות משחק וצבעים. • יוצר צלילים על ידי הקשה, שקשוק או נשיפה. • משרבט. • יוצר באמצעות חפצים שאסף מהסביבה (אבנים, עלים וכדומה).	22-36 חודשים

חקירה, הבעה ויצירה: "מאה שפות לילד"

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- סייעי לילדים באמצעות הדגמה והקניית מיומנויות וטכניקות הקשורות לפעולות שהם מבצעים. למשל: הראי להם כיצד למנוע את טפטוף הצבע מהמכחול (תיווך לוויסות התנהגות). - מדי יום הציעי התנסות עצמאית בחול ובמים, עם מגוון אביזרים ובקבוצה קטנה. - הכיני מקום בכיתה שבו ניתן לאחסן ולשמור עבודות של ילדים המצויות באמצע תהליך עבודה. - קיימי, בקבוצה קטנה, מפגשים המערבים תנועה והמבוססים על חוויות והיכרות מצד הילדים. לדוגמה: עם בעלי חיים בג'ונגל ובגן חיות, עם צלליות. - הציעי לילדים מגוון של התנסויות, כמו: האזנה למוזיקה, ציור, פיסול ומחול. - ספקי לפעוטות, בקבוצה קטנה, התנסויות תחושתיות באמצעות מגוון חומרים המאפשרים להם לחקור באופן עצמאי צבעים ומרחב. - הציעי לפעוטות צעצועים מוזיקליים או כלי נגינה מדי יום ביומו.	- תמכי בחשיבה של הילדים בעת תכנון התהליך שיסייע להם להגיע לתוצר שאותו הם רוצים ליצור: באילו חומרים ירצו להשתמש, אילו חומרים מתאימים ואילו פחות ולמה, מה יבוא קודם ומה אחר כך, מה אפשרי ומה לא (תיווך לוויסות התנהגות). - שוחחי עם הילדים על הצבעים השונים ועל העדפותיהם. - השתמשי באוצר מילים המאפשר לילדים לדבר על התנסויותיהם. השתמשי במושגים, כמו: רך, קשה, מחוספס, גלי, שטוח, מבריק, מלא, גבוה, יציב.	- התגובות המגוונות של ילדים למרקמים שונים. - הבדלים אישיים בין ילדים בשעת פעילות עם צבעים וחומרים (בתנועה, בסוג הסימנים שהם משאירים על המשטח). - אופן הבנייה של הילדים, מגוון החומרים שבהם הם משתמשים לבנייה, התהליכים והתוצרים של הבנייה ושיח הילדים עליהם. - הבדלים בהעדפות של ילדים שונים ל"שפות" שונות. לדוגמה: מוזיקה, ציור, תנועה, דיבור, בנייה, פיסול, כיור.	מאפיינים התפתחותיים - משתמש בגופו כדי לחקור מרקם ומרחב. - יוצר מבנים תלת־ממדיים. - חוקר ולומד כיצד ניתן לשנות צלילים. - חוקר צבעים ולומד כיצד ניתן לשנותם. - מתעניין במרקמים ומתאר אותם. - משתמש במגוון חומרים לבנייה. - מבין שכלים נועדו לשימוש לצורך מטרות מסוימות. - נהנה מהומור. - צוחק מ"מצבים מגוחכים". דוגמאות להתנהגויות אופייניות - שר שירים מוכרים. - מתחיל לנוע לפי קצב. - נהנה להצטרף לריקוד. - מחקה תנועות של אחרים בתגובה לשמיעת מוזיקה. - בונה לגובה תוך שמירה על שיווי משקל. - מתחיל לבנות בקוביות לגובה ולרוחב, משאיר חללים ומקומות סגורים בתוך המבנה.

טבלה 2- פיתוח הדמיון

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

תינוקות ופעוטות צריכים לחקור את העולם ולפתח דרכים מגוונות לתקשורת לפני שיוכלו לבטא את רעיונותיהם באמצעות אומנות ויצירה.

חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתקשר ומבטא את צרכיו ואת רגשותיו בדרכים מגוונות, כולל בכי, גרגור, מלמול. - מתאמן ובהדרגה מפתח צלילים של השפה בתקשורת עם המבוגר. - משתמש בתנועה ובחקירה חושית כדי להכיר ולהתחבר לסביבתו המיידית. - מתחיל להבין רמזים בתוך הקשר, כמו: מחוות מוכרות, מילים, קולות וצלילים. - מבצע פעולות משחקיות קדם-סימבוליות. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - משמיע קולות משלו בתגובה לדיבור מצד מבוגר מוכר. - בודק וחוקר חפצים באמצעות הפה. - מושיט ידיים לחפצים בסביבתו, נוגע בהם ומתחיל להחזיק. - בודק וחוקר באמצעות האצבעות חפצים בעלי מרקמים שונים.	- הדרכים שבהן תינוקות שונים מגיבים לניסיונות התקשורת שלך עימם. - לדוגמה: מיקוד במבוגר, תנועה, השמעת צלילים והברות. - הדרכים שבהן תינוקות שונים יוזמים תקשורת. לדוגמה: בתנועות הגוף, בהשמעת צלילים והברות. - כיצד תינוקות שונים מקשיבים, מתמקדים ומתבוננים באופן מכוון במה שמעניין אותם. - כיצד תינוקות שונים מתחילים לחקור את סביבתם באמצעות תנועות הגוף. - כיצד תינוקות שונים חוקרים חפצים באמצעות חושיהם: התבוננות בחפץ מכל צדדיו, נגיעה בו באצבעותיו, קרוב החפץ אל הפה, התבוננות חוזרת על החפץ. - אילו פעולות תינוקות שונים מבצעים המעידות על תחילתה של הסמלה. - לדוגמה: חיקוי החזקת הטלפון באמצעות שלט של טלוויזיה.	- היי קרובה פיזית לתינוקות, צרי קשר עין, צרי מגע, השמיעי קולות ודברי אל התינוקות - הקפידו לתאר את הפעולות, המחוות והבעות הפנים של התינוקות במלל ובהבעה רגשית מתאימה וכן תארי את פעולותיך. כל אלו מספקים הזדמנויות לניצני שיח בין מבוגרים לילדים ותשתית לפיתוח הדמיון וללמידה. - אפשרי ועודדי תקשורת בין התינוקות לבין עצמם. - עודדי תינוקות לחקור את סביבתם הקרובה. הניחי אביזרים ומשחקים בטיחותיים על ידם, או תלי מעליהם, כדי לגרות את סקרנותם ואת רצונם לגעת בהם. - אפשרי משך זמן בהתאמה לאיתותי התינוק, כדי לאפשר לו לחקור חפץ שהוא ממוקד בו. הימנעי מהצעת פעילות חדשה בשעה שהתינוק עדיין מתנסה בחקירה עצמאית קודמת.	- ספקי לתינוקות גירויים שיעניינו אותם, כגון: מראה, ספר, כדור, בובה. - צרי סביבה מגרה, אך מותאמת, המזמינה תגובות מתינוקות וממבוגרים לגעת, לחייך, להרגיש, לחקור, לתאר, לחלוק. - ספקי אביזרים, צעצועים ומשחקים שניתן למצוץ, לדחוף, למעוך ולהחזיק כדי לעודד חקירה חושית עצמאית. לזכור את תנועותיהם של התינוקות במלל: שקפי ותני משמעות לפעולה שהם עושים.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
	• עודדי תינוקות לחוש את האוכל המוגש להם ולאכול בכוחות עצמם, כשיכולים, תחילה בידיים ובהמשך בידיים ובעזרת כפית. • שקפי ותני משמעות למה שתינוקות ממוקדים בו ומגלים בו עניין. למשל, כשתינוק מצביע על חפץ, אמרי מה שם החפץ והרחיבי מעט, בהתאמה ("זה כדור, הכדור מתגלגל"). • לוי במלל את פעולותיך כדי שתינוקות יוכלו לחבר מילים ומשפטים לפעולות, למשל בעת הכנת ארוחה או בעת החתלה.		• סקרן לגבי חידושים, אירועים ופעולות המתרחשים בסביבתו. • משחק משחקי קו קו. • עוצם עיניים ועושה את עצמו ישן.

חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון

רעיונותיהם באמצעות אומנות ויצירה.

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • נהנה ממלמול ומתנסה באופן גובר והולך בהשמעת צלילים ומילים כדי לתקשר לצורך מטרות שונות (עוד, בובה, לא, ביי-ביי). • מפתח את היכולת לעקוב אחר שפת הגוף של אנשים, כולל הצבעה ומחוות. • מבצע פעולות סמליות המכוונות כלפי עצמו ובהמשך כלפי אחר או כלפי עצמים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מחקה נימות דיבור, טונים שונים ומחוות של אחרים בסביבתו. • יוצר מילים משלו. • נהנה מההתנסות הסנסורית של הטבעה בבוך, בדבק ובצבע. • מאכיל ב"כאילו" את עצמו בכפית ובהמשך מתחיל להאכיל בובה או מישהו אחר.	• האיתותים והמילים שבהם תינוקות ופעוטות שונים משתמשים כדי לתקשר את רצונותיהם, את מה שהם אוהבים או אינם אוהבים. • האופנים השונים שבהם תינוקות ופעוטות שונים מבטאים את הבנתם. • כיצד תינוקות ופעוטות שונים מגיבים לחומרים ממרקמים שונים (כגון, מאכלים, בדים, חול) ולריחות שונים.	• נסי להתכוון, להבין ולהגיב למסרים השונים שתינוקות ופעוטות מבקשים למסור. • דברי באופן מותאם עם תינוקות ופעוטות בעת שהם משחקים וגם בעת הטיפול בהם. האם יש להם מה לומר? • עודדי תינוקות להשתמש באביזרים שהם יכולים לאחוז, למעוך, לחקור ולשחק איתם באופן עצמאי. • עודדי תינוקות לחקור את סביבתם קרובה. הניחי אביזרים ומשחקים בטיחותיים על ידם, או הרחק מהם בטווח הגעה, כדי לגרות את סקרנותם ואת רצונם לגעת בהם ולחקור אותם מזוויות שונות ובאמצעות חושים שונים.	• ספקי לתינוקות ולפעוטות גירויים ואביזרים שונים כדי שיוכלו לחקור אותם ולהפעילם, כל אחד בדרכו. • הציעי לפעוטות "גרוטאות" - חפצים ואביזרים מחיי היומיום. לדוגמה: מכשיר טלפון ישן, כף עץ, ארגזי ירקות מקרטון. • הציעי לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, התנסות בחקירה ובמשחק עם בובות, כלי אוכל מיניאטוריים וכלי תחבורה מותאמים לגיל הילדים. • הציעי מידי יום ובהדרגה התנסות בחול ובמים, בקבוצה קטנה, עם מגוון אביזרים במטרה לעודד חקירה ופיתוח הדמיון. • הציעי לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, חומרים מגוונים, כגון: בצק, חמר, צבעים, שבהם ניתן להטביע סימנים על ידי ערבוב, לחיצה, הקשה, או על ידי פעולה אחרת. לזווי את פעילות הילדים במלל ובשיום הפעולות שהם מבצעים.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- ספקי לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, בדים במרקמים שונים כדי לחוש את מגוון המרקמים. לזווי את ההתנסות בתיאור המרקמים והרחיבי על כך. לדוגמה: צייני את השוני בין סוגי המרקמים. - הגישי תערובת של קורנפלור ומים בתוך מגשים קטנים, כך שילדים יוכלו ליהנות מהתחושה המלווה את טבילת האצבעות בתערובת והוצאתן ממנה. - הגישי לילדים צבעי אצבעות באופן מותאם לגילם.			גיל 20-8 חודשים

חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון

רעיונותיהם באמצעות אומנות ויצירה.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - ספקי גירויים מגוונים המשקפים את חיי היומיום, במטרה לעודד משחקי "כאילו". כגון: שבועונים, כלי מטבח, טלפונים, בובות, מכונות, כלי רחצה ואריזות אוכל קטנות וריקות. - אפשרי פרקי זמן של משחק חופשי במהלך סדר היום, שבהם הילדים יכולים לבחור בעצמם חומרים וחברים למשחק ולפעול באופן עצמאי ככל האפשר. תמכי בפעולותיהם באמצעות נוכחות ותיווך במידת הצורך. - ספקי הזדמנויות לילדים להריח ריחות שונים. כגון: צמחי תבלין, לזו את הפעילות בתיאור הצמח וריחו והרחיבי על כך. - לדוגמה: צייני את השוני בין סוגי הצמחים. - בקבוצה קטנה, הפריחי בועות סבון, כדי לגרות פעוטות לעקוב אחר תנועת הבועות, או לנסות לתפוס אותן. לזו את ההתנסות בהתפעלות ובהתלהבות.	גלי עניין והראי נכונות להשתתף באופן מותאם במשחק של פעוט המתחיל לשחק במשחק "כאילו".	כיצד וכמה הפעוטות משחקים ב"כאילו" עם אובייקטים שבסביבתם.	מאפיינים התפתחותיים - מבטא את עצמו באמצעות פעולה פיזית והשמעת קולות וצלילים. - במשחק "כאילו" משתמש באובייקט מסוים לייצג אובייקט אחר, במיוחד כשלאובייקטים יש מאפיינים משותפים. לדוגמה: מקל משמש כמסרק, קובייה משמשת כטלפון. - פעולות המשחק הופכות להיות מכוונות ומתוכננות. - מבצע בתחילה פעולות סמליות פשוטות, זו אחר זו, אשר הופכות בהמשך להיות מורכבות יותר, בין השאר באמצעות הוספת אביזרים וחפצים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מאכיל את עצמו, אחר כך בובה או להיפך, מחבר למשחק חפצים נוספים.

חקירה, הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
22-36 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מתחיל להשתמש ביכולת הייצוג כדי לתקשר, למשל: מצייר קו ואומר: "זה אני". - משנה את התפקוד המקורי של אובייקטים על ידי מתן משמעות חדשה לחפצים. - משחק ה"כאילו" הופך להיות יותר מתוכנן - מחפש חומרים ואביזרים שימשו אותו במשחק. - מתחיל לשחק ב"כאילו" באמצעות העמדת פנים. - מאמץ תכונות פיזיות או קוליות של אחרים לעצמו. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - משתמש בפקק של בקבוק במקום כוס. - משחק כאילו שהוא חתול, נהג, אימא, אבא וכדומה. - במשחק ה"כאילו" מחפש מחבת לצורך טיגון חביתה.	כיצד פעוטות שונים מבטאים במשחק ה"כאילו" וביצירה את תחומי העניין שלהם, את התרבות ממנה הם באים ואת צרכיהם.	- התבונני במשחק "כאילו" של פעוטות במטרה להבין את רצונותיהם ואת תחומי העניין שלהם ועודדי אותם לשחק. - השתתפי במשחק ה"כאילו" של הפעוטות ובטאי הנאה, תוך שאת שומרת על אווירה משחקית ומשנה את טון וקצב הדיבור בהתאמה לתסריט המשחק. - גלי עניין ברעיונות של הפעוטות ושוחחי עימם עליהם.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - ספקי קופסאות עם אביזרים מעניינים שיעודדו רעיונות משחק של הפעוטות בהקשר לסיפור שסופר. - הוסיפי אביזרים מגוונים למשחק "כאילו" של הפעוטות (כגון: ביגוד, ארנקים, צעיפים וכדומה).

1/1

חקירה הבעה ויצירה: פיתוח הדמיון

רעיונותיהם באמצעות אומנות ויצירה.

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - אוהב להתנסות ולהתבטא במגוון של תחומים, אמצעים וחומרים: מוזיקה, מילים, חומרי אומנות וחומרים מהסביבה. - מפתח העדפות לדרכי ביטוי. - משתמש בתנועה כדי לבטא רגשות. - יוצר וממציא תנועות כתגובה למוזיקה. - מחקה התנהגויות של מבוגרים ומבצע אותן באופן ספונטני במצבים שונים. - משתתף עם אחרים במשחק תפקידים דמיוני, הכולל תסריטים המבוססים על התנסויות שחווה. - במשחק "כאילו" משתמש בדמיון מבלי להיזקק אך ורק לאביזרים ממשיים. - עשוי לקיים אינטראקציה עם דמות דמיונית.	- הדרכים המגוונות שבהן ילדים שונים מבטאים רעיונות וחוויות אישיות שלהם. - הדרכים המגוונות שבהן ילדים שונים מגיבים לסיפורים ולמוזיקה. - דרכי הביטוי השונות של חוויות והתנסויות באמצעות משחק "כאילו".	- תמכי בנטייתם של הילדים להפליג לעולמות דמיוניים באמצעות עידוד ההמצאה והדמיון. הבטיחי שלילדים יהיו התנסויות מעניינות, מאתגרות ומספקות את סקרנותם. - עודדי ילדים להעלות רעיונות לתכנון משחק ולדרכים האפשריות לביצועו.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: ספרי סיפורים הבנויים על התנסויותיהם של הילדים ועל האנשים והמקומות שהם מכירים. - הציעי לילדים רעיון להתחלת סיפור וסייעי להם להמשיך ולבנות אותו, או: ספרי סיפור שיש בו בעיה ובקשי מהילדים לסייע בפתרונה.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
			דוגמאות להתנהגויות אופייניות • שר לעצמו וממציא שירים פשוטים. • ממציא מקצבים. • מחבר סיפורים על צעצועים, למשל, בעלי חיים שברחו מ... • משתמש באביזרים מגוונים לצורך ביצוע תסריט מורכב, כגון: מערבב חומרים לעוגה, אופה אותה בתנור ומזמין חברים לאכול.

טבלאות
מידע כללי

מבוא
משמעות.....
מטרות ,
ועקרונות ביישום מותאם

מבוא

ניתן לזהות את ניצני ההבנה המתמטית של ילדים כבר בגיל הינקות. החשיבה המתמטית של תינוקות, פעוטות וילדים צעירים מתפתחת על בסיס התנסות המערבת חיפוש קשרים, תצורות וזיהוי יחסים באמצעות גילוי והתנסות עם מספרים, ספירה, מיון, התאמה וכן עם צורות, עם תכונות של אובייקטים במונחים של גודל, משקל, הכלה, מיקום במרחב, מרחק וזמן ומיומנות המדידה של אלו. מתן הזדמנויות לילדים לאימון ולשכלול המיומנויות בתחום ההבנה המתמטית בהקשרים רחבים ומגוונים, במהלך חיי היומיום, מאפשר להם לרכוש ביטחון ותחושת מסוגלות בתחום זה, שיש בו תרומה משמעותית להתפתחותם המיטבית.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

- לתת הזדמנויות לילדים לפתח מיומנויות ספירה ומנייה.
- להבין את השימוש במספרים.
- להכיר ולזהות צורות הנדסיות.
- להכיר מושגים במרחב וביחס לגופם.

תתי־נושאים

בתחום ההבנה המתמטית שני תתי־נושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים

בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- מספרים.
- צורות, מרחב ומדידה.

הבנה מתמטית - טבלאות

טבלה 1

מספרים

טבלה 2:

צורות, מרחב ומדידה

טבלה 1- מספרים

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

הבנה מתמטית: מספרים

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים מבחין בשינויים במספר האובייקטים, התמונות, הצלילים, שבקבוצה המונה עד שלושה רכיבים.	תשומת הלב שתינוקות שונים מפנים לשינויים בכמות של אובייקטים או תמונות שהם רואים.	- נועי עם תינוקות בקצב דקלומים או שירים מוכרים. - עודדי תינוקות למחוא כפיים או לדפוק למשמע מקצבים פשוטים.	- בעת פעולה שגרתית, כמו החלפת חיתול או התלבשות, דקלמי או שירי לתינוקות שירים שיש בהם מספרים. לדוגמה: "לבובה יש שתי ידיים...", "עשר אצבעות לי יש"... - ספקי לתינוקות מספר חפצים מאותו סוג בתוך סלסילה וכן חפץ אחד מסוג אחר, כך מתאפשרת אבחנה בהבדל הכמות באמצעות משחק חופשי. - ספקי לתינוקות צעצועי אחיזה או רעשנים בצורות שונות, טלפון צעצוע עם מספרים, לחקירה עצמאית. - הכיני אוסף של שירים ודקלומים מספרים שיש בהם חזרתיות והם קשורים לפעילות התינוקות והתנסויותיהם. לדוגמה: "אחת ושתיים קנו לי אופניים..." - צרי מובייל ושני מדי פעם את מספר הפריטים המרכיבים אותו. - אספי שירים ודקלומים מתרבויות שונות המערבים מספרים כדי לתת תמיכה לילדים שאינם דוברי עברית.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - אפשרי לפעוטות להתנסות במגוון אובייקטים בעת משחק חופשי, בקבוצה קטנה. עודדי אותם להתבונן על אובייקטים מזוויות שונות (תיווך להרחבה) וסייעי להם בכך. - אפשרי לפעוטות להתנסות בחלוקה של קבוצת "פריטים" לחבריהם. לדוגמה: חלוקת במבה - פעוט מחלק במבה לחבריו. - ספקי לתינוקות ולפעוטות ספרי תמונות עם מספרים, צעצועי אחיזה או רעשנים בצורות שונות, קופסאות עם מספרים, כוסות שנכנסות זו בזו, מגדל טבעות. - ספקי לפעוטות תצריפים עם צורות שונות קלות להרכבה, צעצועים שקל למיין ולהתאים צורות, קופות רושמות וטלפוני צעצוע עם מקשי ספרות וקוביות עם מספרים.	- נועי עם התינוקות בקצב דקלומים או שירים מוכרים. - עודדי תינוקות למחוא כפיים או לדפוק למשמע מקצבים פשוטים. - בעת הגשת צעצועים או האכלה, לזווי מידי פעם את דבריך במניית החפצים או במניית פרטי המזון המוגשים לתינוקות ולפעוטות. לדוגמה: "הנה קובייה ועוד קובייה... שתי קוביות!"	- אילו שירים ואילו דקלומים הקשורים למספרים התינוק מעדיף. - מתי תינוקות שונים מתחילים ליהנות ממשחקי "קו קו".	מאפיינים התפתחותיים והתנהגותיים אופייניים - מפתח מודעות לשמות המספרים באמצעות דקלומים ושירים המתייחסים להתנסותו עם מספרים. - בעל הבנה מסוימת לגבי הימצאותם של דברים גם אם אינם בטווח הראייה (קביעות האובייקט). - משליך חפצים ועוקב אחר נפילתם. לדוגמה: כפית בשעת הארוחה. - נהנה ממשחקי "קו קו" וממציאת חפצים מוחבאים.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • יודע שדברים קיימים, גם כאשר אינם בטווח הראייה שלו. • מבחין בין כמויות שונות. מזהה שקבוצת אובייקטים מכילה יותר מאובייקט אחד. • מתחיל לארגן אובייקטים ולחלק לקטגוריות, לדוגמה: אוסף את כל הקוביות לערמה אחת או מכניס מכוניות לסל אחד וקוביות לסל אחר. • מתחיל להבין את מושג ההתאמה החד-חד ערכית באמצעות קטגוריזציה של שייכות: "שלי", "שלך". • אומר שמות של מספרים באופן אקראי. • יוזם משחקי "קו קו".	• מתי ובאילו הזדמנויות פעוטות שונים יוזמים משחקי "קו קו" בעצמם. • מודעותו של הפעוט למספרים, כפי שבאה לידי ביטוי בעת משחק (באיזה הקשר הפעוט משתמש באמירת מספרים).	• התייחסי לכמות של אובייקטים באמצעות שימוש במספרים בהקשר מתאים: "הנה הגרב השני שלך, עכשיו יש שניים" (תיווך להרחבה). • התייחסי למושגים "הרבה", "מעט", "אין" (נגמר) במהלך משחק (תיווך למשמעות). • השתמשי במנייה במהלך מצבים שגרתיים כדי להתאים בין שמות המספרים לבין כמויות. כגון: רכיסת כפתורים במעיל, נעילת נעליים, סידור צלחות (אחת לכל פעוט), ספירת הפירות בצלחת. לוו את המנייה בהצבעה על כל אחד מן הפריטים. • שתפי את ההורים באופנים השונים שבהם הפעוטות לומדים על מספרים.	• ספקי הזדמנויות בארגון הסביבה החינוכית שבהן הפעוטות יוכלו לחקור באופן חופשי את המושגים "הרבה" ו"מעט". • צידי את פינת המשחק הדרמטי באביזרים שניתן לארגנם ולחלקם לקטגוריות. • הציעי לפעוטות גירויים התומכים בהבנתם את מושג ההתאמה החד-ערכית (ספל לכל בובה, וכדומה). • בעת משחק עם קוביות צבעוניות, ניתן להפוך את הפעילות למשחק של חלוקה לקבוצות על פי צבע. לפני המשחק סדרי את הקוביות בקבוצות על פי צבע. שימי לב האם הפעוטות קשובים לך ומחקים אותך. האם הם משייכים קובייה לקבוצת צבע שאליה היא שייכת?

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות - מתחיל להשוות בין כמויות. - יוצר וחוקר באמצעות סמלים וסימונים המייצגים מספרים. - יודע שקבוצה של אובייקטים משתנה בכמות כשפריט אחד (או יותר) מתווסף לה או נלקח ממנה. - מוציא מספר קטן של חפצים מקבוצה כאשר מתבקש לכך ("תן לי בבקשה קובייה אחת", "תן לי בבקשה שתי קוביות"). - משתמש במושגים כמו "הרבה" ו"מעט". - חוזר על שמות של כמה מספרים ברצף.	- מהם ביטויי ההבנה של הפעוטות השונים את שמות המספרים כמו: 1, 2-1. - מהם המצבים המעודדים פעוטות שונים לדבר על מספרים. - ההקשרים שבהם פעוטות שונים יוצרים וחוקרים סמלים ומספרים. - שמות המספרים שהפעוטות מזכירים בעת משחק. - ההתאמה שפעוטות שונים עושים בין אובייקטים משלימים. לדוגמה: כוסות וקשים. - האם פעוטות שונים מסדרים חפצים ברצף על פי סדר מספרי (ראשון, שני, שלישי).	- עודדי הורים ששפת הדיבור בביתם אינה עברית לדבר בשפת הבית על כמויות ומספרים. - נצלי הזדמנויות והתייחסי לתכנים הקשורים למספרים, לספירה ולכמויות בהקשר המתאים. לדוגמה: "בואו נראה כמה בימבות יש לנו?" או בפינת המשחק הדרמטי: "יש לנו ספל לכל בובה?" (תיווך למשמעות). - הצביעי על מספרים בדפוס: בספר, בתצורף, בלוח שנה. - הדגימי לפעוט ספירה דרך גופו שלו: שתי ידיים, אף אחד, 10 אצבעות. - שאלי שאלות, כמו: "האם את רוצה כריך אחד או שניים?" - לווי הצגת כמויות בהדגמה עם האצבעות. - בשעת ארוחה שוחחי עם הפעוטות על כמות האוכל המוגשת כדי שהם ילמדו להשתמש במושגים, כמו: יותר, פחות, מספיק כמה. ניתן להשתמש גם במושגי זמן כמו: קודם היה יותר, אחר כך נקבל... (תיווך להרחבה).	- שחקי משחקים שמעורבת בהם התייחסות למספרים, לספירה ולכמויות. - ספקי ספרים, משחקים ואביזרים המזמנים התנסויות עצמאיות בספירה ומנייה, כמו: חרוזים, כדורים, קופות רושמות, אביזרים שמציגים ספרה לצד מספר חפצים תואם, משחקי הרכבה גדולים, הכוללים לוחות מספרים, קוביות ממוספרות. - בקבוצה קטנה, שירי שירים, דקלמי דקלומים וספרי סיפורים, כמו "הזחל הרעב", שיש בהם התייחסות למספרים. אלו מסייעים לילדים לפתח את הבנת המספר. - בתום פעילות, ובמעבר לפעילות הבאה, שתפי את הפעוטות באיסוף אביזרי משחק. הנחי את הילדים למיין ולקבץ את האביזרים השונים לקבוצות. לדוגמה: לפי צבע או לפי תפקוד. כל קבוצת אביזרים במכל משלה.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים				• תרגלי עם הפעוטות הוספה והחזרה של חפצים תוך כדי ספירת אלו שהוצאו, אלו שהוחזרו ואלו שנשארו. • אפשרי לפעוטות להתנסות בחלוקת קבוצת "פריטים" לחבריהם באופן שווה, כך שכל אחד יקבל מספר פריטים זהה. לדוגמה: חלוקת צבעים - שלושה צבעים לכל אחד מהילדים מתוך קבוצה של תשעה צבעים.

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים • משתמש בשמות המספרים באופן ספונטני במצבים מגוונים. • מגלה עניין במספרים, באמירות, בשאלות. • יודע שמספר מייצג כמות של פריטים. • מגלה עניין בבעיות המערבות מספרים. • משמר כמות של פריטים ללא קשר לסידורם (צפופים או מפוזרים). • מגלה עניין בספרות ובמספרים המופיעים בסביבה. • מגלה עניין בייצוג מספרים. • מבין שניתן לספור כל דבר, לא רק חפצים (קפיצות, מחיאות כפיים וכדומה). • אומר את שמות המספרים מ-1 עד 10. • משתמש באצבעות כדי לספור ולמנות.	• מי הם הילדים היודעים שלמספרים שמות שונים. • מי הם הילדים שמכנים את שמות המספרים נכון. • טווח המספרים שילדים שונים יודעים ומשתמשים בו. • היכולת של ילדים שונים לנחש בקירוב כמות של פריטים ולבדוק את הניחוש באמצעות מנייה. • האסטרטגיות שבהן ילדים נוקטים כדי להתאים מספר לכמות. • מידת הדיוק בשימוש במספרים סידוריים: ראשון, שני... על ידי ילדים שונים.	• דברי בשפת המספרים במצבים שונים: "אחד", "שניים", "שלושה", "הרבה", "מעט", "כמה?" "צריך לספור" (תיווך למשמעות). • הדגימי לילדים ושתפי אותם במנייה של חפצים בהזדמנויות מתאימות (כשיש צורך בכך) ובהקשרים שונים. • תמכי בכושר ההפשטה של הילדים על ידי ספירה שאינה של חפצים (קפיצות ומחאות כפיים של עצמם, מדרגות, צעדים). • הסבירי לילדים כיצד סמלים וסימונים הם שווי ערך למספרים ולכמויות. • בשעת הארוחה, סייעי לילדים להבין שאת השלם ניתן לחלק לחלקים. • למשל: פיצה, תפוח (תיווך להרחבה). • כשאת מקריאה סיפורים או מדקלמת דקלומים המערבים מספרים וספירה עצרי ושאלו את הילדים שאלות, כמו: מה יקרה אם... כמה יהיה ב... היעזרי בתמונות (תיווך להרחבה).	• ספקי לילדים בפינת המשחק הדרמטי ייצוג של כסף שניתן לספור, הוסיפי קופה רושמת. • ספקי תוויות עם מספרים לחפצים כדי שילדים יוכלו לזהותם ולהתאים ביניהם. לדוגמה: סמני את הבימבות במספרים, הקצי וסמני חנייה ממוספרת לכל בימבה, כך שילדים יוכלו להתאים כל בימבה למקום החנייה שלה. • בפעילות ציור, הציעי לכל ילד בקבוצה סלסילה לתוכה יכניס מתוך תיבת הצבעים הגדולה, מספר מסוים של צבעים, תוך מנייתם. • זמני לילדים בקבוצה קטנה, אפשרויות למשחק חופשי עם מספרים, כגון: מגנטים, קופה רושמת. סייעי בזיהוי המספרים במקום שנדרש.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות
- קבצי קבוצות של ארבעה חפצים, הורידו חפץ אחד בכל פעם, שאלו את הילדים כמה יש. הקפידו להמשיך עד שלא יהיו חפצים כלל. - הציעו לילדים, בקבוצה קטנה, לחתוך תפוח לחלקים (בזהירות ובהשגחה). - הציעו לילדים מערכת קוביות בצורות ובגדלים שונים לצורך בנייה. - ספקו לילדים סיבה למנייה. לדוגמה: בקשי מהם לבחור מספיק מטליות לשלושה ילדים כדי לנקות את הכיסאות אחרי פעילות.	- שוחחי עם הילדים על האסטרטגיות שבהן הם משתמשים כדי לפתור בעיה עם מספרים (אצבעות, ספירה בקול רם, וכדומה). - הדגימי לילדים מניית חפצים בסדר אקראי (במקום שהדבר מתבקש), תוך שאת מראה שתוצאת הספירה תהיה תמיד זהה, בתנאי שכל חפץ יימנה פעם אחת.		גיל 30-50 חודשים - בעת משחק מתחיל להשתמש בשמות המספרים לייצוג של כמות באופן מדויק. - מתחיל לייצג מספרים באמצעות אצבעותיו או באמצעות סימנים על נייר. - משווה בין שתי קבוצות של פריטים ומבחין כאשר מספר הפריטים זהה.

טבלה 2- צורות, מרחב ומדידה

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים • מפתח מודעות לצורות, לתצורות, למרקמים, למרחב ולמדידה באמצעות היכולות הסנסוריות המתפתחות שלו, תוך כדי: - תנועה במרחב. - התבוננות וחקירת הסביבה הפיזית והאנושית.	• כיצד תיגזגז שונים חוקרים את המרחב שסביבם באמצעות תנועה, למשל: מתהפכים מצד לצד, זוחלים מתחת. • כיצד תיגזגז שונים מתחילים להיות מודעים למרחק, למשל: כשהם מתחילים להושיט ידיים לחפץ או לאדם ולגעת בו. • כיצד התינוק מגיב לחפץ בתנועה בסביבתו, למשל: כשאת מסיעה מכונית לידו.	• דברי עם התינוקות על מה שאת מבחינה שמעניין אותם במרחב, תני שם לדברים ולמאפייניהם, לדוגמה: "את מנסה להגיע לקשקשן? זה קצת רחוק" (מתן משמעות)..."תנסי... תתקדמי עוד קצת..."	• ספקי גירויים במרחב הכיתה שיעודדו תיגזגז לנוע באופן חופשי במרחב, להתבונן באובייקטים ולחקור אותם. לדוגמה: מובייל תלוי מעל המיטה, או מתקן "אוניברסיטה", המאפשר התבוננות וחקירה סנסורית.

הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מגלה איך נראים צעצועים וחפצים ומה ניתן לעשות איתם באמצעות הפעלתם. • מזהה אובייקטים קטנים ואובייקטים גדולים בהקשרים משמעותיים. • מבין את הגודל, הצורה, הנפח, המשקל והמרקם של חפצים מתוך התבוננות ומישוש.	• כיצד תינוקות ופעוטות שונים חוקרים אובייקטים ואת המרחב. לדוגמה: מחפשים חפץ שנעלם או מוציאים ומכניסים חפצים מתוך מכל. • כיצד תינוקות ופעוטות מתאימים את רוחב האחיזה שלהם בזרועות ובידיים בהתאם לגודל החפץ (פותחים זרועות רחבות כדי להחזיק דובי גדול, מקרבים כפות ידיים כדי להחזיק קובייה).	• עודדי תינוקות ופעוטות לחקור את מאפייני החפצים שבסביבתם, לדוגמה: גלגלי להם כדור. תארי את פעולת הכדור: "הכדור מתגלגל ומגיע אליך". תני להם זמן להחזיק בכדור ולחוש את צורתו. • השתמשי במושגי מרחב, כמו: למעלה, למטה, לפני, אחרי. הקפידו להתייחס לגופו של הפעוט/התינוק במרחב. לדוגמה: "אתה מתחת לשולחן", "את מאחורי הדלת".	• ספקי מגוון רחב, מותאם לגיל התינוקות והפעוטות, של גירויים במרקמים שונים, בצורות שונות ובמשקל שונה בתוך מכלים. המגוון יעורר את סקרנותם לחקירה עצמאית. • ספקי ספרים או צילומים שיש בהם חפצים בגדלים שונים לצורך השוואה. לדוגמה: מכונית גדולה ומכונית קטנה, בעלי חיים וגוריהם. • זמני לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, משחקים שבהם ניתן להכניס חפץ בתוך חפץ (כוסות, קופסאות, קוביות). השתמשי במושגים: גדול, קטן. בהמשך צרי מצבים שבהם לא ניתן לבצע פעולה זו והסבירי את הסיבה. • זמני לתינוקות ולפעוטות, בקבוצה קטנה, התנסויות עם אובייקטים המשנים את צורתם בעקבות לחיצה או מתיחה, כמו: ספוג או גומי, או משחקי לחצנים שבתגובה ללחיצה מקפיצים דמויות וצורות. לווי את ההתנסות במלל המתאר את השינוי בצורה.

הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
16-26 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • יוצר בקוביות סידור או מבנה פשוט משלו. • מחבר רצף פעולות עם שגרות יומיומיות. • נהנה מריקון וממילוי תכולת מכלים. • מנסה, לעיתים בהצלחה, להתאים צורות למקומן על לוח משחק של התאמת צורות או בתצרף (פאזל). • מסובב חפץ בידייו כדי להכירו.	• באילו אסטרטגיות פעוטות שונים נוקטים כאשר הם מנסים להתאים צורות במשחק של התאמת צורות למקומן או בתצרף או בעת שהם מערימים קוביות זו על זו. • מידת העניין וההיכרות של פעוטות שונים עם הצורה של אובייקטים שהם פוגשים בחיי היומיום.	• דברי עם הפעוטות בעת משחק במים או בחול והשתמשי במושגים, כמו: מלא, ריק, הרבה, מעט וכדומה. • דברי עם הפעוטות על יחסים במרחב. לדוגמה: הכיסא שלפני השולחן, הכדור שמתחת לארון. • הראי לפעוט את הדמיון ואת השוני בין שני אובייקטים מאותו סוג. • הדגישי את הדברים המבדילים בין חפצים. לדוגמה: מה ההבדל בין כף לכפית? • נצלי את שעת סידור המשחקים עם סיום פעילות ובמעבר לפעילות אחרת כדי לשתף את הפעוטות בהיגיון של הסידור ובמקומם של המשחקים. • סייעי לפעוטות לגעת, לראות ולהרגיש באמצעות אומנות, מוזיקה וריקוד. • תני משמעות ותחושת יכולת לצורות שפעוטות יוצרים בעצמם בעת פעילות בציור, בחומר, בתנועה. • שוחחי עם הפעוטות על תנועת גופם במרחב: למעלה, למטה וכדומה.	• ספקי מכלים בגדלים שונים ובצורות שונות בעת משחק במים או בחול, בקבוצה קטנה, כך שפעוטות יוכלו לבחור מן המגוון ולהתנסות באופן עצמאי עם מדידה וכמויות. • ספקי צורות מגוונות להטבעה בעת עבודה בחומר. • ספקי לפעוטות מגוון תצרפים עם צורות גדולות ועם כפתורי אחיזה כדי להבטיח את הצלחתם בהכנסת חלקים למקומם. • השתמשי בתמונות של אובייקטים ובסימון צורות של אובייקטים כדי לסייע לפעוטות להבין את מקומם של האביזרים במרחב. • בעת משחק עם מכוניות או רכבות סייעי לפעוטות לתכנן סידורים מגוונים ומשתנים של הכבישים או של המסילות.

הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
22-36 חודשים	- מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניים - מבחין בצורות פשוטות ובתבניות בתמונות. - מתחיל לקטלג אובייקטים בהתאם לתכונותיהם, כמו צורה וגודל. - מבין במידה מסוימת דיבור על עבר קרוב ועתיד קרוב: לפני, אחר כך, עוד מעט. - מסוגל לצפות לאירועים קבועים בזמן, כמו שעת הארוחה, שעת השינה ולמעברים שבין הפעילויות. - מתחיל להשתמש במילים המתארות גודל.	הדרכים השונות והמצבים שבהם פעוטות מבטאים התייחסות לצורה, לגודל ולזמן, בעת מניפולציה עם חפצים ומשחקים ובמלל. לדוגמה: "אני יותר גדול", "עוד מעט נקבל עוגייה".	- מקדי פעוטות וסייעי להם להבחין בתבניות ובצורות בסביבה (תוך התייחסות למרכיביה הטבעיים והמלאכותיים). תני משמעות לצורה והרחיבי בהתאם על ידי תיאורה ועל ידי השוואתה לצורות אחרות. - כשאת מקפלת מפיות או מגבות מקדי את הפעוטות לצורת המשולש, הריבוע, המלבן. תני להם שמות והרחיבי על ידי השוואה ביניהם. - השתמשי במושגים, כמו: גדול, קטן וכדומה, בחיי היומיום, בהקשר לסיפורים ובעת משחק. - השתמשי במדידות למטרה נדרשת, כמו בדיקת גודלו של הדובי ביחס למיטה שהוא צריך לישון בה. התייחסי גם למושגי זמן, כמו: קודם... ועכשיו... - עודדי פעוטות למיין חפצים בסביבה לפי רצונם.	- ספקי לפעוטות מגוון משחקים עם צורות מגוונות. עודדי את הילדים לסובב את הצורות, כדי להתבונן בהן מזוויות שונות. - ספקי לפעוטות מגוון קוביות וכפיסי עץ ועודדי אותם לבנות וליצור צורות שונות. לדוגמה: מעגל, רכבת. - ספקי לפעוטות בצק. כאשר הם יוצרים מגוש הבצק חלקים בגדלים שונים, תני משמעות לגודל החלקים ולשונות ביניהם. - אספי תמונות המציגות את השימוש בצורות ובדפוסים שונים מתרבויות שונות. לדוגמה: עיצוב בסגנון ערבי. - ספקי הזדמנויות לפעוטות, בקבוצה קטנה, למדוד אורך (באמצעות יחידות סטנדרטיות ולא סטנדרטיות), משקל (באמצעות מאזניים) וזמן (באמצעות שעון חול).

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים			- השתמשי במילים הקשורות לחשבון כדי לתאר את רצף אירועי היומיום. - לדוגמה: דבר ראשון נרחץ ידיים, דבר שני נשב לאכול. - עודדי פעוטות בשעת הכנת ארוחות ביניים, או כיבוד ליומולדת, להכניס סוג מסוים של פרי או חטיף לכלי אחד וסוג שני לכלי אחר ושוחחי עימם על התאמת התכולה השונה לכלים השונים.	- הציעי וגוויי מדי פעם את סוג וכמות המכלים המיועדים למשחק במים, בחול ובאזורי משחק אחרים, כדי לשמר את העניין של הפעוטות בפעילות ולאפשר בחירה וחקירה עצמאית. - השתמשי במטבעות מסוגים שונים לצורך התנסות במיון באמצעות שימוש בארנקים או במכלים בהשגחתך (הפעילי שיקול דעת בנוגע לגודל המטבעות).

הבנה מתמטית: צורות, מרחב ומדידה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים והתנהגויות אופייניות • מגלה עניין בצורות ובמרחב - משחק עם צורות ויוצר סידורים ותבניות עם חפצים. • מודע לדמיון בין צורות בסביבה על מרכיביה השונים. • מגלה עניין בצורות, הבא לידי ביטוי בפעילות בנייה ממושכת או בהתייחסות לצורות בדיבור. • משתמש במילים המתייחסות למיקום: מעל, מתחת, קרוב רחוק. • משתמש בצורות באופן מותאם בעת מילוי משימה. • מתחיל לתאר צורות של אובייקטים בסביבה (עגול, גבוה, קטן). • מגלה יכולת תכנון ביחס למרחב (יכול להיכנס או לא יכול להיכנס? אולי צריך לסובב כדי להכניס?)	• מיומנויות שבהן משתמשים הילדים השונים בעת התאמת צורות למקומן בתצורף. • אופן התייחסות הילדים לצורות בסביבתם בדיבור, במניפולציות על אובייקטים, בבנייה. לדוגמה: הגג הוא בצורת משולש, הכדור הוא עגול. • מידת השימוש במילים גיאומטריות מותאמות לצורות (עגול, משולש). • כיצד ילדים מבטאים את הבנתם לגבי צורות ומרחב. לדוגמה: בעת משחק - ההבנה שהם זקוקים לצורה אחת שטוחה ולצורה אחת מחודדת.	• השתמשי במילים המתייחסות לצורות, למיקום ולמידות. לדוגמה: ארוך, כבד, קצר, מלא, בפנים, בחוץ, ריק, קל, מעל, מתחת, 'צורת כדור', 'צורת קופסה'. • עודדי ילדים לדבר על צורות שהם מבחינים בהן בסביבה וכיצד הן באות לידי שימוש בבנייה שלהם. • העריכי את תהליך הבנייה של ילדים ואת תוצריו. עזרי להם להציג את התוצרים ו/או לתעד אותם בצילום. • בעת אינטראקציה עם הילדים הקפיד להשתמש באופן מותאם ומודע במושגי יחס. לדוגמה: מעל, מתחת, לפני, אחרי, קרוב, רחוק.	• ספקי לילדים קוביות וקופסאות בגדלים שונים לצורך בנייה, בעת משחק חופשי, בתוך הכיתה ובחצר. שוחחי איתם ושאלו מה הם מתכננים לעשות ואיך יעשו זאת. • עודדי ילדים לצייר עצמים ולפסל מפלסטלינה עצמים מוכרים שבמרחב הסביבתי. לדוגמה: פרח, כדור. • שחקי עם הילדים משחקים המערבים את תחושת הגוף ומיקומו במרחב: מעל, מתחת, לפני וכדומה. • ספקי הזדמנויות רבות להשוואת אובייקטים מבחינת צורה, אורך, משקל, נפח, זמן. • הראי לילדים, בקבוצה קטנה, תמונות שיש בהן סימטריה או תבנית כלשהי ושוחחי עליהן עם הילדים.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפנייך	א. אבני דרך בהתפתחות
- השתמשי בסיפורים שיש בהם התייחסות למרחב, כגון, הסיפור "מיץ פטל". בקבוצה קטנה שוחחי עם הילדים על היתרונות של המדידה המדויקת באמצעות כלים סטנדרטיים. - סמני על רצפת החדר, באמצעות גיר או נייר דבק רחב ובולט, צורות הנדסיות גדולות. עודדי את הילדים לעקוב בהליכה על גבי הצורות. ספקי לילדים סרט ארוך למדידה.			גיל 50-30 חודשים

טבלאות
מידע כללי

מבוא
משמעות מטרות
ועקרונות ביישום מותאם

מבוא

תינוקות, פעוטות וילדים צעירים זקוקים לתמיכת המבוגרים המטפלים בהם כדי לפתח יכולת לפענח, להכיר ולהבין את סביבתם. שורשי הבנת העולם לגבי הסביבה האנושית מקורם בהתקשרות המוקדמת של התינוק וביחסים המתפתחים עם אנשים אחרים. ילדים לומדים על העולם שסביבם ועל דרכי חיים שונות משלהם באמצעות חקירה דרך החושים וחשיפה למקורות ידע שונים המגיעים ממבוגרים ומילדים אחרים. כדי להכיר ולהבין את סביבתם הקרובה והרחוקה ילדים זקוקים להזדמנויות לפגוש אנשים, בעלי חיים, צמחים ואובייקטים דוממים, להתנסות בניסויים ועם מגוון חומרים ולהשתמש במגוון מכשירים וכלים באופן בטיחותי. למידה על העולם, על מרכיביו הטבעיים והמלאכותיים, החיים והדוממים, מפתחת בקרב ילדים, מגיל צעיר ביותר, יחס חיובי ומכבד לסביבה.

מטרות התוכנית ההתפתחותית בתחום זה

לסייע לילדים לתת משמעות ולעניין אותם בעולם הסובב אותם, באמצעות עידוד, תמיכה ומתן הזדמנויות להתבונן, לגלות ולחקור אנשים, מקומות ומרכיבים טבעיים וטכנולוגיים בסביבה.

תתי־נושאים

בתחום הבנת העולם שלושה תתי־נושאים בהתאם למטרות שהוצגו לעיל והם מופיעים בטבלאות שבהמשך הפרק. נושאים אלה הם:

- הסביבה האנושית - אנשים וקהילה.
- העולם החי והדומם.
- טכנולוגיה*.

* הטכנולוגיה היא תוצר של תהליך, מחשבה ומעשה של בני אדם ומטרתה לפתור בעיות ולהיענות לצרכים אנושיים. עולמנו מוקף בתוצרי טכנולוגיה המשרתים אותנו בחיי היומיום. תינוקות ופעוטות נחשפים לתוצרים אלה כבר מיום היוולדם. תחילת ההבנה של טכנולוגיה בחקירתו של התינוק ובחיפוש המשמעות של אובייקטים מלאכותיים, מעשה ידי אדם, בסביבתו, ואופן הפעולה שלהם. תוצרי הטכנולוגיה הם חלק בלתי נפרד מעולמם ומהבנתם של הילדים את מרכיבי העולם הסובב אותם. את מהותה ורוחה של הטכנולוגיה הילדים לומדים באמצעות חפצים, כלים, מכשירים ותהליכים המשמשים אותם בחיי היומיום בבית ובמסגרת החינוכית־טיפולית.

הבנת העולם-טבלאות

טבלה 1

סביבה אנושית (אנשים וקהילה)

טבלה 2:

החי והדומם

טבלה 3:

טכנולוגיה

טבלה 1- סביבה אנושית

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

שורשי הבנת העולם לגבי הסביבה
האנושית מקורם בהתקשרות המוקדמת
של התינוק וביחסים עם אנשים אחרים.
ראו התייחסות לנושא ההתקשרות
המוקדמת גם בפרקים 2 ו-3.

הבנת העולם: הסביבה האנושית (אנשים וקהילה)

גיל	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • לומד שאנשים משמעותיים לו משמשים מקור ליציבות, לנוחם ולתמיכה. • מתמקד במראה פנים ונהנה מאינטראקציה. • יוצר התקשרות עם אנשים משמעותיים לו. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מניע את ידיו ורגליו בהתרגשות למראה מבוגר משמעותי. • נרגע כששומע צעדים של מבוגר מוכר. • מחפש את מבטו ואת קרבת גופו של מבוגר מוכר.	• מהם האופנים שבהם תינוקות שונים מגיבים לתשומת ליבך. • עם איזו דמות יוצר התינוק יחסי התקשרות במסגרת החינוכית, למי הוא פונה בעת מצוקה, את קרבתה של מי הוא מחפש, את מי הוא שמח לפגוש בבוקר.	• כדי לאפשר לתינוק התנסות חיובית עם המבוגרים שבכיתה, חשוב והכרחי שכל מי שבא במגע / מטפל בתינוק יכיר את מאפייניו האישיים ואת העדפותיו.	• בקשי מההורים להביא צילומים של האנשים המשמעותיים בחייו של כל אחד מהתינוקות ומקמי אותם במקום שבו יוכלו לראותם.

הבנת העולם: הסביבה האנושית (אנשים וקהילה)

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מזהה אנשים כמו בני משפחה, חברים או המטפלת העיקרית שלו במסגרת החינוכית, כאנשים מיוחדים ומשמעותיים עבורו. - מגלה עניין בחיים החברתיים המתרחשים בסביבתו הקרובה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מושיט ידיים כדי שירימו אותו. - בוכה בעת מצוקה ומצפה שמבוגר ירגיע אותו.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - האופן שבו התינוק/הפעוט מגיב ומתקשר עם מבוגרים שונים ועם ילדים שונים.	- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - טפחי את תחושת העצמי של תינוקות ופעוטות, ובמקביל סייעי להם להרגיש תחושת שייכות לקבוצה. לדוגמה: "אלו הספרים של מתן, יעל ונדב". - הכירי לתינוקות ולפעוטות מבוגרים הנכנסים למסגרת החינוכית והסבירי להם על מעשיהם, למשל: באים לתקן דברים.
			- כל ההיגדים שבטבלת הגיל הקודמת מתאימים גם לטבלת גיל זו, ובנוסף: - אספי סיפורים ושירים מהבית של תינוקות ופעוטות ושתפי אותם בהם. - הראי לתינוקות ולפעוטות (בקבוצה קטנה) תמונות של אנשים מתרבויות שונות. - הקפידו בקישוט הכיתה בתמונות המשקפות מגוון תרבותי. לדוגמה: לבוש מתרבויות שונות. - בתקופות חגים, שתפי את התינוקות והפעוטות בשירים ובדקלומים הקשורים לחג. צרי אווירת חג וקשטי את הכיתה בסמלי החג.

הבנת העולם: הסביבה האנושית (אנשים וקהילה)

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
• ספקי לפעוטות הזדמנויות לפגוש אנשים מחוץ לכיתה, כולל פעילויות של ילדים בוגרים יותר במסגרת החינוכית. • ספקי ספרים וצילומים בנושא שונות והבדלים בין ילדים (כולל ילדים עם מוגבלויות) וכן בין אנשים בגילאים שונים (כולל אנשים בגיל זיקנה). • אספי סיפורים והכיני ספרים המתארים את ילדי הכיתה ומה שהם אוהבים לעשות, לאכול, לשחק. הוסיפי צילומים, עודדי את ההורים לתרום מידע ורעיונות בנושא. • בתקופות חגים שתפי את הפעוטות בשירים ובדקלומים הקשורים לחג. צרי אווירת חג וקשטי את הכיתה בסמלי החג.	• סייעי לפעוטות ללמוד ולזכור את שמות חבריהם, למשל, באמצעות שירים וחרוזים. • העבירי מסר חיובי לגבי שונות בין בני אדם ועודדי קבלת שונות ואמפתיה בקרב הפעוטות. זכרי שילדים לומדים לקבל או לדחות שונות מתוך התנהגויות של מבוגרים שהם עדים להן. • ודאי שכל פעוט יוכר כתורם בעל ערך לקבוצת הילדים. • זכרי לכבד ולחגוג אירועים וחגים דתיים, תרבותיים וקהילתיים. • דברי עם פעוטות על אנשים מיוחדים ומשמעותיים בחייהם.	• העניין שהפעוט מגלה בדמיון ובשוני שבינו לבין עמיתיו (בלבוש, בצבע העור וכדומה).	26-16 חודשים מאפיינים התפתחותיים • סקרן לגבי אנשים בסביבתו. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • נהנה להסתכל בתמונות של עצמו ולשמוע סיפורים על עצמו, על משפחתו ועל אנשים בכלל. • אוהב לשחק לצד ילדים אחרים. • נהנה ללבוש בגדים של "גדולים".

הבנת העולם: הסביבה האנושית (אנשים וקהילה)

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
22-36 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • בעל תחושת מודעות למשפחה הגרעינית וליחסים המתקיימים בה. • מתעניין באחרים ובמשפחותיהם (קרובים ומכרים של המשפחה, ילדים ומשפחותיהם במסגרת החינוכית). • מתחיל לרכוש חבר/ים. • לומד שיש קווי דמיון בינו לבין אחרים, שמחברים ביניהם וכי שונות מבדילה אותו מאחרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • במשחק דרמטי, מחקה פעולות יומיומיות ואירועים המוכרים לו מהבית ומהרקע התרבותי שלו.	• מהם תוכני וסוגי המשחק של פעוטות שונים. • האופן שבו פעוטות שונים מתייחסים לעמיתיהם בכיתה. • האם קיימות בכיתה קבוצות של פעוטות המשחקים יחד באופן קבוע והאם יש פעוטות הנמנעים מלהצטרף לקבוצה. • כיצד ועל מה פעוטות מדברים בהקשר לבני המשפחה ובהקשר לאנשים אחרים. לדוגמה: אחים, סבים, הפקח העירוני, השוטר השכונתי.	• שוחחי עם הפעוטות על חבריהם ועל משפחותיהם ועל אנשים משמעותיים בחייהם ומדוע הם חשובים להם. • עודדי והעמיקי את הבנת הפעוטות לגבי שונות ביניהם ובין בני אדם בכלל ולגבי אמפתיה לאחר. • עודדי והעמיקי את הבנת הפעוטות לגבי קבלת האחר ללא הבדל של מגדר, צבע עור או מוצא.	• שתפי את הפעוטות (בקבוצה קטנה) בצילומים של משפחות הילדים בכיתה, קרובי המשפחה, חברים שמחוץ לכיתה, חיית מחמד אהובה. הקשיבי לפעוטות, בקשי מהם לתאר את מה שרואים בצילומים (לתת משמעות) והרחיבי בעקבות עניין שהילדים מגלים בשאלות ובאמירות שלך. • קשטי את הכיתה בתמונות של כלי נגינה, לבוש, מאכלים וכדומה מתרבויות שונות. • בתקופות חגים שתפי את הפעוטות בשירים ובדקלומים הקשורים לחג. צרי אווירת חג וקשטי את הכיתה בסמלי החג.

הבנת העולם: הסביבה האנושית (אנשים וקהילה)

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • מגלה עניין בחיים של אנשים המוכרים לו. • מגלה עניין במשלח יד של אנשים ובאורח חייהם. • מכיר במאפיינים ייחודיים שלו ויכול לדבר על דמיון ושוני בינו לבין עמיתיו או קרובי משפחתו. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מתאר במילים ומביע רגשות לגבי אירועים מיוחדים שחווה עם משפחתו או עם חברים. • נהנה ממשחק דרמטי וממשחקי תפקידים עם חברים.	• כיצד הילד מגיב לאירוע משמעותי כמו לידת תינוק או מוות של חיה מחמד. • האם יש לילד התייחסות שונה לילדים מקבוצות שונות. לדוגמה: האם משחק אחרת עם בנים לעומת בנות והאם משחק אחרת עם ילד צעיר ממנו לעומת ילד בוגר. • האם קיימות בכיתה קבוצות של ילדים המשחקים יחד באופן קבוע והאם יש ילדים הנמנעים מלהצטרף לקבוצה. • כיצד ילדים שונים מתייחסים לקבוצת ההתייחסות שלהם. לדוגמה: כיצד הילד מתאר אירועים וחוויות הקשורים לקהילה דתית, או אתנית אליה הוא משתייך. • האם וכיצד ילדים שונים מתארים אירועים מיוחדים שחוו, כמו חתונה, חגיגת יוםולדת, ביקור בגן החיות עם חברים. • כיצד ילדים שונים מגיבים לצילומים של אנשים שהם מתרבויות שונות ולא מוכרות (לבוש שונה/ מראה שונה) לעומת אלו המוכרות להם.	• עודדי ילדים ללמוד על דמויות בקהילה, כמו: הכבאי, הדוור, השוט, ולהתייחד עימם. • עודדי ילדים לשתף בחוויות מהבית ומהסביבה שמחוץ למסגרת החינוכית. הקשיבי לדברי הילדים, עודדי שיח ביניהם ושיתוף של כולם בשיח הזה. הרחיבי בהתאם לאמירות של הילדים. • הקדישי תשומת לב מיוחדת לסיוע לילדים במעבר הצפוי למסגרת חינוכית חדשה, להיכרות עם קבוצת הילדים החדשה, עם הצוות החינוכי והסביבה החינוכית.	• במסגרת חינוכית שבה הדבר מתאפשר ומותר, תכנני סיורים (בקבוצה קטנה) למקומות שונים בסביבה כדי להכיר לילדים את השירותים הקהילתיים. • ספקי דרכים מגוונות לשימור זיכרונות מאירועים מיוחדים: יצירת ספר, איסוף תמונות, הקלטה, ציור, כתיבה, קישוט. • הקפידו לספק ספרים וסיפורים שיש בהם התייחסות לשונות בין אנשים. לדוגמה: שונות בין תרבותיות. • צידי את פינת המשחק הדרמטי בצידו המבטא התייחסות לשונות על סוגיה. • הזמיני הורים וילדים שביקרו בחו"ל לספר על חוויותיהם ועל הדומה והשונה שבחיים במקום אחר. • הזמיני הורים לשתף את הילדים במאכלים אופייניים לתרבותם. • בתקופות חגים, שתפי את הילדים בשירים ובדקלומים הקשורים לחג. צרי אווירת חג וקשטי את הכיתה בסמלי החג. ספרי לילדים את סיפורו של החג בקצרה, בפשטות ובהתאמה לגיל.

1/1

טבלה 2- החי והדומם

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

הבנת העולם: החי והדומם

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
לידה עד 11 חודשים	מאפיינים התפתחותיים • משתמש בתנועה ובחושים כדי להתמקד בחפצים, להגיע אליהם ולהפעילם. • לומד על ידי התבוננות בפעולות ובתוצאותיהן. • מחקה התנהגויות. לדוגמה: תנועות יד, העוויות פנים המופנות אליו. • כאשר מתחיל לזחול חוקר את הסביבה הקרובה והרחוקה. • חוזר על פעולות שבהן הוא יכול להשפיע על סביבתו. לדוגמה: בועט במובייל. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מזיז את עיניו, אחר כך את הראש כדי לעקוב אחר אובייקטים. • מגיב במהירות כאשר פנים או אובייקט נעלמים מטווח הראייה שלו. • מתבונן בהנאה באביזרי משחק המוכרים לו. • בדרך כלל סוקר את סביבתו בעניין, מתבונן סביב החדר שבו הוא נמצא. • מתבונן באנשים שמסתכלים עליו, מחיך למראה פנים מוכרות.	• באיזה אופן תינוקות שונים משתמשים בחושים או בגופם כדי לחקור וללמוד על אנשים ועל חפצים.	• עודדי את התינוקות להשתמש בחושיהם ובגופם באמצעות האינטראקציות שלך איתם. לדוגמה: על ידי מגע באצבעות הידיים והרגליים והבעת הנאה כשאת רואה אותם מתנועעים, בועטים וכדומה או כשאת רואה אותם מתמקדים בדבר מה. • לווי את ביטויי ההתנהגות של התינוקות בתיאור החפץ, הקול, האדם שבו התינוק מתמקד ובמתן שם לפעולה שהם עושים, או בקישור הפעולה לתוצאה. לדוגמה: "אתה מסתכל על המנורה..." "אתה מרגיש את החיתול הרך..." "כשאתה לוחץ חזק, הפילון קופץ" (תיווך למשמעות).	• ספקי לתינוקות חפצים יומיומיים בגדלים שונים, מחומרים שונים ומצורות שונות, כדי שיוכלו לחקור באופן עצמאי. לדוגמה: מכלים, בקבוקי פלסטיק, קופסאות קרטון. • זכרי להכניס בהדרגה ובזהירות שינויים מותאמים בסביבה המוכרת. • תכנני את סביבת הכיתה באופן שיתאפשר לתינוקות להתבונן בסביבתם מזוויות שונות. לדוגמה: פינה רכה שבה גבהים שונים לחקירה.

הבנת העולם: החי והדומם

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות	גיל
- תכנני את ארגון הציוד והחומרים לשימוש התינוקות והפעוטות באופנים שונים כדי לעורר את העניין והסקרנות שלהם ולספק להם אתגרים, בעת חקירה ומשחק חופשי. - שחקי (בקבוצה קטנה) משחקי החבאת חפצים כשאת בתוך חלל הכיתה או מחוצה לה, בחצר. - ספקי לתינוקות ולפעוטות ספרים שיש בהם אפשרות להראות חלקים נסתרים מן העין (לדוגמה: "היכן פינקי"). - הציגי ודברי על צילומים של מקומות אהובים על התינוקות והפעוטות, כמו: הבית שלהם, גן השעשועים, טיול משפחתי בטבע, בעל חיים אהוב. אפשרי לילדים להתבונן בצילומים גם באופן עצמאי.	- תני לתינוקות ולפעוטות אפשרויות בחירה מותאמות לחקירת חומרים ואביזרים. - מקדי את התינוקות והפעוטות למה שעשוי לעורר עניין באזורים השונים של הכיתה והחצר. תני משמעות לדבר והרחיבי באופן מותאם למצב. לדוגמה: "תראו את הבימבה החדשה. בואו נספור כמה גלגלים יש לה ונראה כמה מהר היא נוסעת"; "תראו כמה הרבה עלים נשרו מהעץ".	מה מעניין תינוקות ופעוטות שונים ומהם האופנים שבהם הם חוקרים חפצים ומפעילים אותם.	מאפיינים התפתחותיים - תנועת יתר במרחב (יושב, עומד, הולך); טווח החקירה שלו מתרחב. - יודע שלכל חפץ תפקוד המאפיין אותו. לדוגמה: כדור נועד לגלגול ולזריקה, מכונת צעצוע לדחיפה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מתבונן מקרוב במה שאנשים עושים, בבעלי חיים ואיך פועלים כלי רכב. - לוחץ על כפתורים כדי לגלות מה הם מפעילים. - עוקב אחרי חפץ מוסתר ומנסה למצוא אותו. - מחפש חפץ שנפל. - מתרכז בחיבור בין אובייקטים. לדוגמה: הכנסת חפצים לקופסה, הקשת שני חפצים זה בזה. - נהנה לשחק באביזרי משחק שיכולים לנוע: נוסעים, מסתובבים.	20-8 חודשים

הבנת העולם: החי והדומם

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	
26-16 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - חוקר אובייקטים באמצעות חיבור פעולות שונות: ניעור, דפיקה, התבוננות, תחושה, טעימה, משיכה, נעיצה, היפוך. - לעיתים ממקד את חקירתו על מאפיינים מסוימים, או על תהליכים מסוימים. - זוכר מיקום של חפצים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מתאים חלקי אובייקט זה לזה, למשל, שם מכסה לקופסה. - אומר שמות של בעלי חיים שמכיר.	- מה חוקרים פעוטות שונים שוב ושוב, מה במיוחד מעניין אותם לעשות. - כיצד הפעוט מדווח על חוויותיו, האם הוא משתף ילדים אחרים ו/או מבוגרים.	- בהיותך בחצר עודדי את הפעוטות לחקור את סביבתם: צמחים, שלוליות, נמלים, עצים, פרחים, אבנים, דשא, אדמה. שוחחי איתם על מה שהם מתמקדים בו, תני משמעות למרכיבי הסביבה והרחיבי בהתאם לתגובת הילדים והעניין שהם מגלים. - בהיותך בחצר, או בתוך הכיתה, הפני את תשומת לב הפעוטות לשינויים במזג האוויר והשפעתם על מרכיבי הסביבה. - דברי עם הפעוטות על תגובותיהם למראות, לצלילים, לריחות בסביבה, הן בתוך הכיתה והן בחצר. - שימי לב להבדלים אישיים בין הפעוטות. תני סיוע לילדים עם רגישות חושית באמצעות הצעת התנסויות מגוונות כדי שילמדו על העולם סביבם באופן המותאם להם.	- נצלי את השהות בחצר (ו/או טיול במקום שמתאפשר) לצורך יצירת הזדמנויות לילדים לחקור את הסביבה ומאפייניה. לדוגמה: שביל נמלים. - הכיני אוסף של כלים ומכשירים שיסייעו לפעוטות בחקירה ובגילוי באופן עצמאי. - ספקי לפעוטות דמויות משחק של בעלי חיים המתאימים לגיל הילדים, שחקי איתם והשמיעי קולות מתאימים.

1/1

הבנת העולם: החי והדומם

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
22-36 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - חוקר, משחק ומחפש משמעות במסגרת התנסויותיו. - שם לב ומתמקד בפרטים המאפיינים אובייקטים (טבעיים ודוממים) בסביבה. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - נהנה לשחק עם מודלים מיניאטוריים, כמו: חוות בעלי חיים, תחנת רכבת. - מתבונן על התנהגותם של בעלי חיים.	מה הפעוט עושה ומה הוא אומר בתגובה למה שהוא חוקר ומגלה והשאלות שהוא שואל. במה מתמקדת חקירתו - באובייקט אחד? בצירוף של מספר אובייקטים? בתכנון פעולה? בחזרה על אותה פעולה?	- הכירי בכך שכשפעוטות פועלים, למשל: קופצים בתוך שלולית, משחקים בחול, הם גם חוקרים. - הפני את תשומת ליבם של הפעוטות לחפצים, לאנשים, לבעלי חיים ולצמחים חדשים בכיתה ובחצר. - הפני את תשומת לב הפעוטות לתופעות מזג האוויר. לדוגמה: "היום השמש זורחת", "היום יש רוח".	- ספקי לפעוטות ספרי מידע וסיפורת על מקומות מוכרים להם, כמו: גן חיות, שפת הים, ביקור בכפר. - ספקי לפעוטות הזדמנויות לחקור את עולם הטבע בעזרת אביזרים וכלים. לדוגמה: חקירת הרוח באמצעות מטפחות, שבשבות, פעמונים, בועות אוויר. - עקבי לאורך זמן אחר תהליכים המתרחשים בטבע. לדוגמה: ירקות שצמחו, פרח שפרח או עץ שפרח ועכשיו הוא בשלכת, שינויים במזג האוויר. - ספרי לפעוטות סיפורים על בעלי חיים והתנהגויות האופייניות להם. שוחחי איתם על כך.

הבנת העולם: החי והדומם

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
50-30 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מגלה עניין וסקרנות במאפיינים ובתכונות של אובייקטים ושל יצורים חיים. - מגלה סקרנות לגבי הסיבה שבגללה דברים קורים ואיך דברים פועלים. - מתעניין ביחסי סיבה-תוצאה של תופעות בסביבתו. - מפתח הבנה לגבי צמיחה, קמילה ושינויים לאורך זמן. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מעיר ושואל שאלות לגבי היבטים שונים של העולם המוכר לו, למשל: סביבת המגורים שלו או עולם החי והצומח. - מתאר ומשוחח על מה שהוא מבחין בו, כמו: חפצים שמוצא, צמחים, בעלי חיים. - מבטא אכפתיות ודאגה ליצורים חיים ולסביבה.	- האופנים השונים שבהם ילדים בודקים יחסי סיבה-תוצאה. לדוגמה: ילד שמשתמש במקל כדי לעשות חורים בבצק. - כיצד הילד מקשר בין ההתנסויות שלו ומשתמש בידע שלו לתכנן וליצור דברים. - כיצד ילדים ממיינים חפצים, בעלי חיים, צמחים וכדומה לקבוצות.	- היעזרי בידע ובתחומי העיסוק של הורי הילדים כדי להרחיב את התנסויות הילדים וכך את הבנתם על העולם. - שימי לב להבדלים אישיים בין הילדים. סייעי לילדים שמתקשים, למשל, ילדים עם קשיים בוויסות חושי, באמצעות מתן מידע ותכנון התנסויות המותאמות להם. - עוררי בילדים עניין ומודעות כלפי מרכיבי הסביבה במסגרת החינוכית ולזו שבאזור הקרוב לה. לדוגמה: חנויות, גנים ציבוריים. - שוחחי עם הילדים על הסביבה ומרכיביה תוך שימוש במושגים חדשים כדי להרחיב את עולם הידע שלהם ולעורר שיח מתמשך ושאלות שאלות.	- ספקי לילדים כלים ומכשירים המתאימים לעבודה עם חומרים שונים. - ספקי הזדמנויות (בקבוצה קטנה) לחקור ולבחון מקרוב מרכיבים בסביבה באמצעים שונים, כולל זכויות מגדלת ומצלמה. - ספקי לילדים מיניאטורות כדי שיצרו עולמות משלהם, בעת משחק חופשי. - הקני לילדים (בקבוצה קטנה) ידע ומיומנויות בתוך הקשר מעשי וכדאי להם. לדוגמה: למידה על תכונות מזלים ומוצקים מתוך פעולה של המסת שוקולד. - נצלי את סביבת המסגרת החינוכית לחקירת מרכיבי הסביבה. - הציעי לילדים להביע את התרשמויותיהם ממה שראו בסביבה בעת פעילות שהיו מעורבים בה. למשל: נמלה, פרח, עלים ירוקים ועלי שלכת. - עודדי אותם להביע זאת באמצעות מלל, חומרי יצירה, תנועה וכדומה. - הציעי לילדים מגוון דמויות של בעלי חיים עשויים פלסטיק ואפשרי להם למיין אותם לקבוצות.

טבלה 3- טכנולוגיה

טבלה לגילאי:
16-26 חודשים

טבלה לגילאי:
8 עד 20 חודשים

טבלה לגילאי: לידה
עד 11 חודשים

טבלה לגילאי:
30-50 חודשים

טבלה לגילאי:
22-36 חודשים

הבנת העולם: טכנולוגיה

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
ספקי לתינוקות חפצים וגירויים מותאמים מבחינה התפתחותית ותרבותית, המושכים את תשומת ליבם ומלהיבים אותם, כולל כאלו המופעלים על ידי סוללות או קפיץ. הפני את תשומת ליבם לתחושה בהחזקתם.	- מקדי ותני משמעות למה שמעניין תינוקות ומושך את תשומת ליבם מבחינה טכנולוגית. לדוגמה: מובייל תלוי מנגן או משחקי לחצנים למיניהם. - דברי אל התינוקות על אובייקטים מוכרים בסביבתם והפני את תשומת ליבם לתחושה בהחזקתם. לדוגמה: הכפית, המוצץ, או הבקבוק שהתינוק אוחז.	אילו צעצועים ואילו חפצים מעניינים ומושכים את תשומת ליבם של תינוקות שונים. לדוגמה: בקבוק שקוף או אטום; צעצועים רכים או קשיחים; צעצועים שמשמיעים קולות, שנעים, שמוארים; צעצועים שאפשר להפעילם או לפעול איתם.	מאפיינים התפתחותיים - מגלה עניין בגירויים ובמשחקים המופעלים באמצעות מנגנון טכנולוגי. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מתמקד ועוקב אחר תנועה וצליל בצעצוע או במשחק המופעלים באמצעות מנגנון טכנולוגי. לידה עד 11 חודשים

הבנת העולם: טכנולוגיה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
20-8 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - חוקר בעניין אובייקטים כדי להיווכח בהשפעה של פעולתו על השמעת צליל, על תנועה או על הופעת תמונה. - מראה עניין באובייקטים שנבנים ונופלים, שנפתחים ונסגרים. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - לוחץ על חלקים מסוימים בצעצוע המופעל על ידי מנגנון טכנולוגי: מסובב, מרים, זורק, פותח, סוגר.	- מתי וכיצד תינוקות ופעוטות שונים מתחילים לחקור וללמוד על טכנולוגיה באמצעות צעצועים או חפצים. לדוגמה: פתיחה וסגירה של מכסה הספל האישי שלהם, או לחיצה על כפתור המקפיץ דמות בתיבת פעילות. - באיזה אופן פעוטות משחקים עם קוביות.	שוחחי עם ההורים על מה שמעניין את ילדם וכיצד הוא פועל עם חפצים שהם תוצר טכנולוגי. לדוגמה: טלפון, רדיו, קסילופון וכדומה.	- ספקי לפעוטות קוביות מחומרים שונים לבנייה ולהרכבה. - ספקי לפעוטות מגוון של חפצים ואביזרים עם כפתורים, מכסים, מפתחות, סגרים (בגודל מתאים לשמירה על בטיחות הילדים). לזווי את הפעילות בהסבר על תפקידו של כל פריט, שהוא תוצר טכנולוגי. לדוגמה: כפתור - כדי לרכוס את חולצת הבובה; סגר - כדי לפתוח ולסגור את הקופסה וכדומה.

הבנת העולם: טכנולוגיה

	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה		מערכת יחסים איכותית	סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
16-26 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - מגלה עניין במשחקים עם כפתורים ומכסים ובמשחקים בעלי מכניזם פשוט. מתחיל ללמוד כיצד להפעילם. דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מצפה לצלילים, למראות ולפעולות שחוזרים על עצמם כאשר מבוגר מדגים על הצעצוע מספר פעמים.	- האופנים השונים שבהם פעוטות חוקרים ולומדים איך לדחוף, למשוך, להרים, ללחוץ על חלקי צעצוע או על ציוד ביתי. - מהי תגובת הפעוט למשחקים הדורשים הפעלה. האם הוא מתמיד בניסיונות להפעילם והאם הוא נהנה מחקירתם.	- שוחחי עם הפעוטות על האופן שבו הם חוקרים ולומדים איך לדחוף, להרים, ללחוץ על חלקים של צעצועים או של ציוד ביתי ולתפעל אותם. - במהלך החקירה העצמאית של הפעוטות תני משמעות לפעולותיהם והרחיבי באשר להשפעת פעולותיהם על הצעצוע או על החפץ. לדוגמה: "לחצת חזק והבובה השמיעה קול, היא בוכה, אולי היא רעבה?" "סובבת וסובבת עד שהידית יצאה".	- הכיני אוסף של כלים ומכשירים שיסייעו לפעוטות בחקירה ובגילוי באופן עצמאי. - הציעי מגוון כלי תחבורה למשחק (מכוניות, משאיות, אוטובוסים, טרקטורים), המאפשרים לפעוטות ללמוד על המטרה המשותפת שלהם: הסעה ממקום למקום. - לצורך גיוון המשחק החופשי של הפעוטות, הוסיפי לצד מגוון המפתחות, הכפתורים, הידיות, המכסים גם מכשירים טכנולוגיים שילדים מכירים, כמו מצלמה, טלפון, מחשבון (בגודל מתאים לשמירה על בטיחות הילדים). - עודדי הורים להביא מכשירים וכלים המאפיינים את התרבות שממנה הם באים.

"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד"		מערכת יחסים איכותית		סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה
גיל	א. אבני דרך בהתפתחות	ב. התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	ד. מה רצוי לספק ולאפשר
36-22 חודשים	מאפיינים התפתחותיים - סקרן ומתעניין בהפעלה של אובייקטים. - שואף לרכוש מיומנויות בסיסיות בהפעלה של כלים טכנולוגיים קטנים וגדולים (מספריים, אופניים וכדומה). דוגמאות להתנהגויות אופייניות - מפעיל בכוחות עצמו צעצועים מכניים. לדוגמה: מסובב כפתור כדי שצעצוע יפעל, לוחץ על כפתורי מקלדת צעצוע אלקטרוני. - נהנה לבנות ולחבר חלקי משחק אלו באלו. לדוגמה: גלגלי שיניים, אבני לגו, טבעות.	כיצד באה לידי ביטוי השליטה הטכנולוגית של פעוטות שונים על צעצועים וכלים.	- בעת משחק עצמאי סייעי לפעוטות בפיתוח השליטה הטכנולוגית על צעצועים מכניים/אלקטרוניים. במקום שבו ילד זקוק לסיוע בהפעלה, הציעי דרך יעילה ומותאמת להפעלה. לדוגמה: "אולי כדאי ללחוץ יותר חזק כדי שהמכסה ייפתח?" (תיווך לוויסות התנהגות). - שוחחי עם הפעוטות על מנגנון הצעצוע או המכשיר שמעניין אותם או שאתו הם מתעסקים. מה תפקידו, מה הם יכולים לעשות אתו ובאיזה אופן כדי שהשימוש בו יהיה בטיחותי.	- ספקי מכשירים אלקטרוניים בטיחותיים שיעשירו את משחקם העצמאי של הפעוטות (רדיו, אוזניות טלפון, מקלדת, מיקרופון). - ספקי אביזרים ומשחקים שמעודדים את עניין הפעוטות בבנייה ובשמירה על שיווי משקל של המבנה. לוו את פעילות הילדים בעת הבנייה במושגים הקשורים לנושא, כגון: גובה, רחב, צר, יציב, בסיס.

סביבה (אנושית ופיזית) מעודדת יוזמות ומאפשרת למידה	מערכת יחסים איכותית	"הילד הזה הוא אני - יחיד ומיוחד" תצפית והתבוננות בהתפתחות ובלמידה	
ד. מה רצוי לספק ולאפשר	ג. מה רצוי לזכור ולעשות	התבונני, הקשיבי ורשמי לפניך	א. אבני דרך בהתפתחות גיל
• תני בידי הילדים מצלמה כדי שיוכלו להפעילה ולצלם דברים המעניינים אותם במהלך היום. • אפשרי לילדים להפעיל מכשירים טכנולוגיים בכיתה ובחצר בצורה בטיחותית ובהשגחת מבוגר. לדוגמה: הקלדה במחשב, צילום במכונת צילום, הפעלת מיקסר בעת הכנת עוגה. • ספקי הזדמנויות לילדים (בקבוצה קטנה) לחקור ולבחון מקרוב רכיבים בסביבה באמצעים שונים, כולל זכוכית מגדלת ומצלמה. • צייד את אזור הקוביות בתמונות של בנינים ומבנים. • הציעי לילדים לצייר וגם ליצור באמצעות חומרים מגוונים (קרטון, חמר, נייר, פלסטיק וכדומה) דגמים של תוצרים טכנולוגיים, המסייעים לנו בחיי היומיום. כגון: סולם, גשר, משקפיים וכדומה.	• סייעי לילדים להרחיב את טווח המיומנויות שלהם בעת משחק או תפעול עצמאי של אובייקטים טכנולוגיים. • מקדי את תשומת-ליבם של הילדים לחלקים המרכיבים צעצועים, כלים ומכשירים טכנולוגיים פשוטים. הקשיבי לשאלות הילדים והרחיבי בהתאמה.	• המיומנויות שילדים שונים מפתחים בתהליך היכרותם עם צעצועים וכלים טכנולוגיים פשוטים. לדוגמה: כיצד לאסוף פירורים מהרצפה בעזרת מטאטא ויעה קטנים או כיצד לרכוס את המעיל בעזרת הרוכסן.	מאפיינים התפתחותיים • מבין שמכשירים וכלים משמשים למטרה מסוימת. • בעל מיומנות בהפעלת צעצועים • במטרה שישמיעו קול, ינועו או יראו תמונה כלשהי. • מגלה עניין בצעצועים טכנולוגיים ובאובייקטים טכנולוגיים, כמו מצלמה, טלפון סלולרי. • יודע שאפשר להשיג מידע באמצעות מחשב. דוגמאות להתנהגויות אופייניות • מתפעל מכשירים פשוטים, כמו: רשם-קול, שלטר-חוק. • בונה מבנים תוך שמירה על שיווי משקל של הקוביות לסוגיהן. • מנסה לייצר פתרונות שסייעו לו לצרכיו בעת משחק. לדוגמה: בונה מדרגות או גשר. • משתמש בכלים קיימים כדי לפתור בעיה. לדוגמה: מסייע קוביות על משאית להעברה ממקום למקום.

